

EUROOPAN UNIONI – ”YKSI PERHE”?

Eurooppalaisen identiteetin diskursiivinen rakentuminen EU:n ”Muuttuva Eurooppa” -esitteissä

Sosiologia
Turun yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Iina Lietzén
Kevät 2012
Turku

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos/ yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LIETZÉN, IINA: Euroopan unioni – ”yksi perhe”? Eurooppalaisen identiteetin diskursiivinen rakentuminen EU:n ”Muuttuva Eurooppa”- esitteissä

Pro gradu -tutkielma, 106 s., 3 liites.

Sosiologia

Maaliskuu 2012

Tutkimuksessa tarkastellaan eurooppalaisen identiteetin diskursiivista rakentumista Euroopan komission laatimissa EU:n toimintaa käsittelevissä esitteissä. Esitteet nähdään tutkimuksessa osana Euroopan unionin identiteettipoliittikkaa, jonka tarkoituksena on luoda yhteisölle kollektiivinen identiteetti legitimoimaan unionin toimintaa ja yhteisön integraatiota. Tarkastelun keskiössä on komission kansalaisille suuntaama kuva eurooppalaisesta identiteetistä: mitä merkityksiä komissio eurooppalaiselle identiteetille esitteissä antaa ja miten näitä merkityksiä konstruoidaan. Tutkimuksessa nostetaan esille myös eurooppalaisen identiteetin konstruoimisprojektin yhteydet kansallisen identiteetin projektiin vertailemalla tutkimustuloksia kahden kollektiivisen identiteetin luonnetta kuvaavan mallin valossa. Lisäksi tarkastelun kohteena on identiteetin yhteys unionin toiminnan legitimointiin.

Tutkimuksen lähtökohtana toimii konstruktivistinen käsitys kollektiivisista identiteeteistä. Merkittävimpiä lähteitä tutkielman teoreettisen viitekehysten osalta ovat Lars-Erik Cedermanin ja Jeffrey T. Checkelin konstruktivismia koskeva tuotanto. Myös Theodora Kostakopouloun ja Anthony Smithin käsitykset kollektiivisen identiteetin rakentumisesta toimivat tutkimuksessa olennaisessa roolissa. Identiteettejä tarkastellaan tutkimuksessa muokattavina ja liikkuvina kielellisinä konstruktioina, mistä johtuen tutkimuksen metodologisena lähestymistapana on diskurssianalyysi.

Aineistossa eurooppalaisesta identiteetistä piiryy kuva EU:n ohjaamana projektina. Eurooppalaista identiteettiä konstruoidaan esitteissä hegemonisin diskurssein, jotka keskittyvät yhtenäisyyteen, eurooppalaiseen toimijaan ja eurooppalaisuuteen hankkeena. Diskurssit konstruoivat eurooppalaisuutta monilla eri tasoilla korostaen yhteisen identiteetin kulttuurista, sosiaalista, poliittista ja historiallista luonnetta. Identiteettien poliittisesta luonteesta kertoo myös se, että EU:n toimintaa legitimoidaan erilaisin menetelmin näiden diskurssien yhteydessä. Diskurssien toiseuttava olemus tulee esille maahanmuuttajien ja itäisten naapurien kohdalla.

Eurooppalainen piiryy aineistossa toisaalta essentialistisen stabiiliksi kansallisen identiteetin mallia toistavaksi kokonaisuudeksi, mutta toisaalta identiteetissä on erotettavissa konstruktivistisiä projektiluontoisuutta korostavia piirteitä. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että Euroopan unionissa on käynnissä tietoinen identiteettiprojekti, joka sekä lainaa kansallisten identiteettien perinteestä rakennuspalikoita että pyrkii erottautumaan tästä traditioista.

Asiasanat:

eurooppalaisuus, identiteetti -- Euroopan unioni, identiteetti – Eurooppa, legitimeetti -- Euroopan unioni, konstruktivismi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 KATSAUS EUROOPPALAISEEN IDENTITEETTIIN	4
2.1 Eurooppalaisen identiteetin lähtökohdat	4
2.2 EU:n identiteettiprojekti	6
2.3 Havainnot ja kansalaisten identifioitumisesta Eurooppaan	9
2.4 Aikaisempaa tutkimusta	12
3 KOLLEKTIIVISET IDENTITEETIT JA KONSTRUKTIVISMI	16
3.1 Identiteetti käsitteenä	16
3.1.1 Kollektiivinen identiteetti	17
3.1.2 Identiteettien moninaisuus	19
3.1.3. Eurooppa ja toinen – ulkoinen erottautuminen ja sisäinen yhtäläisyys	21
3.2 Identiteetit konstruktioina	23
3.2.1 Identiteettien konstruktivisuus	24
3.2.2 Poliittisen identiteetin muotoutuminen: essentialistinen ja konstruktivistinen lähestymistapa	26
3.2.3. Konstruktivismi EU-tutkimuksessa	28
3.2.4 Eurooppalaisen identiteetin muotoutuminen – euro-kansallinen malli vai konstruktivistinen malli?	30
3.3 Identiteetit valtapelinä	33
3.3.1 Identiteettien kielellisyys ja diskursiivisuus	33
3.3.2 Identiteettipolitiikka	36
3.3.3 Identiteetti ja legitimititeetti	38
4 TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET	41
5 TUTKIMUSAINEISTO	45
5.1 Aineiston esittely	45
5.2 Aineisto osana Euroopan komission viestintäpolitiikka	49
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	52
6.1 Diskurssianalyysi	52
6.1.1 Retorinen diskurssianalyysi tutkimusvälineenä	57
6.2 Aineisto diskursiivisena kokonaisuutena	61
6.3 Analyysin toteuttaminen	62
6.4 Analyysin luotettavuus ja aineiston rajoitteet	64

7 TULOKSET	66
7.1 Eurooppalaista identiteettiä rakentavat diskurssit	66
7.1.1 ”Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa” – sisäänsulkevat yhtenäisyysdiskurssit	67
7.1.2 Suhde muihin – ulkoista erottautumista rakentavat yhtenäisyysdiskurssit	74
7.1.3 ”Sinun Eurooppasi” – toimijadiskurssi	81
7.1.4 Yhteiset edut ja haasteet – hankediskurssi	84
7.2 Eurooppalaista identiteettiä konstruoivat diskurssit EU:n toiminnan legitimoijana	87
7.3 Eurooppalaisen identiteetin diskursiivinen rakentuminen konstruktivistisen ja eurokansallisen mallin näkökulmasta	91
7.4 Eurooppalainen identiteetti vai EU-identiteetti – mitä esitteissä rakennetaan?	95
8 KESKUSTELUA EUROOPPALAISEN IDENTITEETIN RAKENTUMISESTA EU:N ESITTEISSÄ	98
8.1 Tulosten yhteenveto	98
8.2 Tutkimuksen anti aikaisemman tutkimuksen valossa	101
8.3 Lopuksi: tutkimustulosten yleistettävyys ja johtopäätökset	104
LÄHTEET	
LIITTEET	
Liite 1. Kaikki ilmestyneet ”Muuttuva Eurooppa” -esitteet	
Liite 2. ”Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa” -esitteen etu-, sisällysjä takasivu	
Liite 3. Euroopan unionin kartta	

1 JOHDANTO

Euroopan unionin piirissä on kehitetty sen historian kuluessa paljon hankkeita yhteisen eurooppalaisen identiteetin muodostamiseksi. Keinoja ovat olleet mm. erilaiset symbolit kuten oma kansallispäivä, lippu, hymni sekä eritoten EU-kansalaisuus ja oma yhteisvaluutta euro. Viimeisen kahden vuosikymmenen ajan eurooppalaisesta identiteetistä onkin keskusteltu sekä päättäjien kesken että tieteen piirissä, ja aihe on usein ollut esillä myös yleisemmässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Kansalaisten puheenaiheisiin EU tulee television ja sanomalehtien kautta, sillä Euroopan unioni on mediassa päivittäinen vieras. Euroopan unioni ja eritoten eurooppalaisen identiteetin muotoutuminen EU:n piirissä ovatkin erittäin ajankohdaisia tutkimuksen kohteita. Pro gradu -tutkielmassani osallistun tähän tieteelliseen keskusteluun tarkastelemalla eurooppalaisen identiteetin rakentumista EU:n esitteissä.

Euroopan taloudellinen, poliittinen ja sosiaalinen yhdentymisen on uusi vaihe Euroopan historiassa ja integraation myötä Euroopasta onkin tullut vahvasti EU:n täyttämä poliittinen ja sosiaalinen tila (ks. Sakki 2010, V). Vaikka eurooppalaisella identiteetillä on vahvat historialliset juuret, voidaan EU:n identiteettiprojektia pitää kuitenkin uudenlaisena yrityksenä luoda yhteenkuuluvaisuuden tunnetta. Vertailukohdaksi identiteettiprojektille on usein nostettu kansallisvaltio ja kansalliset identiteetit. Euroopan unionin ja kansallisvaltioiden identiteettiä rakentavissa projekteissa voidaankin nähdä samankaltaisia piirteitä – mutta myös eroavaisuuksia. (Kostakopoulou 2001,1.)

Eurooppalainen identiteetti on ollut kuuma aihe siitä asti, kun eurooppalaista taloudellista yhteistyötä haluttiin syventää myös poliittisen yhteistyön saralle. Erityisesti viime vuosien EU:n laajennuksien myötä EU on kasvattanut niin taloudellista kuin poliittista vaikutusvaltaansa. Oikeuttaakseen valtansa ja asemansa yleiseurooppalaisena toimijana on unioni pyrkinyt luomaan koko Eurooppaa kattavaa yhteistä eurooppalaista tunnetta. Pelkkä taloudellinen tai poliittinen yhdentymisen ei riitä, vaan tarvitaan kansalaisten tuki, jotta EU:n toiminta olisi legitimoitua. (Ks. Möttönen 1998, 41–42.) Näin eurooppalaisten keskinäisestä yhteenkuuluvuuden tunteesta on muodostunut keskeinen kysymys EU:n tulevaisuuden kannalta (Sakki 2010).

Yhteenkuuluvuuden tunne – ja sen puuttuminen – on noussut keskusteluun viime aikoina erityisesti Euroopan unionin velkakriisin yhteydessä. Tukitoimia Kreikan, Portugalin ja Irlannin taloudellisen tilanteen stabiloimiseksi perustellaan yleiseurooppalaisella vastuulla, mutta toisaalta taas kansallisvaltiot ovat huolissaan kriisitoimien yhteydessä tapahtuvan integraation merkityksestä kansalliselle itsemääräämisoikeudelle. (Ks. Luottamuksen railoja paikataan..., Helsingin Sanomat 9.11.2011; Nationalismi aave kummittelee..., Helsingin Sanomat 11.12.2011.) Poliittisessa retoriikassa on jopa nostettu eurooppalainen identiteetti ja yhteenkuuluvaisuuden tunne ainoaksi keinoksi pelastaa Eurooppa kriisiltä (ks. Lipponen, Iltasanomat 24.11.2011). Eurooppalainen identiteetti ja sen suhde kansalliseen identiteettiin ovat siis unionin ytimessä myös tämän asian suhteen.

Euroopan unioni on keskeinen toimija Eurooppaa ja eurooppalaisuutta koskevien käsitekamppailujen kentällä. Unioni ei kuitenkaan ole ainoa toimija valtopoliittisella kentällä, jolla eurooppalaisen identiteetin sisältöjä pyritään määrittelemään. Muita määrittelykamppailuun osallistuvia tahoja ovat mm. valtiot, järjestöt, kansainväliset instituutiot – myös unionin sisältä löytyy erilaisia käsityksiä identiteetin sisällöistä. (Ks. Shore 2000, 26.) On myös hyvä muistaa, että unioni ei myöskään ainakaan maantieteellisesti edusta koko Eurooppaa. Vaikutusmahdollisuuksiensa ja jäsenmaiden määrän kasvaessa Euroopan unionia voidaan kuitenkin pitää yhtenä tärkeimmistä eurooppalaisen identiteetin toimijoista, joka politiikallaan pyrkii eurooppalaisuuden sisältöjen lisäksi määrittämään Euroopan rajoja. (Hansen 2000, 6.)

Tutkimuksessani kollektiivista identiteettiä lähestytään prosessina, joka on koko ajan liikkeessä. Kollektiiviset identiteetit ovat kuviteltuja ja näin ollen alituisen kamppailun kohteena. Tutkimuksen keskeisen viitekehyksen muodostaa konstruktivismi. Konstruktivismiin mukaisesti käsittän kollektiiviset identiteetit konstruktioina, joita on mahdollista muokata – ne eivät ole valmiiksi annettuja. Identiteettejä tarkastellaan tutkimuksessani monimuotoisina ja kielellisinä konstruktioina, jotka ammentavat ulkoisesta erottautumisesta ja sisäisestä yhtäläisyydestä. (Cederman 2001.) Pyrin myös eriytymään kansallisten ja eurooppalaisen identiteetin vastakkainasettelusta käsittämällä suhteen toisiaan täydentäväksi.

Pro gradu-tutkielmassa tarkoitukseni on tutkia, miten eurooppalaista identiteettiä rakennetaan EU:n julkaisemissa ”Muuttuva Eurooppa” -esitteissä. Tarkastelun kohteena on se,

millaisia merkityksiä Euroopan Unioni kollektiiviselle eurooppalaiselle identiteetille esitteissä antaa ja miten näitä merkityksiä konstruoidaan. Konstruktivismin painopisteiden mukaisesti tulen tarkastelemaan myös, miten ulkoinen erottautuminen ja sisäinen yhtäläisyys tulevat esille esitteissä. Nostan esille myös eurooppalaisen identiteetin konstruimisprojektin yhteydet kansallisen identiteetin projektiin kahden kollektiivisen identiteetin konstruimista kuvaavan näkökulman, euro-kansallisen ja konstruktivistisen mallin, kautta. Lisäksi nostan tarkasteluun kysymyksen yhteisen eurooppalaisen identiteetin ja EU:n legitimaation yhteydestä. Koska Euroopan unioni vaikuttaa olevan niin keskeinen toimija eurooppalaisen identiteetin määrittämisen kentällä, pyrin myös ottamaan kantaa siihen, miten EU:n ja Euroopan suhde aineistossa määrittyy.

Tutkielmani tavoitteet ovat varsin laajat, mutta en halunnut rajata tutkimuskohdettani pelkästään eurooppalaiselle identiteetille annettujen merkitysten tarkasteluun. Legitimiteetin ja kahden identiteetin konstruimisprosessia kuvaavan mallin tuominen esille tuo esille olennaisia piirteitä esitteissä vallitsevasta eurooppalaisen identiteetin projektista. Tutkimuskohteen ja -otteen valintaan minut johdatti halu tarkastella ajankohtaista ja yhteiskunnallisesti merkittävää aihetta, EU:n identiteettiä projektia, uudesta näkökulmasta. Tutkielmani tarkoituksena onkin osallistua eurooppalaista identiteettiä koskevaan keskusteluun tutkimalla EU:n konstruimaa kuvaa eurooppalaisesta identiteetistä ja tuomalla esiin projektin osa-alueita, jotka aiemmassa tutkimuksessa ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

2 KATSAUS EUROOPPALAISEEN IDENTITEETTIIN

Esittelen aluksi eurooppalaista identiteettiä tutkimuskohteena. Pyrin näin taustoittamaan eurooppalaisen identiteetin lähtökohtia ja esittelemään käynnissä olevaa identiteettikeskustelua. Luon lyhyen katsauksen siihen, mitä eurooppalaisella identiteetillä käsitetään ja mikä sen merkitys nähdään olevan. Käsitelen myös EU:n identiteettiprojektia tästä näkökulmasta. Lisäksi käsitelen lyhyesti eri euromaiden välistä eurobarometri-mielipidemittausta unioniin kohdistettavan yhteenkuuluvuuden ja unionille annettujen merkitysten suhteen. Pyrin näin tuomaan esille karkean kuvan siitä, minkälainen kansalaisten käsitys EU:sta on ja kokevatko kansalaiset yhteenkuuluvuutta Eurooppaan tai EU:hun. Lopuksi esittelen vielä tutkimukseni kannalta oleellista aikaisempaa eurooppalaista identiteettiä koskevaa tutkimusta.

2.1 Eurooppalaisen identiteetin lähtökohdat

Kollektiivisen eurooppalaisen identiteetin konstruoiminen on historiallinen prosessi, jossa identiteetti tehdään näkyväksi pitkän ajan kuluessa. Eurooppalaisen identiteetin juuret ulottuvatkin kauas historiaan. Delanty (1995, 7, 20) on korostanut Euroopan geopoliittisten rajojen – erityisesti itäisen rajan – merkitystä eurooppalaisen identiteetin kehittymisessä. Itäinen raja on ollut kautta Euroopan historian puolustusraja, joten sillä on ollut huomattava merkitys eurooppalaisen identiteetin muodostumisessa. Itäisen rajan toisen puolen uhkana on myös nähty islam ja orientti, joiden toiseuteen idea Euroopasta pitkälti perustuu Delantyn mukaan. Eurooppalaisuutta rakennettiin siis erontekona islamiin ja orienttiin, nostamalla esiin esimerkiksi kristinuskon merkitys. Tutkimukseni kannalta ei ole relevanttia syventyä tarkemmin eurooppalaisen identiteetin historialliseen konstruktion. Eurooppalaiselle identiteetille voidaan kuitenkin yhä pitää tunnusomaisena kysymystä maantieteellisistä rajoista. EU:n itälaajentumisen seurauksena EU on kohdannut ensimmäistä kertaa kysymyksen Euroopan itärajan sijainnista ja samalla eurooppalaisen identiteetin rajaamisesta. (Ks. Raunio & Tiilikainen 2002, 262.)

Nykyinen idea Euroopasta muotoutui toisen maailmansodan jälkeen: motiivina eurooppalaiselle integraatiolle toimi ajatus rauhan säilyttämisestä ja Saksan sitouttaminen

rauhanomaiseen Eurooppaan. Euroopan integraation syventyessä ja unionin laajentuessa on herätty pohtimaan eurooppalaisen identiteetin tarvetta integraation legitimoimiseksi, eivätkä edellä esitetyt motiivit enää kelpaa riittäväksi perusteeksi yhdentymisprosessin edetessä. (Habermas 2002; Möttönen 1998, 105; Raunio & Tiilikainen, 2002, 265.) Yhä keskeisemmäksi ongelmaksi on noussut kansalaisten vähäinen kiinnostus ja heikko osallistuminen EU:n toimintaan. Tämä kertoo heikosta samaistumisesta EU:hun, heikosta eurooppalaisesta identiteetistä. Eurooppalaisen identiteetin vahvuus (tai heikkous) suhteessa kansallisiin identiteetteihin kietoutuu taas keskusteluun demokratiavajeesta ja EU:n legitimitetistä. Yhteinen eurooppalainen identiteetti on siis tästä näkökulmasta EU-instituutioiden pysyvyyden perusta. (Sakki 2010, 6.) Tätä taustaa vasten voidaan olettaa, että laajentuneen unionin sisällä motiivi yhteisen eurooppalaisen identiteetin konstruomiseksi on vahva.

Euroopan unioni onkin toiminut 1990-luvulta saakka vahvasti eurooppalaisen identiteetin kentällä. Perehdyn seuraavassa kappaleessa tarkemmin EU:n identiteettiprojektiin. On kuitenkin hyvä huomata, että eri ihmisille Eurooppa ja eurooppalainen identiteetti merkitsevät erilaisia asioita. Erilaisia käsityksiä eurooppalaisen identiteetin sisällöstä on löydettävissä erityisesti eri kansallisvaltioiden piiristä. Lisäksi eurooppalainen identiteetti on saanut hyvin erilaisia merkityksiä eri ajanjaksoina. Eurooppalainen identiteetti onkin historiallinen käsite, jonka merkitykset vaihtelevat paljon sekä ajan että paikan mukaan. (Ks. Sakki 2010, 10)

Keskustelu eurooppalaisesta identiteetistä ja Euroopasta on usein moninaista ja sekavaa, eikä käsitteitä juuri määritellä. Eurooppa esitetään mediassa usein synonyyminä Euroopan unionille. (Sakki 2010, 10.) Tästä huolimatta ihmiset saattavat tuntea kuuluvansa Eurooppaan tuntematta minkäänlaista sitoutuneisuutta EU:hun – ja toisin päin. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että EU aktiivisena identiteetin rakentajana on menestyksekkäästi saavuttanut hegemonisen aseman siinä, miten kuuluminen Eurooppaan määritellään. (Risse 2004, 155.) Ensinnäkin Euroopan valtiot määritellään EU-jäsenyyden perusteella: puhutaan EU-maista, EU:n ulkopuolisista maista ja tulevista EU-maista. Valtioiden aseman Euroopassa, ja jossain määrin myös maailmassa, voidaan nähdä riippuvan tästä kategorisoinnista. Toiseksi EU on saavuttanut identiteettihegemonian, johtavan aseman identiteetin määrittelijänä, siinä mielessä, että Euroopan ajatellaan useimmiten tarkoittavan sitä poliittista ja sosiaalista aluetta, jolle EU ulottuu. Esimerkiksi EU:n itälaajentumisen yhteydessä Keski-Euroopan maissa puhuttiin ”pa-

luusta Eurooppaan”. EU käsitetään siis tässä yhteydessä Eurooppana, eurooppalaisuuden määrittteenä. (Risse 2004, 255.)

Tässä tutkielmassa eurooppalaisesta identiteetistä puhuttaessa tarkoitetaan lähinnä EU-maiden kansalaisten jakamaa kollektiivista identiteettiä, josta voitaisiin myös käyttää käsitettä EU-identiteetti. Keskustelussa ja tutkimuksessa EU-identiteetistä puhutaan lähinnä eurooppalaisena identiteettinä ja koska haluan liittää tutkimukseni tähän tutkimustraditioon, käytän tutkimuksessani käsitettä eurooppalainen identiteetti. Toisaalta koska EU vaikuttaa pyrkivän rakentamaan kollektiivista identiteettiään määrittelemällä sen ensisijaisen eurooppalaiseksi, on identiteettiä loogista myös kutsua eurooppalaiseksi identiteetiksi EU-identiteetin sijaan.

2.2 EU:n identiteettiprojekti

EU:n identiteettiprojektin voidaan katsoa alkaneen vuonna 1973, jolloin silloisen Euroopan yhteisön yhdeksän jäsenmaata allekirjoittivat identiteettijulistuksen (Declaration on the European Identity). Se keskittyi jäsenmaiden yhteneväisyyksien esiin tuomiseen, ja samalla julistus pyrki määrittelemään eurooppalaisen identiteetin olemusta. Eurooppalaisen identiteetin tulisi tämän julistuksen mukaan perustua yhteiselle eurooppalaiselle perinnölle, samanlaisiin elämänskatsomuksiin, Euroopan demokraattisille juurille, sekä oikeudenmukaisuuden ja ihmisoikeuksien korostamiseen. Toisaalta asiakirja pyrki myös identiteettijulistuksen myötä määrittelemään tarkemmin Euroopan asemaa maailmanpolitiikassa. Julistusta voidaankin pitää myös ensimmäisenä yrityksenä lujittaa Euroopan asemaa osana kansainvälistä järjestystä. (Krzyzanowski 2010, 9; Shore 2000, 44.)

Identiteettiprojekti nousi esille uudestaan 1980-luvulla, kun 1984 perustettiin Euroopan komission toimesta erillinen komitea miettimään keinoja eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden kasvattamiseksi. Ryhmä sai nimensä johtajansa, italialaisen Pietro Adonninon mukaan. Eurooppa-neuvostolle esitellyssä loppuraportissa Adonmino-komitea antoi ehdotuksia toimiksi kohti yhteisen Euroopan kansalaisuuden muodostamista. Tässä tärkeässä roolissa nähtiin olevan mm. yhteisen kulttuurin, symbolien ja historian luominen. Erityisen tärkeänä nähtiin yhteisön identiteetin ja kuvan vahvistaminen yhteisin symbolein, ja komitea tekikin erilaisia

ehdotuksia yhteisiksi symboleiksi: näistä esimerkkinä on kaksitoistatähtinen lippu, Euroopan hymni ja 9.5. juhlistava Eurooppa-päivä. Näiden lisäksi nykyisiin EU:n symboleihin kuuluu myös motto ”moninaisuudessaan yhtenäinen” (”United in diversity”). (Sakki 2010, 15, 17.) Symboleiden tarkoitus on tehdä eurokansalaiset tietoisiksi eurooppalaisesta identiteetistään ja tuoda Euroopan unioni tutummaksi (Shore 2000, 50). Symboleita ei kuitenkaan ole otettu vastaan iloiten kaikissa jäsenmaissa, sillä EU:n symbolit on joissain jäsenmaissa koettu kansallisten symbolien uhkaajina. Yhteisten symbolien merkitys identiteettiprojektille ei siis ole ollut yksiselitteisen positiivinen. Ei ole myöskään pystytty juurikaan osoittamaan, että symboleilla olisi vaikutuksia ihmisten suhtautumiseen Euroopan unionia kohtaan. (Sakki 2010, 17.)

Maastrichtin sopimus vuonna 1992 johti Euroopan unionin syntyyn, minkä jälkeen eurooppalaisesta identiteetistä tuli poliittinen termi – unionin toiminta tuli legitimoida ja näin eurooppalaisesta identiteetistä tuli uusi strateginen mielenkiinnon kohde. Maastrichtin sopimuksessa otettiin käyttöön EU-kansalaisuus-käsite, jonka tarkoitus oli lujittaa ja edistää eurooppalaista identiteettiä. EU-kansalaisuus ei sulje jäsenvaltioiden kansalaisuutta pois vaan se voidaan käsittää tätä täydentävänä. Kansalaisuuden myötä kaikki Euroopan unionin jäsenmaan kansalaiset saivat tiettyjä oikeuksia, jotka liittyvät muun muassa oleskeluun ja liikkumiseen unionin alueella, kuluttajansuojaan, tasa-arvoon ja oikeuskäytäntöihin. (Sakki 2010, 15.)

Tärkeä asia EU:n identiteettiprojektille on myös ollut yhteinen valuutta, euro, joka otettiin käyttöön vuonna 2002. Tällä hetkellä euro on käytössä 17 maassa ja sitä voidaan pitää yhtenä tärkeimpänä identiteettiprojektin välineenä. Identiteettipolitiikan osa-alueita on esillä mm. Bolognan prosessissa, Erasmus-vaihto-ohjelmassa ja Euroopan kulttuuripääkaupunki-projektissa. Osana identiteettipolitiikkaa EU on myös pyrkinyt 2000-luvulta lähtien harmonisoimaan mm. eurooppalaista koulutuspolitiikkaa sekä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa – tästä esimerkkinä Lissabonin sopimus vuodelta 2007. (Sakki 2010, 15.)

EU:ta on kritisoitu eliitin vetämäksi projektiksi, joka etenee ylhäältä alaspäin – eikä kansalaisilla ole nähty olevan juuri vaikutusvaltaa prosessiin (ks. Risse 2004, 260). Tästä johtuen EU on yrittänyt omaksua erilaisia lähtökohtia, kannustaa ruohonjuuritason yhdentymistä ja näin legitimoida toimiaan (Sakki 2010, 15.) Osana tätä kansalaislähtöisen yhdentymisen edistämistä

tä ovat toimineet edellä esitellyt identiteettipoliittiset hankkeet. EU:ta on myös pyritty tuomaan lähemmäs kansalaista viestinnän kautta. Esimerkkinä tästä on vuodelta 1993 De Clerqin raportti, jossa keskitytään EU:n viestintäpolitiikkaan ja ehdotuksiin EU:n kuvan parantamiseksi. Eurooppalaisen identiteetin suosion edistämiseksi raportti ehdottaa, että Eurooppaa markkinoitaisiin merkkituotteen lailla: EU:ta tulisi kuvata hyvänä ja hyödyllisenä tuotteena ja komissiosta tulisi välittää inhimillistä, sympaattista ja välittävää mielikuvaa. (Shore 2000, 54–55) Shore (2000, 56) toteaa, että vaikka useiden EU-virkamiesten mielestä raportin esitykset olivat jokseenkin liioiteltuja, viestinnän rooli identiteettiprojektin ytimessä hyväksyttiin tärkeäksi periaatteeksi.

EU-tiedon jakamista varten on perustettu Suomessa useita Eurooppa-tiedotuksen keskuksia. Eri EU-maissa EU-tiedon jakaminen on järjestetty hieman eri tavoin, mutta periaatteet ovat usein samat (Espelund henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011). Keskusten perustaminen on hyvä esimerkki yrityksistä tuoda EU lähemmäksi kansalaista ja lisätä heidän tietoisuuttaan Euroopasta ja EU:sta. Myös internet on tärkeässä roolissa unionin identiteettipoliitikassa. Internet tarjoaa helposti lähestyttävän keskustelufoorumien unionin ja kansalaisten välille ja mahdollistaa ainakin teoriassa kansalaisten osallistumisen ja osallistamisen keskusteluun. Internetistä löytyy paljon virallista tietoa EU:n toiminnasta, toimielimistä, asiakirjoista ja palveluista. Euroopan komissio kannustaa kansalaisia myös kertomaan mielipiteensä EU:n politiikasta ja osallistumaan keskusteluun EU:n tulevaisuudesta ”Sinun äänesi” -internetsivustolla. Komission EU-perustietoutteen keskittyvän osaston päällikön mukaan tulevaisuudessa EU:n viestintäpolitiikka pyrkii keskittymään internettiedottamiseen ja sen kehittämiseen ja monipuolistamiseen (Espelund henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011).

On tärkeää huomata, että EU:n identiteettiprojekti ei ole sidottu vain asiaan omistautuneihin komiteoihin, raportteihin ja julistuksiin. Identiteettiprojekti on käynnissä eri EU-toimielimissä erilaisissa projekteissa, joissa ei välttämättä suoraan viitata eurooppalaiseen identiteettiin, ja se tulee esiin jopa työntekijätasolla. (Ks. Shore 2000) Toisaalta täytyy muistaa, ettei Euroopan unioni myöskään ole yksin määrittelemässä eurooppalaisen identiteetin sisältöä. Valtakamp-pailua identiteetin määrittelemisestä käyvät myös muut Euroopan sisäiset ja ulkopuoliset tahot. Euroopan unioni instituutiona tai sen eri toimielimet eivät välttämättä ole sisäisestikään kovin yksimielisiä eurooppalaisen identiteetin sisällöstä.

2.3 Havainnot kansalaisten identifioitumisesta Eurooppaan

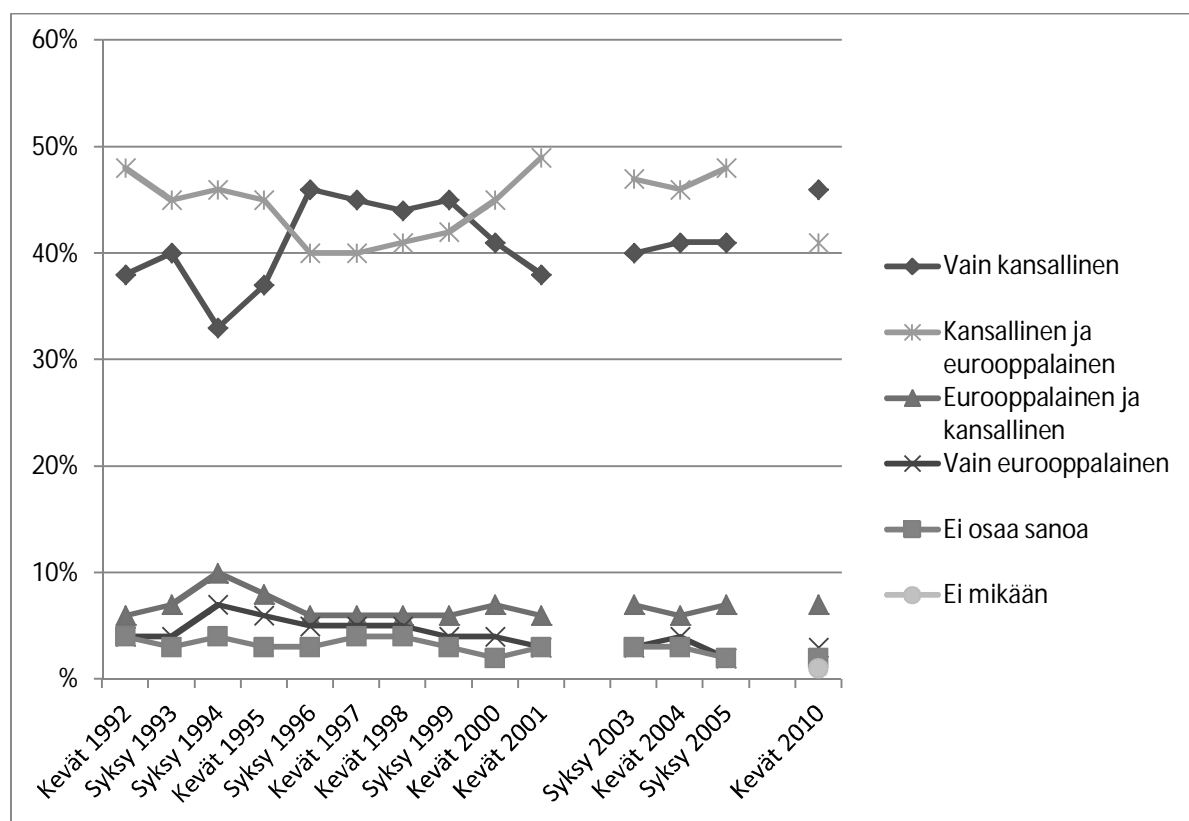
Vaikka tutkimuksessani ei ole tarkoitus arvioida Euroopan unionin identiteetti-projektin onnistumista, koen hyödylliseksi esitellä eurooppalaisen identiteetin suosiota ja näkyvyyttä EU-kansalaisten keskuudessa. EU-maiden välinen kattava tutkimus unioniin ja Eurooppaan kohdistettavien mielipiteiden, asenteiden ja yhteenkuuluvuuden suhteen on vähäistä. Ainoa systemaattinen kaikkien jäsenmaiden kansalaisten mielipiteitä mittaava kanava on eurobarometri-tutkimus. Vuodesta 1973 lähtien kansalaisten asenteita on mitattu joka syksy ja kevät Euroopan komission puolesta suoritettavassa mielipidemittauksessa (European Commission 2001). Eurobarometrejä on kuitenkin kritisoitu voimakkaasti muun muassa tarkoitushakuisesta kysymyksenasettelusta ja siitä, että mielipidemittaukset jättävät huomioimatta eurooppalaiselle identiteetille annetut hyvin erilaiset merkitykset. (Kohli 2011, 122; ks myös Risse 2010, 33–35.) Öner toteaaakin, että eurobarometri-tutkimuksia ei tulisi lähestyä vain mielipidemittareina, sillä ne heijastavat aina myös EU:n identiteetti-projektia. Tulosten esittäminen ja niille annettu arvo konstruoivat osaltaan eurooppalaista identiteettiä. Tutkimuksia ei siis pidä käsitellä objektiivisena kuvana todellisuudesta. (Öner 2004, 31.) Koen kuitenkin, että tuloksia esittelemällä lukija saa tietoa siitä kontekstista, jossa eurooppalaista identiteettiä rakennetaan.

Eurobarometri-tutkimusten tarkoituksena on mm. arvioida, millaisena toimijana kansalaiset näkevät unionin, kuinka laajalti he luottavat unioniin ja sen eri instituutioihin ja millaista kannatusta kansalaisten keskuudessa eri politiikan alat ja poliittiset toimet saavat (ks. European Commission 2001). Näin tulokset kertovat osaltaan unionin toiminnan legitimitietin asteesta. Tämän lisäksi tutkimuksissa tarkastellaan sitä, missä määrin eurooppalaiset identifioituvat Eurooppaan. Tässä katsauksessa otan tarkasteluun yhden eurooppalaista ja kansallista identiteettiä käsittelevän eurobarometri-kohdan. Vaikka eurobarometri-tutkimuksessa on tutkittu myös maiden välisiä eroja, en tässä keskity niiden tarkasteluun, sillä tarkoituksena on antaa yleiskuva eurooppalaisten suhteesta ”yhteiseen Eurooppaan”. Tilastot on hankittu Euroopan komission ylläpitämiltä ”Public Opinion” -internetsivuilta avoimesta eurobarometri-tietokannasta (European Commission: Eurobarometer interactive search system).

Eurooppalaisen identiteetin kehitystä ja kansalaisten identifioitumista Eurooppaan on eurobarometreissä seurattu erilaisin kysymyksin 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Olen valinnut

tarkastelun kohteeksi kohdan, jossa pyydetään haastateltuja valitsemaan oman kansallisvaltion ja Euroopan väliltä ensisijainen ja mahdollinen toissijainen identifikaation kohde: ”*In the near future, do you see yourself as... Nationality only/ Nationality and European/ European and nationality/ European only/ Don’t know.*” Lisäksi vuoden 2010 kyselyyn on lisätty vastausvaihtoehdot ”none (spontaneous)” ja ”refusal (spontaneous)”, joista jälkimmäinen sai prosenttiosuudeksi 0, mistä johtuen en ota tätä vastausvaihtoehtoa huomioon tarkastelussani. Mikäli vastaajalla on kaksi samaistumisen kohdetta, esitetään näistä ensisijainen ensimmäisenä. Kysymyksen tarjoavat tilastot ovat otollisia tarkastelulle, sillä kysymys on esitetty useassa eurobarometri-tutkimuksessa ja näin tilastoja löytyy suhteellisen säännöllisesti pitkältä aikaväliltä. Otan tarkasteluun 14 eurobarometriä vuosien 1992 ja 2010 välillä. Mikäli yhtenä vuonna on sama kysymys ollut mukana eurobarometri-kyselyssä kaksi kertaa, on katsauksesani mukana keväällä tehty tutkimus – näin jokaiselta vuodelta, jolloin kysymys on ollut mukana kyselyssä, on tarkasteluni kohteena yksi tulos. Seuraavassa viivakaaviossa on esitetty vastausvaihtoehtojen prosentuaaliset osuudet ja niiden vuosittaiset vaihtelut.

Kuvio 1. EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten identifikaation kohteet 1992- 2010

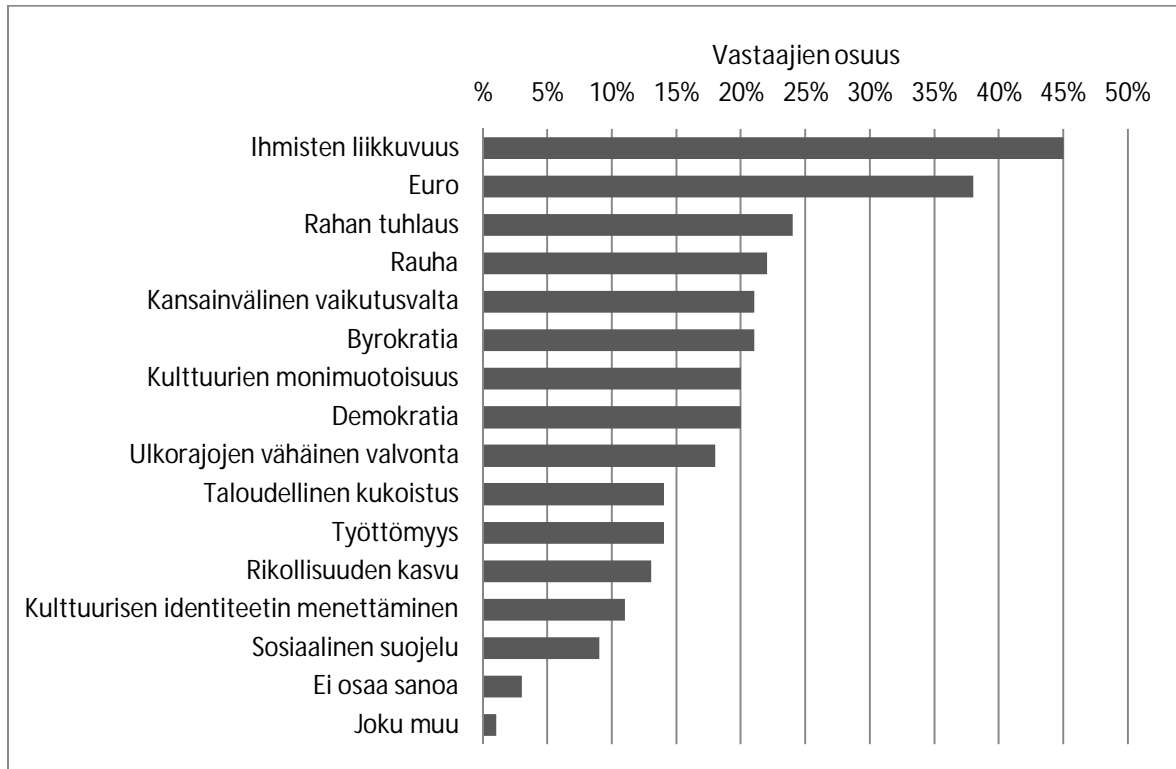
(Lähde: European Commission, Eurobarometer Interactive Search System.)

Suuria muutoksia ei identifikaationkohdetta mittaavissa luvuissa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana ole juurikaan tapahtunut minkään vastausvaihtoehdon kohdalla. Risse (2010, 40) toteaa jopa, että Eurooppaan samaistumista kuvaavat prosentuaaliset osuudet ovat 70-luvulta asti pysyneet suhteellisen stabiileina. Ihmiset eivät yleisesti ottaen ole muuttaneet identifikaation kohdettaan integraatioprosessin edetessä, ja näin tulle eurooppalaisuudesta vaikuttaakin olevan melko staattinen ilmiö (ks. Risse 2010, 40).

Kaaviosta nähdään, että kyseisellä aikavälillä enemmän kuin puolet vastanneista tunsi olevansa jollain tasolla eurooppalaisia: osuudet vaihtelevat vuoden 1992 58 %:sta vuoden 2010 51 %:iin. Jollain tasolla Eurooppaan identifioituvat vastaajat nostivat useimmiten esiin myös kansallisen identiteetin, ja näin ”vain eurooppalaisina” itsensä näkee alle 5 % vastaajista. Tämä kertoo identiteettien monimuotoisuudesta: vastaajat eivät nähneet kansallista identiteettiä ja eurooppalaista identiteettiä toisiaan poissulkevinä. Selkeästi suurin osa vastaajista näkee kuitenkin itsensä ensisijaisesti kansallisen identiteetin kautta ja toissijaisesti eurooppalaisena. On kuitenkin huomattava, että pelkästään kansallisvaltioon identifioituvien osuus on kyselyssä suuri: ”vain kansallinen” ja ”kansallinen ja eurooppalainen” ovat kyselyissä suosituimmat vastausvaihtoehdot prosenttiosuuksien vaihdellessa hieman vuosittain. Viimeisimpänä kehityksenä nähdään, että vuoden 2010 kyselyssä vain kansallisvaltioon identifioitui useampi vastaaja kuin 2000-luvun muissa kyselyissä. Tämä saattaa olla reaktio unionia vuodesta 2008 lähtien riepottaviin kriiseihin. Valitettavasti kysymystä ei kuitenkaan ole esitetty vuoden 2005 ja 2010 välillä. Aineiston perusteella ei voidakaan sanoa, onko kyseessä lyhytaikainen muutos vai mahdollisesti eurooppalaisen identiteetin suosion laskemista kuvaava trendi.

Uusin julkaistu eurobarometri-mittaus tarjoaa tutkimukseni kannalta mielenkiintoisen tarkastelun kohteen kysymällä vastaajilta, mitä merkityksiä he EU:lle antavat: *What does the EU mean to you personally?*

Kuvio 2. EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten EU:lle antamat merkitykset

(Lähde: Eurobarometer 75 Spring 2011, 31.)

Selkeästi eniten mainintoja saavat liikkuvuus ja euro – liikkuvuuden mainitsi 45 % vastaajista ja euron 38 % vastaajista. Näiden lisäksi EU merkitsee vastaajille mm. rahan hukkaamista, rauhaa, kansainvälistä vaikutusvaltaa, byrokratiaa, kulttuurista moninaisuutta ja demokratiaa. Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan myös todeta, että nämä merkitykset ovat pysyneet suhteellisen samoina viimeisimpien vuosien aikana. (Eurobarometer 75 Spring 2011.) Tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista tarkastella, näkyvätkö nämä EU:hun liitetyt merkitykset tutkimusaineistossani ja ovatko EU:hun liitetyt merkitykset ja EU:n eurooppalaiselle identiteetille antamat merkitykset yhteneväisiä.

2.4 Aikaisempaa tutkimusta

Eurooppalaisen identiteetin konstruointia EU:n kontekstissa on tutkinut Katja Möttönen. Teoksessaan ”*Riitasointuja vai tema con variazioni – Eurooppalainen identiteetti EU:n kulttuuritiedonannoissa*” (1998) Möttönen tarkastelee, miten eurooppalaisen identiteetin mää-

rittelyistä taistellaan Euroopan komission julkaisemissa kulttuuria koskeissa tiedonannoissa. Teoreettisia tausta-ajatuksia työssä ovat identiteetin kielellisyys, konstruktivisuus, suhde toiseuteen sekä kontingenttisuus (ks. Möttönen 1998, 18). Teoksessaan Möttönen toteaa, että EU-identiteetin pohjaksi on otettu vanha ajatus Euroopasta ja eurooppalaisuudesta, ja näin eurooppalaista identiteettiä rakennetaan pitkälti kulttuuriin vedoten. Strategiat ovat pitkälti yhteisestä kulttuuriperimästä ammentavia. Tiedonannoissa Eurooppa nähdään luonnollisena: sitä ei kyseenalaisteta, vaan uskotaan että se on olemassa, ja että eurooppalaisten tulee vain löytää se. Luonnollisuuden legitimoitikeinoina käytetään erityisesti yhteisen historian korostamista ja tulevaisuusorientaatioita. Möttönen toteaa, että kulttuurin avulla Euroopan unionia tai ainakin sen imagoa pyritään muuntamaan talousliitosta ”kotimaaksi”. (Möttönen 1998.) Möttönen käsittelee myös paljon toiseuden teemaa kollektiivisen identiteetin konstruoinnin yhteydessä, mutta toteaa myös, että toiseuttaminen ei juuri näy tiedonannoissa. Selitykseksi tälle Möttönen tarjoaa ajatusta, että ulkoisia uhkia ei mainita, koska ”halutaan kenties unohtaa, että näitä on olemassa”. (Möttönen 1998, 12–13, 92–100.) Teos on jo yli kymmenen vuotta vanha, ja näin Euroopan unionin toimintatavat, jäsenvaltioiden määrä, poliittiset toimijat ja monet muut asiat ovat ehtineet muuttua teoksen julkaisuvuoden jälkeen. Teos on kuitenkin tarjonnut tutkimukselleni hyviä lähtökohtia ja ajatuksia.

Myös Hansen (2000) on tutkinut eurooppalaisen identiteetin rakentumista. Möttönen keskittyy eurooppalaisen identiteetin sisältöihin – Hansen taas korostaa eurooppalaisen identiteetin poliittista luonnetta osana konstruktiosprosessia. Hansen on analysoinut EU-julkaisuja 1985-luvulta saakka keskittyen erityisesti julkaisuihin, jotka käsittelevät identiteettiä, kulttuuria, koulutusta, maahanmuuttoa ja EU-kansalaisuutta. (Hansen 2000, 32.) Hansenin mukaan näissä lähinnä 1980- ja 1990-luvuilla julkaistuissa esitteissä ja asiakirjoissa identiteettiä konstruoidaan hyvin etnokansallisesta näkökulmasta vedoten yhteiseen kulttuuriin. Yhteinen kulttuuri nousee sitovaksi tekijäksi ja tällä kulttuurilla viitataan yhteisiin arvoihin, elämäntapaan, historiaan ja uskontoon. Kulttuuriset eroavuudet EU:n sisällä tuodaan esille, mutta vain positiivisessa yhteydessä. Lisäksi tärkeä piirre tässä erilaisuusdiskurssissa on se, että esille nostetaan myös vain kansalliset ja alueelliset eroavaisuudet – ei esimerkiksi etnisiä eroavaisuuksia. Hansen toteaa myös, että johtuen tästä kapeasta etnokansallisesta katsantotavasta, EU kohtaa legitimititeettiongelmia jättämällä suuren osan EU-alueen asukkaista identiteettikäsityksensä ulkopuolelle. (Hansen 2000, 53–60.)

Möttösen ja Hansenin tutkimukset on julkaistu yli kymmenen vuotta sitten. Uudempaa tutkimusta edustavat Ruth Wodak ja Michal Krzyzanowski, jotka ovat tutkineet erityisesti eurooppalaisen identiteetin diskursiivista rakentumista. Korostan tätä ulottuvuutta myös omassa tutkimuksessani, joten sekä Wodakin että Krzyzanowskin tutkimukset ovat tarjonneet minulle mielenkiintoisia näkökulmia. Wodakin näkemys eurooppalaisesta identiteetistä on hyvin konstruktivistinen. Hän ei näe Möttösen tavoin, että eurooppalaista identiteettiä konstruoidaisiin kansallisen identiteetin menetelmin kulttuurisista myyteistä ammentamalla. Eurooppalaisen identiteetin kulmakivinä ovatkin Wodakin mukaan mm. yhteiset tavoitteet ja arvot, tietty yhteiskuntamalli ja taloudelliset ja oikeudelliset sopimukset. (Wodak 2007; Wodak & Weiss 2005.) Gibert Weissin kanssa yhteistyössä laaditussa artikkelissa ”*Analyzing European Union discourses – Theories and Applications*” (2005) Wodak ja Weiss analysoivat Eurooppaa koskevaa poliittista diskurssia. He nostavat esiin kolme Eurooppa-diskurssia koskevaa tasoa, jotka liittyvät (1) Euroopan ideaan, (2) institutionaalisiin raameihin ja (3) rajojen määrittämiseen. Puhe eurooppalaisesta identiteetistä tapahtuu näillä kolmella tasolla. Wodak ja Weiss toteavat, että nämä diskursiiviset tasot tarjoavat erilaisia EU:n toiminnan legitimoimisen strategioita. (Wodak & Weiss 2005, 129–131.) Wodakin & Weissin käsitykset eurooppalaisen identiteetin EU:ta legitimoivista menetelmistä innoittivat minut ottamaan legitimitietin yhdeksi tarkastelun kohteeksi tutkimuksessani.

Michal Krzyzanowski lähestyy eurooppalaista identiteettiä Wodakin ja Weissin tapaan hyvin konstruktivistisesta näkökulmasta. Kirjassaan ”*The Discursive Construction of European Identities*” (2010) hän tarkastelee kolmessa osatutkimuksessa EU:hun ja Eurooppaan liitettyjä merkityksiä, monikielisen Euroopan identiteettejä ja siirtolaisten identiteettejä Euroopassa. Näistä ensimmäinen on oman tutkimusasetelmani kautta mielenkiintoisin. Krzyzanowski keskittyy analysoimaan erilaisia diskursiivisia EU:sta ja Euroopasta puhumisen tasoja Euroopan konvention jäsenten haastatteluissa. Euroopan konventio on 2001–2003 toiminut elin, joka tähtäsi sopimukseen Euroopan perustuslaista sekä pyrki suunnittelemaan uudistuksia EU:n toimintaan ja rakenteeseen. Krzyzanowski käyttää analyysissään Wodakin ja Weissin (2005) esittelemää mallia ja lisää tähän kaksi Wodakin ja Weissin määrittelemät diskursiiviset tasot leikkaavaa tasoa: (1) Euroopan ja EU:n (käsitteiden) yhtenäistäminen ja (2) Euroopan ja EU:n (käsitteiden) eriyttäminen. Krzyzanowskin mukaan Euroopan ideaa rakennetaan identiteettiin, kulttuuriin, historiaan ja sisäiseen moninaisuuteen vetoavilla argumenteilla. Institutionaalisia

raameja koskevalla diskursiivisella tasolla argumentointi liikkuu Euroopan organisoimisessa ja Euroopan rakentamisessa. Rajoja määritellään arvoihin, uskontoon ja maantieteeseen vetoavilla argumenteilla sekä korostamalla tiukkoja ja läheisiä Euroopan sisäisiä suhteita. Krzyzanwski toteaa, että EU:n ja Euroopan käsitteitä yhtenäistetään ja eriytetään pitkälti samojen argumentatiivisten kokonaisuuksien keinoin. Eroja löytyy rajoja määrittelevällä diskursiivisella tasolla: toiseuttamisen kohteet ovat erilaisia riippuen siitä, mikä käsitetään itseksi. Lisäksi Eurooppaa ja EU:ta joko yhtenäistettiin tai eriytettiin viittaamalla Euroopan menneisyyteen ja tulevaisuuteen. Eriyttämistä tapahtui myös korostamalla kansallisvaltion roolia itsenäisenä toimijana – ei niinkään jäsenvaltiona. (Krzyzanwski 2010, 99–131.)

Erityisesti Hansenin, Wodakin & Weissin sekä Krzyzanwskin esittelemät havainnot eurooppalaisesta identiteetistä tuovat luovat omalle tutkimukselleni hyviä näkökulmia eurooppalaiseen identiteettiin. Näissä kaikissa tutkimuksissa lähestytään eurooppalaista tutkimusta sen omista lähtökohdista, mihin pyrin myös omassa tutkimuksessani. Lisäksi tuon tutkimuksessani eurooppalaisen identiteetin konstruktioprosessin vertailukohdaksi – en analyysimalliksi – kansallisen identiteetin mallin. Näin pyrin täydentämään edellisen tutkimuksen tuloksia. Tutkimukseni lopputarkastelussa reflektoinkin tutkimustuloksiani aikaisemman tutkimuksen valossa avaten samalla uusia näkökantoja omiin tuloksiini. Tämän vertailun ja pohdinnan pyrkimyksenä on myös liittää tutkimukseni eurooppalaista identiteettiä koskevaan laajempaan akateemiseen keskusteluun.

3 KOLLEKTIIVISET IDENTITEETIT JA KONSTRUKTIVISMI

3.1 Identiteetti käsitteenä

Tässä luvussa luodaan katsaus identiteetin käsitteeseen ja sen määritelmiin. Arkikeskustelussa identiteetti-käsitettä käytetään varsin huolettomasti ja useissa erilaisissa yhteyksissä. Identiteetin käsite on kuitenkin hyvin monitahoinen ja se ymmärretään eri tieteenaloilla eri tavoin. Käsitteen juuret löytyvät filosofiasta, jossa sillä on perinteisesti viitattu yhtäläisyyden, samuuden ja identtisuuden problematiikkaan. Identiteetti-käsitteen merkityssisällöt ovatkin aina olleet moninaisia, eikä yksikään määritelmä ole onnistunut saavuttamaan auktoriteettiasemaa. (Saukkonen 1996,6; Saukkonen 1999, 28.) Yhteistä lähestymistavoille kuitenkin on se, että niin yksilö- kuin kollektiivi-identiteettejä on jatkuvasti ylläpidettävä ja muunnettava olosuhteiden mukaisiksi, kerrottava aina uudelleen (Saukkonen 1999, 48). Tämä on keskeinen lähtökohta myös tälle tutkimukselle.

Koska identiteetin käsite on hyvin monitahoinen, keskityn tämän tutkimuksen yhteydessä tarkastelemaan identiteettiä ottaen huomioon tämän tutkimuksen mielenkiinnon kohteen, eurooppalaisen identiteetin. Tutkimuksen lähtökohtana toimii näin siis kollektiivinen identiteetti. Keskeistä tässä tutkimuksessa on käsitys identiteetistä rakenteena. Identiteetin käsite onkin syytä pitää erillään sellaisista käsitteistä kuin ”todellinen” ja ”oleminen”, sillä identiteetti on rakenne eikä näin vastaa tai kuvasta välittömästi yksilön tai ryhmän ominaisuuksia tai olemista. (Ks. Kaunismaa 1997; ks. myös Hall 2002, 21–22.)

Tässä alaluvussa keskitytään tarkastelemaan erityisesti kollektiivisen identiteetin yleisiä piirteitä: sen konstruktivisuutta, moninaisuutta, ja ulkoista erottautumista ja sisäistä yhtäläisyyttä. Alaluvuissa 3.2 ja 3.3. täsmennän kuvaa kollektiivisesta identiteetistä keskittymällä tarkemmin identiteetin konstruktiviseen sekä poliittiseen luonteeseen.

3.1.1 Kollektiivinen identiteetti

On tärkeää erottaa toisistaan henkilökohtainen ja kollektiivinen identiteetti. Identiteetti on tavallisesti kytketty kysymykseen yksilön subjektiviteetista: ”*Mikä tai kuka minä olen?*”. Identiteetistä on kuitenkin tapana puhua myös ryhmien, yhteisöjen ja sosiaalisten järjestelmien ominaislaadun yhteydessä. Kollektiivisesta identiteetistä on kysymys silloin, kun pyritään vastaamaan kysymykseen: ”*Keitä me olemme?*”. Tiettyjä ominaisuuksia ja kuvauksia annetaan ensisijaisesti ryhmälle tai yhteisölle. (Kaunismaa 1997.) Kyseessä on siis ”me”-identiteetti, jossa ryhmää tai yhteisöä määritellään ja kuvaillaan tavoin, jotka merkitsevät sen sisäistä koheesiota ja erottumista muista ryhmistä ja yhteisöistä. (Saukkonen 1999, 39–40.)

Kollektiiviset identiteetit ovat ryhmäidentiteettejä, jotka eroavat henkilökohtaisista identiteeteistä monella tasolla. Ryhmä saattaa jakaa kollektiivisen identiteetin, kun taas ryhmän jäsenillä on monia identiteettejä. (Delanty 2005a, 129–130.) Yhdistyksen hallituksen jäsenillä on luultavasti jonkinlainen ”me”-käsitys, kollektiivinen identiteetti – hallituksen jäsenillä taas on luultavasti useampiakin henkilökohtaisia identiteettejä riippuen heidän elämäntavastaan ja tekemisistään (ks. Delanty 2005a, 130). Ryhmäidentiteetit eivät siis vastaa yksilöllisiä identiteettejä eivätkä näin myöskään ole tulosta yksilöllisistä identiteeteistä (Delanty 2005a, 130). Raja yksilöllisten ja kollektiivisten identiteettien välillä ei kuitenkaan ole aina kovin selvä. Esimerkiksi kansallisen identiteetin symbolointikäytännöt koskettavat tilannekohtaisesti yksittäisen ihmisen itseidentiteetin mieltämistapaa, mutta ovat kuitenkin myös tapoja jäsentää kansakuntaan eli kollektiiviseen ryhmään kuulumista. (Kaunismaa 1997.) Myös eurooppalainen identiteetti on olemassa niin kollektiivisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla: se vastaa kysymykseen siitä, keitä me olemme, mutta voi olla myös määrittämässä vastausta siihen, kuka minä olen. Kaunismaa (1997) kuitenkin huomauttaa, että kansallisten identiteettien tapauksessa ”minä” saa merkityksen vain, koska ”me-identiteetille on jo annettu merkityksiä. Tämä koskee myös eurooppalaista identiteettiä. Näin ollen eurooppalaista identiteettiäkin tulee käsitellä ensisijaisesti kollektiivisena identiteettinä, vaikka se saattaa olla määrittämässä myös henkilökohtaisia identiteettejä.

Delanty huomauttaa, että on syytä erottaa toisistaan myös ryhmän kollektiivinen identiteetti ja laajamittaisemmat kollektiiviset identiteetit kuten kansallisidentiteetit. Käsitteellisesti näillä kahdella ei välttämättä ole eroa, mutta on huomattava, että mitä suuremmasta ryhmästä on

kyse, sitä hajanaisempi ja monimuotoisempi identiteetistä muotoutuu. (Delanty 2005a, 130.) Eurooppalainen identiteetti on varmasti monitahoisempi ja kirjavampi kuin esimerkiksi kouluuokan jakama ryhmäidentiteetti. Kollektiivinen identiteetti ulottuu kahden henkilön ”me”-identifioinnista sukujen, ammattikuntien ja alueellisten yhteisöjen kautta kansallisiin, kielellisiin, uskonnollisiin tai poliittisiin identiteetteihin. (Kaunismaa 1997; Saukkonen 1999, 39–40). Vaarana on identiteettien tyypistäminen tiettyyn malliin – kollektiiviset identiteetit ovat hyvin erityyppisiä, kuten edellisestä listauksesta voi päätellä. (Delanty 2005a, 130.)

Delanty nostaa esille kollektiivisten identiteettien joitain piirteitä. Ensinnäkin hän korostaa, että identiteetit ovat konstruktioita eivätkä jotain valmiiksi olemassa olevaa. Identiteetit voidaan nähdä narratiiveina – tarinoina, joita ihmiset kertovat itsestään luodakseen jatkuvuutta olemassaololleen. (Delanty 2003; Delanty 2005a, 127.) Narratiivisuus luo siis identiteeteille toisaalta aikaulottuvuutta, mutta toisaalta narratiivisuus tarkoittaa myös sitä, että identiteetit ovat ensisijaisesti itseymmärryksen muoto. Narratiivit luovat käsitystä historiasta ja tuovat tarinan muille luettavaksi (Delanty 2003). Myös Saukkonen tuo esille aikaulottuvuuden määritelmässään identiteeteistä: aikaulottuvuus suuntautuu usein menneisyyteen, jolloin historiasta haetaan perusteita yksikön olemassaololle ja keskeisten ominaisuuksien jatkuvuudelle. Kuitenkin myös tulevaisuusperspektiivi on tärkeä identiteettipohdinnoissa, sillä saman identiteetin omaavalla ryhmällä on oltava selkeä kuva siitä, mistä se on tulossa ja minne menossa. (Saukkonen 1996, 9; Saukkonen 2005, 103.)

Lisäksi Delanty ottaa esille identiteettien piirteen luoda eroja itsen ja toisen välillä (Delanty 2005a, 129). Saukkosen mukaan identiteetit muodostuvatkin aina toisiin rinnastuen tietyssä eronteon kontekstissa (Saukkonen 2005, 103–104). Delanty korostaa myös identiteettien moninaisuutta. Kollektiiviset identiteetit saattavat olla päällekkäisiä tai sekoittua keskenään. Esimerkiksi etniset, alueelliset, poliittiset ja kansalliset identiteetit suhtautuvat eri tavoin toisiinsa. Ihmisillä on usein vain yksi persoonallinen identiteetti mutta useampia kollektiivisiä identiteettejä, jotka suhtautuvat eri tavoin toisiinsa. (Delanty 2003.) Seuraavissa alaluvuissa tulen syventymään tarkemmin identiteettien moninaisuuteen ja niiden piirteeseen rakentua erontekona toiseen.

3.1.2 Identiteettien moninaisuus

Kun aikaisemmin klassisten identiteettiteorioiden mukaan ajateltiin, että identiteetti on yksi ja sama, vakaa ja muuttumaton läpi ihmisen elämän, ajatellaan nykyään, että identiteettejä on monia ja että ne vaihtelevat eri tilanteiden mukaan. (Kivikuru 1998, 320, 323.) Stuart Hall (2002, 23, 26) selittää tätä moninaisuutta siten, että nykyiset postmodernit identiteetit ovat pirstoutuneita palasia, jotka eivät ryhmity yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Identiteetit ovat ristiriitaisia ja eri suuntaan vieviä, mistä johtuu, että identifikaatiomme vaihtelevat jatkuvasti. Postmodernin maailman identiteettejä kuvaa pirstoutuminen, epäjatkuvuus ja paikaltaan siirtyminen. Paikaltaan siirtymisellä Hall viittaa Laclauin käsitteeseen ”*dislocation*” – paikaltaan siirtynyt rakenne on sellainen, jonka keskus on siirretty pois eikä sitä ole korvannut toinen keskus, vaan ”valtakeskusten moneus” (Hall 2002, 26, ks. Laclau 1990). Tämä käsitys saattaa raiteiltaan menneisyyden vakaat identiteetit, mutta ”avaa myös uusien artikulaatioiden mahdollisuuksia” – uusien identiteettien tuottamisen mahdollisuuden. Postmodernilla yksilöllä on siis useita identiteettejä, jotka syntyvät seurauksena yhteiskunnan pirstoutumisesta ja epäjatkuvuudesta. (Hall 2002, 26.)

Esimerkkejä erilaisista kollektiivisista identiteeteistä, joita ihmisillä saattaa olla, ovat kansalliset, uskonnolliset, etniset sekä sukupuoleen, perheeseen ja työhön liittyvät identifikaatiot (Hermann & Brewer 2004, 8). Näillä kollektiivisilla identiteeteillä on hyvin erilaisia sisältöjä, niiden suhteet toisiinsa vaihtelevat ja jotkut identiteeteistä ovat vahvempia kuin toiset. Ihmiset turvautuvat eri identiteetteihin tilanteesta riippuen. Esimerkiksi sukupuoli-identiteetti saattaa nousta tärkeäksi tilanteessa, jossa henkilö kokee olevansa vähemmistössä sukupuolensa puolesta. Alueelliset identiteetit toimivat samoin: oululainen saattaa käsittää itsensä ensisijaisesti oululaiseksi Helsingissä käydessään, suomalaiseksi keskustellessaan ruotsalaisten kanssa ja eurooppalaiseksi ollessaan Yhdysvalloissa. (Ks. Risse 2010, 23.)

Yksilöt eivät yleensä pidä moninaisia identiteettejä ongelmallisena, sillä kuten edellä todettiin, identiteetit ovat hyvin tilannesidonnaisia. (Risse 2010, 23–24.) Kuitenkin kansallisen ja eurooppalaisen identiteetin suhde nähdään usein hyvin monimutkaisena, ja ne käsitetään usein kilpakumppaneiksi. Tällainen asetelma kertoo essentialistisesta identiteettikäsitteestä (tulen syventymään essentialismiin luvussa 3.2.2), joka näkee identiteetit jäykkinä ja kulttuurisidon-

naisina konstruktioina. (Kostakopoulou 2001, 23, 25.) Eurooppalaisesta ja kansallisista identiteeteistä ei siis tulisi puhua joko–tai -kategorioissa vaan identiteettien päällekkäisyys ja moninaisuus sallivat sekä eurooppalaisen että kansallisen identiteetin olemassaolon. (Risse 2010, 23–24.)

Herrmann ja Brewer (2004, 8) luettelevat kolme eri tapaa, miten moninaiset identiteetit saattavat suhtautua toisiinsa. Identiteetit saattavat olla erillisiä: ryhmien välillä ei siis ole päällekkäisyyksiä niihin identifioituvien jäsenten välillä. Kaksi ryhmää, joiden jäsenillä on erilliset identiteetit, eivät siis juurikaan jaa keskenään jäseniä. Identiteetit saattavat myös olla ristikkäisiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tietyn kollektiivisen identiteetin jakavista henkilöistä osa saattaa identifioitua myös toiseen identiteettiryhmään. Eurooppaa ja EU:ta käsiteltäessä ristikkäiset identiteetit nousevat mielenkiinnon kohteeksi puhuttaessa esimerkiksi poliittisesta suuntautumisesta. Vaikka henkilö tuntisi omaksi eurooppalaisen ja oikeistolaisen identiteetin, ei tämä tarkoita, että kaikki oikeistolaiset tunsivat itsensä eurooppalaisiksi. Identiteetit saattavat olla järjestäytyneitä sisäkkäin: identiteetit siis ovat samankeskisiä kerroksia, jotka kerrostuvat kuten maatuskanukan sisäkkäiset hahmot. Tämän näkemyksen mukaan pienemmän yhteisön jäsenet kuuluvat aina myös suurempaan yhteisöön. Paikalliset identiteetit sisältyvät siis kansallisiin identiteetteihin ja kansalliset identiteetit sisältyvät eurooppalaisiin identiteetteihin. (Herrmann ja Brewer 2004, 8; Risse 2010, 24–25.) Teoreetikot käyttävät useimmiten tätä käsitystä identiteettien sisäkkäisyydestä puhuessaan eurooppalaisesta identiteetistä (Risse 2010, 25).

Risse (2010, 25) nostaa esille vielä yhden erityisesti eurooppalaisen identiteetin kohdalla relevantin tavan, jolla moninaiset identiteetit suhtautuvat toisiinsa. Identiteetit saattavat sekoittua tai punoutua toisiinsa niin, että eri identiteettien ominaisuuksia on enää vaikea erottaa toisistaan. Euroopasta ja EU:sta puhuttaessa identifikaatiot kansallisvaltion ja Eurooppaan ovat melko sekoittuneita. Tästä kertoo myös se, että eurooppalainen identiteetti mielletään usein kansallisten identiteettien ”eurooppalaistumisena”. Eurooppa ja eurooppalainen identiteetti käsitetään tällöin siis osana kansallista identiteettiä.

Toisaalta täytyy huomata, että myös kansalliset ja alueelliset identiteetit ovat moninaisia. Identiteettien konstruktioiluonteesta johtuen kollektiivisia identiteettejä muokataan koko ajan

eikä siis voida puhua yhdestä selkeärajaisestä identiteetistä. Erilaiset kollektiiviseen identiteettiin liitetyt merkitykset ja konstruktiot voivat johtaa erilaisiin käsityksiin kollektiivisen identiteetin sisällöstä. (Wodak & Weiss 2005, 128.) Nykyään identiteeteistä puhutaankin usein monikkona yhden kiinteän, muuttumattoman identiteetin sijaan. Identiteettejä kuvataan moniääniseksi, millä tarkoitetaan identiteetin monipuolista ja moninaista luonnetta. Identiteetit muuttuvat eri tilanteiden mukaan, ja eri identiteetin osilla on erilaisia painoarvoja. (Dufva 2002, 21.)

3.1.3. Eurooppa ja toinen – ulkoinen erottautuminen ja sisäinen yhtäläisyys

Identiteettiin liittyy keskeisesti tietoiseksi tuleminen omasta erillisyydestä. Poissulkeminen ja toiseuden nostaminen identiteetin välttämättömäksi ominaisuudeksi ovatkin hallinneet viime aikoina keskustelua identiteeteistä. (Anttila 2007, 26.) Klassisen ajatuksen mukaan erilaisuuden määrittelemisen ja pyrkimys rakentaa erilaisuudesta toiseutta identiteetin lujittamiseksi kuuluu identiteetin logiikkaan (ks. Möttönen 1998, 19). Kollektiivinen identiteetti perustuu joidenkin ominaisuuksien valikoimiselle ja painottamiselle, sillä ajatus ykseydestä ja yhtenäisistä kokonaisuudesta jättää aina jotakin ulkopuolelleen. (Kaunismaa 1997). Puhuttaessa kansallisista identiteeteistä, ulkoisessa erottumisessa symboloidaan usein naapurikansoja oman identiteetin erottumisen taustaksi. Käsitys itseyydestä muodostuu siis vertailussa toiseen – esimerkiksi käsitykset omasta kansakunnasta ovat usein ymmärrettävissä parhaiten vertailussa toisiin kansakuntiin. (Anttila 2007, 26.)

Identiteettiprosessissa tärkeäksi nousevat sisään rajattavat piirteet, arvot ja ominaisuudet sekä ne seikat, joita vasten nämä rajaukset erottuvat (Anttila 2007, 26). Identiteetin rakentamiseen liittyykin sekä sisäänsulkevuus, inkluusio, että ulkoinen erottautuminen, ekskluusio. Identiteetti määrittää ryhmän jäsenille, sen sosiaaliselle koostumukselle ja ympäristösuhteille joitakin keskeisiä ominaisuuksia. Tähän perustuu identiteetin sisäänsulkeva voima. (Kaunismaa 1997.) Sisäänsulkevuuteen liittyy sisäinen yhtenäisyys, samanlaisuus ja yhteinen koodisto mutta ehkä myös vastakkaisuutta ja "jaettua erimielisyyttä" (Anttila 2007, 26). Kyseessä on siis puhe yhtenäisyydestä, jota rakentavat ne kollektiivisen identiteetin aspektit, joilla pyritään itseymmärrykseen tekemättä suoraan vertailuja tai eroja muihin. (Anttila 2007, 27; Möttönen 1998, 20).

Kollektiivinen identiteetti sulkee myös ulos. Ekskluusio voi tapahtua suhteessa tarkoin määriteltyyn ja tunnistettuun ulkoryhmään mutta kuitenkin myös hyvin yleisellä tasolla, vasten abstraktimpaa ihmisjoukkojen ympäristöä. Ulkoinen erottautuminen on siis yhtenäisyyden etsimistä ulkoista erilaisuutta vasten. Ulkoista erottautumista voidaan myös kuvata poissulkevuudeksi. Se määrittää ryhmään hyväksymisen kriteerejä ja näin monet kollektiivisen identiteetin konkreettiset ominaisuudet sulkevat selkeästi tai seuraamuksellisesti ulos ryhmään kuulumattomat tai ne, joita sen jäseniksi ei toivota. (Anttila 2007, 25; Kaunismaa 1997.)

Kollektiivi-identiteetit muodostuvat ryhmän sisäisen yhtenäisyyden ja toiseuden vuorovaikutuksessa, ja siksi on olennaista tutkia sekä yhteisön inklusiota että ekskluusiota. Shore (1993, 781) tuokin esille, että identiteetin muodostaminen on kaksijakoinen prosessi, johon kuuluu sekä rajojen manipuloimista että erottelujen tekemistä inklusiota ja ekskluusiota varten. Kollektiiviseen identiteettiin vaikuttaa myös se, mitä kokonaisuuden ulkopuoliset, etenkin merkityksellisinä pidetyt ulkopuoliset ilmaisevat tai näiden ajatellaan voivan ilmaista kollektiivisesta kokonaisuudesta. Ennakointi ”*Mitähän meistä ajatellaan?*” voi olla keskeisessä asemassa. (Anttila 2007, 26.)

Ajatusta inklusiosta, ekskluusiosta ja rajoista pidetään keskeisenä Euroopan identiteettiä hahmotettaessa. Delanty mainitseeikin, että Euroopan historiaa voidaan pitää jakojen ja rajojen historiana. (Delanty 1995, 1.) Eri aikakausina voidaan Euroopalla nähdä olleen erilaisia sisäisiä ja ulkoisia toisia. Antiikin aikana toisiksi määräytyivät barbaarit eli kreikkaa puhumattomat ihmiset, löytöretkien aikana intiaanit, siirtomaa-aikana siirtomaiden asukkaat. Eurooppalaisuuden konstruktiossa merkittävinä rajapintoina pidetään myös erontekoa islamiin ja slaavilaisiin kulttuureihin. (Möttönen 1998, 20; Antonisch 2008, 511.) Jotkut teoretikot ovat nostaneet Euroopan uusiksi toisiksi Aasian ja Yhdysvallat (Ks. Antonisch 2008, 512; Neumann 2007.) Myös sisäisillä toisilla on Euroopassa pitkä historia: juutalaiset ovat joutuneet alituisten karkotusten ja sorron kohteiksi. Naiset taas on representoitu vähäpätöisempinä kuin miehet. Lännestä tarkasteltuna itäeurooppalaiset on lähes aina historiassa nähty ”barbaarisina”. (Hall 2002, 83) Yleisesti juuri Euroopan rajaaminen idässä on aiheuttanut ongelmia historiassa. Ongelma ei ole kadonnut mihinkään – hyvänä esimerkkinä tästä on kysymys Venäjästä: kuuluuko maa Eurooppaan vai ei? Uudenlaisena sisäisten toisten erottelijana voidaan pitää myös Euroopan Unionia, sillä erityisesti itälaajenemisen myötä EU:n

sisällä voidaan nähdä erilaisia ryhmiä. Puhutaan vanhasta Euroopasta tai Euroopan ytimestä, joka muodostuu EU:n perustajavaltioiden ympärille liittäen piiriinsä myös muun läntisen Euroopan. Erotuksena tälle on uusi Eurooppa, joka muodostuu kymmenestä 2004 ja 2007 EU:hun liittyneestä valtiosta. Toisaalta uusien jäsenmaidenkin välillä voidaan käsittää olevan eriasteista toiseuttamista – toiset valtiot nähdään eurooppalaisempina kuin toiset. (Kuus 2007; ks. myös Kuus 2004; Raunio & Tiilikainen 2002.)

Osa teoreetikoista on kuitenkin kyseenalaistanut eksklusion merkityksen eurooppalaisen identiteetin konstruktioprosessille – erityisesti postkansallista näkökantaa puolustavat teoretikot esittävät, että perinteiset maantieteelliset toiset eivät enää määrittele Eurooppaa (Antonisch 2008, 511). EU:n uusina ulkoisina toisina voidaan pitää pakolaisia ja maahanmuuttajia, ja sisäisinä toisina taas nähdään ”kolmannen maan kansalaiset”, jotka ovat töissä (tai joiden puoliso on töissä) EU-alueella, mutta jotka eivät voi saada EU-kansalaisuutta. Näiden uusien toisten nähdään murtavan perinteisen ”Euroopan linnakkeen” rajoja. (Ward 2002, 229–233.) Pakolaiset, maahanmuuttajat ja ”kolmannen maan kansalaiset” siis tuovat häiriötä stabiiliksi ja kulttuurisesti suhteellisen homogeeniseksi käsitettyyn Eurooppaan.

Toisaalta Euroopan toiset voivat löytyä myös historiasta: Risse (2010, 53) nostaa esille natsismin, kommunismin ja militarismin nykyisten eurooppalaisten arvojen toisina. Risse toteaa, että modernin poliittisen eurooppalaisen identiteetin toiset ovat ensisijaisesti xenofobia ja rasismi. Tämä tulee esille esimerkiksi tarkasteltaessa Eurooppaan itsensä identifioivien arvoja: näissä arvoissa nousevat selkeästi esille antirasistiset, antixenofobiset ja maahanmuuttoa kannattavat mielipiteet. Delanty (2003; 2005b, 19) taas korostaa eksklusion sijaan inklusiota. Hän on sitä mieltä, että postkansallisilta eurooppalaisilta on kadonnut käsitys itsestä. Ilman meitä ei ole heitä, mistä johtuen eurooppalaista identiteettiä pyritään Delantyn mukaan pikemminkin rakentamaan keskittymällä inklusioon, sisäisten yhteneväisyyksien etsimiseen kuin rajanvedolla muihin.

3.2 Identiteetit konstruktioina

Olen jo edellä maininnut, että työni lähtökohtana on kollektiivi-identiteettien konstruktio, ja tässä luvussa onkin tarkoitus perehtyä syvällisemmin identiteettien

konstruointiin. Syvennyn erityisesti konstruktivistiseen viitekehykseen ja tämän viitekehyksen soveltamiseen eurooppalaisen identiteetin kontekstissa. Nojaan tutkielmassani erityisesti Lars-Erik Cedermanin ja Theodora Kostakopouloun näkemyksiin. Konstruktivistinen lähtökohta on tärkeä tutkimukselleni erityisesti siksi, että konstruktivismi on kiinnostunut identiteettien rakentumisesta ja korostaa niiden muovautuvuutta ajassa ja paikassa. Tämä avaa mahdollisuuden sille, että eurooppalainen identiteetti voi kehittyä jatkossa identiteettipolitiikan ja Euroopan-laajuisen yhteistyön tuloksena. Esittelen konstruktivismia ensin yleisesti, minkä jälkeen käsittelen poliittisen identiteetin muotoutumista essentialismin ja konstruktivismin näkökulmista, ja kolmannessa alaluvussa esittelen konstruktivismia EU-tutkimuksen alueella. Lopuksi esittelen kaksi eri lähestymismallia eurooppalaisen identiteetin tutkimukseen: eurokansallisen mallin ja konstruktivistisen mallin.

3.2.1 Identiteettien konstruktivisuus

Nykyisessä identiteettikeskustelussa vallitsevana käsityksenä voidaan pitää sitä, että kollektiiviset identiteetit ja kansakunnat ovat konstruoituja – elleivät jopa kuviteltuja – käsitteitä (Mole 2007, 8). Identiteettien konstruktioluonteesta puhuttaessa Benedikt Andersonilla on (1983) on tärkeä rooli, ja hän vaikuttaakin lukuisten viittausten perusteella tehneen läpimurron alan kirjallisuudessa. Anderson puhuu imaginaarisista yhteisöistä, ja hänen mukaansa yhteisön kuvitteellisuus tulee erityisesti esiin kansallisvaltion tapauksessa. Identiteetti ei siis ole niinkään samuutta tai kaltaisuutta sellaisenaan, vaan nimenomaan tulkintoja todellisuudesta. Identiteetti on siis keksittyä, ainakin laajemmista identifikaatioryhmistä puhuttaessa. (Anderson 1983, 4–6.)

Konstruktivismissa käsitys identiteettien kuvitteellisesta, keksitystä luonteesta on keskeistä. Konstruktivismi lähtee käsityksestä, että todellisuus on sosiaalisesti konstruoitu: olennaista on tulkinnan osuus todellisuuden ymmärtämisessä. Konstruktivismi on ensisijaisesti ontologia, olevaisen perimmäiseen laatuun keskittyvä filosofian haara, joka näkee, että sosiaalinen todellisuus rakentuu yksilöiden välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisymmärryksessä. Tästä johtuen sosiaaliset todellisuudet ovat herkkiä, muutosalttiita ja ne voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Sosiaaliset todellisuudet, kuten identiteettejä, muokataan ja määritellään siis yksilöiden

välisessä vuorovaikutuksessa koko ajan, eikä niitä voida pitää muuttumattomina. (Christian-
sen & al. 1999, 530; ks. Searle 1995.)

Kollektiivisista identiteeteistä puhuttaessa käsitys rakenteiden ja identiteettien keskinäisestä vuorovaikutuksesta on tärkeä. Checkelin (1999, 547–548) mukaan rakenne vaikuttaa syväli-
semmin kuin pelkästään toimijoiden käytökseen – se konstruoi myös toimijan identiteettejä ja
intressejä. Checkel ottaa esille instituutiot, kuten EU-instituutiot, yhtenä esimerkkinä raken-
teesta, jotka muovaavat kollektiivisia identiteettejä – erilaisten vuorovaikutuksen prosessien
kautta EU-instituutiot pyrkivät konstruoimaan jäsenvaltioiden ja muiden kollektiivien identi-
teettejä. On kuitenkin hyvä huomata, kuten Onuf (1989, 58) ottaa esille, että rakenteet ja
toimijat, kuten EU-instituutiot ja kansalaiset, ovat tiukasti kytköksissä toisiinsa. Toimijoiden
toiminta ja käsitykset riippuvat aina rakenteesta mutta toisaalta taas rakenteen kestävyys ja
rekonstruointi on tiukasti kytköksissä toimijoihin. Kansalaisten käsitykset kollektiivisesta
identiteetistä ovat siis yhteydessä EU-instituutioihin, mutta myös EU-instituutiot ovat osaltaan
kytköksissä näihin käsityksiin ja niiden EU-instituutioita ylläpitäviin käytäntöihin.

Keskeistä konstruktivismille on sen näkemys vuorovaikutuksen roolista todellisuuden konst-
ruoisessa. Konstruktivismi pyrkii selittämään sekä toivotun kollektiivisen identiteetin
sisältöä että sosiaalisen vuorovaikutuksen, jonka keinoin identiteettiä pyritään muovaamaan,
sisältöjä ja tapoja. Checkel (1999, 549; 2000) näkee, että tämän vuorovaikutuksen keinoja
ovat erityisesti suostuttelu, argumentaatio ja sosiaalinen oppiminen. Sosiaalisella oppimisella
tarkoitetaan prosessia, jossa toimija vuorovaikutuksen – ja tähän sisältyvien normien ja dis-
kurssien – kautta hankkii uusia intressejä ja preferenssejä. Toivotut interessit ja identiteetit
siis siirtyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Sosiaalinen oppiminen tulee erottaa tilanteesta,
jossa toimija hankkii uutta tietoa, mutta säilyttää vanhat intressinsä ja identiteettinsä. Suostut-
telulla ja argumentaatiolla Checkel viittaa kognitiiviseen prosessiin, jonka avulla sosiaalinen
oppiminen voi tapahtua ja johtaa intressien uudelleen määrittämiseen ja identiteetin muutok-
seen. Muutos tapahtuu tilanteissa, joissa normit, diskurssit, kieli ja materiaaliset kyvyt ovat
vuorovaikutuksessa motivaation, sosiaalisen oppimisen ja preferenssien kanssa. Eurooppalais-
ten instituutioiden rooli näissä vuorovaikutuksen malleissa on tukea tai jopa osallistua näiden
mallien toteuttamiseen (Checkel 1999, 551). Wodak & Weiss (2005, 128) toteavat, että koska
identiteetit kohdennetaan ja assosioidaan tiettyihin instituutioihin, on näillä instituutioilla

myös tärkeä rooli identiteettien konstruoinnissa. Näin ollen voidaan katsoa, että Euroopan komissio on yksi tärkeä eurooppalaista identiteettiä konstruoiva taho. Vuorovaikutuksen välineenä komission ja kansalaisten välillä saattavat toimia monenlaiset mekanismit kuten audiovisuaalinen media tai lehdistö, joka välittää Eurooppa-puhetta – yksi vuorovaikutuksen keino on EU:n toiminnastaan julkaisemat esitteet.

3.2.2 Poliittisen identiteetin muotoutuminen: essentialistinen ja konstruktivistinen lähestymistapa

Keskustelu poliittisten kollektiivisten identiteettien luonteesta on viime vuosikymmenien ajan keskittynyt erityisesti kahteen eri käsitykseen: essentialismiin ja konstruktivismiin (Mole 2007, 6). Tässä kappaleessa tulen syventymään poliittisen identiteetin muotoutumiseen näiden kahden lähestymistavan valossa. Poliittisella identiteetillä käsitan identiteetit, joilla on poliittisia seurauksia: identiteetit, joiden myötä ihmiset pitävät hyväksyttävänä sitä, että tietyllä ryhmällä on päätöksenteko-oikeus. Koska EU:n koneistoon liittyy paljon päätösvaltaa, käsitteään eurooppalainen identiteetti myös poliittiseksi identiteetiksi. (Herrmann & Brewer 2004, 6.) Vastauksissaan essentialismi ja konstruktivismi lähestyvät kumpikin samaa kysymystä: miten kollektiiviset identiteetit muotoutuvat? Essentialismi ja konstruktivismi nostavat esiin samoja asioita – eri painotuksin. Näitä kahta näkemystä ei tule käsittää vastakohtaisiksi kilpakumppaneiksi, vaan pikemminkin lähtökohdiksi, jotka tarjoavat erilaisia näkökulmia identiteetin muotoutumiseen.

Cedermanin (2001, 10) mukaan essentialistisen ja konstruktivistisen lähtökohdan ero löytyy niiden suhtautumisessa kulttuuriin ja politiikkaan: essentialismin mukaan poliittiset identiteetit perustuvat pitkälti ”kulttuuriseen raaka-aineeseen”, kun taas konstruktivistit näkevät kulttuurin ja identiteetin suhteen hatarampana. Essentialismi perustuu kulttuurisiin taustamuuttujiin, ”kulttuuriseen raaka-aineeseen”, jonka perusteelta identiteetit essentialismin mukaan muotoutuvat. Essentialismin mukaan on olemassa kulttuurisia alkuperäisyksikköjä, etnisiä ytimiä, jotka tuottavat poliittisen identiteetin melko automaattisesti. Identiteetin tuottajana toimii yksilö, joka löytää ympäristöstään itselleen sopivat kulttuuriset alkuperäisyksiköt ja muokkaa ne toiminnallaan poliittisiksi identiteeteiksi. Identiteetin perustana toimivat siis jo olemassa olevat kulttuuriset taustamuuttajat, joiden pohjalta toimijat identiteetin tuottavat.

Essentialismin maltillisempi muoto hyväksyy kuitenkin kulttuurille ja poliittisille toimijoille välillisen roolin, jossa ne voivat uudelleen löytää ja muokata olemassa olevaa etnistä ydintä poliittiseksi identiteetiksi. Myös essentialistit voivat siis jossain määrin käsittää identiteetin konstruktioksi. Toimijat voivat kuitenkin käyttää vain olemassa olevaa kulttuurista raaka-ainetta eivätkä voi näin liittää konstruktioprosessiin ”ulkopuolista materiaalia”. (Cederman 2001, 10.) Koska essentialistit näkevät, että poliittisten identiteettien yhtenäisyys perustuu kulttuuriin ja historiaan, pitävät jotkut essentialismia puolustavat teoreetikot kansallisvaltioita ja muita kulttuurisia yksiköitä luonnollisina, orgaanisina yhteisinä (Mole 2007, 6).

Konstruktivismi taas painottaa politiikka enemmän kuin kulttuuria: Tämän näkemyksen mukaan kulttuurisen raaka-aineen ja identiteettien muokkaamisen välillä ei ole essentiaalista linkkiä, vaan identiteettejä muokataan aktiivisesti kulttuurisia symboleja manipuloimalla. Kulttuuriset systeemit nähdään moniulotteisina rakenteina, eikä etnisiä ytimiä siis nähdä historian valmiiksi antamina tuotteina. Poliittiset toimijat ja älymystö ovat tärkeässä roolissa valitsemassa kulttuurisia painopisteitä, konstruoimassa identiteettiä, ja tähän painopisteiden valintaan vaikuttavat muun muassa erilaiset taloudelliset ja sosiopoliittiset tavoitteet. (Cederman 2001, 11; Mole 2007, 5.)

Instrumentalistinen konstruktivismi painottaa poliittisten tekijöiden, usein poliittisten toimijoiden tai älymystön, roolia poliittisen identiteetin muodostumisessa. Poliittiset toimijat käyttävät tarkkaa harkintaa valitessaan ne kulttuuriset tekijät, joita prosessissa nostetaan esille ja joiden kautta yksilöitä pyritään mobilisoimaan. Poliittisten toimijoiden esille nostamien asioiden ja mobilisoitujen yksilöiden kautta ideat muokkaantuvat kulttuurin muotoon, ja näin kulttuuri on siis prosessin oheisvaikutus, ei rakennuspohja. Toinen konstruktivistinen näkökulma muokkaa edellä esiteltyä instrumentaalista käsitystä konstruktivismista. Tämän näkökulman mukaan kulttuurinen materiaali ja identiteettiprosessi ovat keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Kulttuurinen materiaali ei siis olekaan vain identiteetin muodostumisen oheisvaikutus vaan saattaa saada autonomisia rooleja ja näin vaikuttaa poliittiseen prosessiin. Poliittisten toimijoiden rooli on tässä näkemyksessä pienempi kuin instrumentaalisessa konstruktivismissa – poliittiset aloitteet saatetaan torjua tai niitä voidaan muunnella juuri kulttuurisen materiaalin autonomisuudesta johtuen. (Cederman 2001, 11.)

Konstruktivismin suuntaus, joka ottaa huomioon sekä kulttuurin autonomisen vaikutuksen että poliittisen manipuloinnin, sopii hyvin eurooppalaisen identiteetin tutkimukseen. EU:n toimesta pyritään nostamaan jotain tiettyjä ominaisuuksia esiin ”eurooppalaisina” – tarkoituksena on muokata ihmisten mielikuvaa Euroopasta. Kuten eurobarometri-kyselyiden tuloksistakin voidaan päätellä, eivät identiteetit kuitenkaan ole suoraan poliittisten toimijoiden manipuloitavissa. Käsitukseen eurooppalaisuudesta vaikuttavat jo olemassa olevat identiteetit, mielikuvat ja kulttuuriset käsitykset.

3.2.3. Konstruktivismi EU-tutkimuksessa

Eurooppalaisen integraation, EU-tutkimuksen ja eurooppalaisen identiteetin tutkimuksen keskuudessa konstruktivismi nousi käytetyksi viitekehyyksi 90-luvulla EU:n perustamisen jälkeen. (Ks. Mangelot & Rowell 2010, 5; Checkel 1999, 546.) EU-tutkimuksen piiriin konstruktivismi on löytänyt tiensä kansainvälisten suhteiden tutkimuksen kautta, jossa konstruktivismi on jo jonkin aikaa sitten noussut suosioon ontologiana, joka nostaa keskiöön ideat materiaalistien tekijöiden ohella (ks. Wendt 1999). On hyvä huomata, että konstruktivismi onkin sosiaalinen viitekehys, jota voidaan soveltaa useammalla tieteenalalla – se ei koske ainoastaan EU-tutkimusta. Christiansen & al. (1999, 529) ovat todenneet, että lähestyttäessä eurooppalaista integraatiota tai identiteettiä konstruktivistisesta näkökulmasta, on hyvä lähteä filosofiselta tasolta, josta näkökulmaa voidaan vähitellen tarkentaa integraatiotutkimuksen piiriin. Heidän mukaansa ei myöskään ole järkevää lähteä kartoittamaan erilaisia kansainvälisten suhteiden katsantosuuntauksia konstruktivismiin, sillä tämä saattaisi asettaa turhia rajoituksia eurooppalaista identiteettiä koskevaan yhteiskuntatieteelliseen näkemykseen konstruktivismista.

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on tärkeää huomata, että vaikka konstruktivismi tarjoaa tutkimukselle teoreettis-metodologisen viitekehyyksen, sitä ei kuitenkaan tule käsittää metodisena lähestymistapana eurooppalaiseen identiteettiin tai integraatioon. Konstruktivismi tarjoaa yhteiskuntatieteiden alalla pohjan monen eri ilmiön tutkimukseen: normit, säännöt, instituutiot, käytännöt, diskurssit, intersubjektiiviset merkitykset, symbolinen politiikka ja kuvitellut yhteisöt – yhtenä vaihtoehtona on kollektiivisten identiteettien muotoutuminen. (Christiansen & al. 1999, 530) Konstruktivismi toimii lähtökohtana eurooppalaisen identitee-

tin tutkimukselle, ei analyysin mallina. Konstruktivistisesta lähtökohdasta voidaan kuitenkin kehittää malleja analyysille (kuten Kostakopouloun malli, jonka esittelen luvussa 3.2.4), mutta tällöin puhutaan konstruktivismin teoreettisista sovelluksista, ei konstruktivismista teoreettis-metodologisena lähtökohtana tutkimukselle.

Rissen (2005, 165–166) mukaan konstruktivismin lähtökohdista ammentava tutkimus voi lisätä ymmärrystä Euroopan unionista ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin toimijuuden ja rakenteen keskinäisen konstitutiivisuuden hyväksyminen mahdollistaa ”eurooppalaistumisen” ja sen vaikutusten syvällisemmän ymmärtämisen. Toiseksi eurooppalaisten normien, politiikojen ja käytäntöjen vaikutusten näkökulmasta voi tutkia, kuinka Euroopan integraatio muokkaa toimijoiden identiteettejä ja heidän intressejään. Kolmanneksi kommunikatiivisten käytäntöjen painottaminen luo väylän tutkia tarkemmin, kuinka Eurooppaa ja EU:ta rakennetaan diskursiivisesti. Tämä tutkimus ammentaa erityisesti tästä konstruktivismin tarjoamasta kolmannesta tavasta lähestyä Euroopan unionia – kommunikatiivisena käytäntönä tutkimuksessani toimivat Euroopan komission laatimat esitteet EU:n toiminnasta.

Eräs tärkeä piirre konstruktivismissa on sen mahdollistama muutoksen tutkiminen, mikä tekee konstruktivismista hyvän lähtökohdan eurooppalaisen identiteetin tutkimiselle. Wendt (1999, 339) kuitenkin huomauttaa, että vaikka identiteettien rakenteellinen muutos on konstruktivistisen näkemyksen mukaan mahdollista, on se kuitenkin hidasta, sillä jo olemassa olevilla identiteeteillä ja kulttuureilla on taipumus tuottaa itseään uudelleen. Tämä Wendtin näkemys esittää edellisessä luvussa esittelemäni konstruktivismin suuntausta, joka ottaa huomioon sekä kulttuurin autonomisen vaikutuksen identiteettien muodostumiseen (ks. Cederman 2001, 11.) Kollektiivisten identiteettien konstruktioprosessi on siis pitkä prosessi, johon vaikuttavat jo olemassa olevat identiteetit ja rakenteet.

Wodak & Weiss (2005, 128) huomauttavat, että lähestyttäessä eurooppalaisesta identiteettiä konstruktivistisesta näkökulmasta, tulisi siitä puhua monikossa: eurooppalaiset identiteetit. Euroopalla ei voi olettaa olevan vain yhtä identiteettiä, sillä identiteettien konstruktiivisuudesta johtuen myös eurooppalainen identiteetti saattaa olla moninainen kuten myös kansalliset ja alueelliset identiteetit. Nämä identiteetit ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja niitä konstruoidaan suhteessa toisiinsa. Koska kuitenkin lähden tutkimuksessani siitä näkökulmasta, että

Euroopan komissio pyrkii konstruoimaan julkaisuissa yhtenäistä identiteettiä, viittaa yhteen eurooppalaiseen identiteettiin, eikä eurooppalaisten identiteettien konstruktioprosessiin.

3.2.4 Eurooppalaisen identiteetin muotoutuminen – euro-kansallinen malli vai konstruktivistinen malli?

Eurooppalaisen identiteetin potentiaalista rakentumisesta ei ole useiden tutkijoiden mielestä tutkittu tarpeeksi. Tätä esimerkkinä ovat Christiansen & al. (1999, 540), joiden mukaan eurooppalaisen integraation yhteydessä ei ole keskitytty tarpeeksi yhteisön rakentumiseen. Kostakopoulou (2001, 1) toteaa jopa, että eurooppalaisen identiteetin tutkijoilta puuttuvat tarvittavat käsitteelliset ja teoreettiset välineet. Kollektiivista identiteettiä teoretisoidessa näkökulmaksi otetaan usein kansallisvaltio ja kansalliset identiteetit. Tästä johtuen saattaa olla, että monet tutkijat näkevät eurooppalaisen identiteetin kansallisen identiteetin peilikuvana ja soveltavat näin eurooppalaisen identiteetin tutkimisessa kansallisvaltioon ja kansalliseen identiteettiin. Myös Kohli (2000, 114) toteaa, että Euroopan integraation ja eurooppalaisen identiteetin tutkimuksessa käytetään usein kansallisvaltioon liitettyjä malleja. Hänen mukaansa eurooppalaisen identiteetin muotoutumista tai sisältöä ei tulisi kuitenkaan tarkastella kansallisen identiteetin käsittein, sillä näin jäädytään usein hyvin yksipuoliseen ja jäykkään identiteetin tarkasteluun.

Koustaopoulou (2001, 27–28) puhuu euro-kansallisesta mallista, kun eurooppalaista identiteettiä lähestytään kansallisen identiteetin puitteista. Mallin perustava ajatus on se, että eurooppalaisen identiteetin on muistutettava kansallista identiteettiä rakenteeltaan. Esimerkki euro-kansallisesta lähestymistavasta on Anthony Smithin (1992) käsitys eurooppalaisen identiteetin etnokansallisesta luonteesta. Smithin mukaan kansalliset identiteetit ovat luonteeltaan essentialistisia ja läpituokevia; näin ollen myös eurooppalainen identiteetti vaatii muodostukseen kiinteää kulttuurista raaka-ainetta. (Ks. Cederman 2001, 11.) Olennaisessa osassa identiteetin muodostumisessa ovat siis yhteiset kulttuuriset taustamuuttujat: traditiot, arvot, myytit, kollektiivinen muisti ja yhteisöä kuvaavat symbolit. Eurooppalainen identiteetti olisi tällöin tulosta yhteisten eurooppalaisten kulttuuripiirteiden sulattamisesta käsitteeksi yhdestä eurooppalaisesta kulttuurista. Näitä kulttuuripiirteitä ovat myös osin jaetut ja päällekkäiset kulttuuriset ja poliittiset traditiot kuten demokratia, parlamentarismi, humanismi, rationalismi

ja empirismi. Tämän ”eurooppalaisen perinnön” pohjalta voidaan muokata yhteisiä myyttejä, symboleita, arvoja ja muistoja eli kulttuurista raaka-ainetta, joka luo pohjan uudelle kollektiiviselle identiteetille. Smith edustaa siis kehittyneempää essentialismin versiota, sillä hänen mukaansa identiteetin piirteitä voidaan muokata – raaka-aineena toimii kuitenkin kulttuurinen yhtenäisyys. Smith kuitenkin kyseenalaistaa eurooppalaisen identiteettiprosessin onnistumisen, sillä hän katsoo, että kansalliset identiteetit ovat Euroopassa niin vahvoja, että ylikansallisen identiteetin muodostumiselle ei jää tilaa. Kulttuurinen raaka-aine eurooppalaisen identiteetin rakentamiselle ei ole tarpeeksi vankka ja menettää sisältöään kansallisidentiteeteille. (Smith 1992; Koustakopoulou 2001, 28.)

Smithin etnokansallinen malli eurooppalaisen identiteetin rakentumisesta edustaa essentialistista lähtökulmaa identiteetteihin. Esimerkin konstruktivismiin lähtökohtiin pohjaavasta mallista tuo esiin Koustakopoulou (2001, 35–36). Hänen konstruktivistinen eurooppalaisen identiteetin mallinsa eroaa monelta osin eurokansallisten mallien käsityksistä kollektiivisen identiteetin rakentumisesta. Eurooppalaista identiteettiä ei nähdä dikotomiana: ”joko on tai ei ole olemassa”, vaan se käsitetään prosessina, joka on koko ajan käynnissä. Prosessia kuvaavat yhteistyön ja osallisuuden arvot. Kostakopouloun konstruktivistisen käsityksen mukaan eurooppalainen identiteetti ei ole kansallisten identiteettien peilikuva mutta ei toisaalta niiden vastakuvakaan. Kostakopouloun mukaan eurooppalainen ja kansalliset identiteetit eroavat toisistaan monella tasolla mutta voivat kuitenkin vastavuoroisesti täydentää toisiaan eroavaisuuksissaan. Kansalliset identiteetit ovat usein affektiivisia, kun taas eurooppalainen identiteetti saattaa olla luonnoltaan laskelmallisempi ja harkitsevampi. Identifioituminen Eurooppaan voisi rohkaista ihmisiä tekemään poliittisia valintoja kriittisesti ja harkitsevasti heille tarjotun informaation valossa ja näin vedota ihmisten arvokäsityksiin eikä niinkään tunteisiin tai psykologisiin tarpeisiin. Kostakopoulou kuitenkin huomauttaa, ettei tämä rationaalinen ja refleksiivinen käsitys eurooppalaisesta identiteetistä tarkoita sitä, että narratiiveilla, operatiivisilla myyteillä ja symboleilla ei olisi merkitystä. Nämä narratiivit perustuisivat kuitenkin kriittiselle näkökannalle Euroopan ja Euroopan toisten historiaan sekä kumouksellisiin tarinoihin, eivätkä niinkään ”puoliuskonnollisiin” mytologioihin. (Kostakopoulou 2001, 36.) Tällä Kostakopoulou viitanee historiallisten Euroopan toisten, kuten muslimit, maahanmuuttajat, itäiset toiset ja juutalaiset, esille tuomiseen ja toiseuttavien tarinoiden ja stereotyyppien läpikäymiseen.

Christiansen & al. (1999, 540–541) ottavat esille inklusion ja eksklusion roolin tutkimisen tärkeyden eurooppalaista identiteettiä käsitellessä – myös konstruktivistisesta näkökulmasta. Kostakopouloun konstruktivistinen malli eurooppalaisen identiteetin muotoutumisesta etsii toisista samanlaisuutta ja yhteyksiä itseen pikemminkin kuin eroavaisuuksia. Eurooppalainen poliittinen yhteisö nähdään siis erilaisuuden yhteisönä, sillä erilaisuutta korostamalla ja sen kautta pyritään luomaan yhteyttä, konstruoimaan erilaisuuden kulttuuria. Tavoitteena ei siis ole luoda yhtä eurooppalaisuuden mallia tai yhtä eurooppalaista kansaa. Konstruktivistinen malli pyrkii ylittämään kansalliset mallit luomalla kriittisen odotusten ja sitoumuksien yhteisön, jossa etninen, uskonnollinen ja kulttuurinen toiseus otetaan huomioon ja jossa eksklusion sijaan pyritään inklusioon. (Kostakopoulou 2001, 36–37.) Etno-kansallisessa mallissa taas eksklusio saa suuren roolin: mallin kannattajien mukaan kollektiiviset identiteetit rakennetaan ensisijaisesti eksklusion ja me–he -kategorioiden keinoin (Kostakopoulou 2001, 27–28). Smith (1992) toteaaakin, että eurooppalainen identiteetti tarvitsee käsityksen eurooppalaisen kulttuurin erityislaatuudesta suhteessa muihin, ja tämän käsityksen muotoutumiseksi tarvitaan eksklusiota, erottautumista muista kulttuureista.

On hyvä huomata, että sekä Smithin etnokansallinen malli että Kostakopouloun konstruktivistinen malli ovat näiden kahden henkilön tulkintoja essentialismista ja konstruktivismista. Konstruktivistit eivät esimerkiksi ole samaa mieltä kansallisidentiteettien vaikutuksesta eurooppalaiseen identiteettiin: onko eurooppalainen identiteetti poliittisin toimin muovattavissa kansallisten identiteettien rinnalle, vai estävätkö syvälle juurtuneet etnopolitiikasta ammentavat käsitykset identiteeteistä eurooppalaisen identiteetin olemassaolon (Cederman 2003, 14–17)? Smith suhtautuu hyvin kriittisesti eurooppalaisen identiteetin tulevaisuuteen (ks. Smith 1992). Essentialistisesta näkökulmasta voidaan kuitenkin myös päätyä pannationalistiseen käsitykseen eurooppalaisesta identiteetistä – ajatukseen, että Eurooppa on yksi sivilisaatio, jota sitoo yhteinen kulttuuri, uskonto (kristinusko) ja historia (Cederman 2003, 15–16). Cederman (2003, 16) jopa esittää, että vaikka tämä käsitys ei tutkijoiden keskuudessa ole saavuttanut suurta suosiota, essentialistiset pannationalistiset käsitykset ovat hyvinkin yleisiä eurooppamielisten päättäjien keskuudessa.

3.3 Identiteetit valtapelinä

Identiteetit ovat muuttuvia konstruktioita, eikä identifikaatio siis ole automaattista, vaan se voidaan joko aikaansaada tai menettää. Tästä johtuen valtapeli identiteettien ja niiden määrittelijöiden välillä on koko ajan käynnissä. Hallin (2002, 15–16) mukaan yhteisöjen määrittäminen onkin aina poliittista kamppailua, sillä niillä ei ole ”mitään välttämätöntä tai olemuksellista vastaavuutta” – identiteettien muodostaminen on siis ”artikulaation politiikkaa”. Identiteetin sisäiseen määrittelyyn kuuluvat myös kiistat identiteetin sisällöistä. Näihin kuuluu esimerkiksi peruslaatuinen kysymys siitä, onko viitattu identiteetti ylipäätään olemassa, mitkä ovat sen sisältämät ominaisuudet ja millaisin rajoin. Eurooppalaisesta identiteetistä puhuttaessa välillä kyseenalaistetaan sen olemassaoloa ja toisaalta kysytään, mitä se on, mitkä ovat sen rajat. On erilaisia kantoja siitä, millaisia ovat identiteetin sisällölliset ominaisuudet ja hyväksytäänkö ylipäätään erilaisten näkemysten esille tuominen. (Anttila 2007, 26.)

Nämä erilaiset kannat ja kiistat identiteetin sisällöstä ovat osa identiteettiä koskevaa valtapeliä. Kenellä on valta valita, mistä aineksista ja kenen traditioista ja arvoista identiteettiä rakennetaan, mitä kirjataan ulos? (Ks. 1998, Möttönen 20–21.) Tässä luvussa pyrin selvittämään konstruktivistien identiteettien kielellistä ja poliittista luonnetta, jotka kummatkin liittyvät kysymyksiin vallasta. Ensin selvennän, mitä tarkoitetaan identiteetin kielellisellä luonteella, ja perehdyn diskurssikäsitteeseen ja näiden valtaan kytkeytymiseen. Tulen palaamaan diskursseihin myös analyysimetodia esittelevässä luvussa. Toisessa alaluvussa käsitelen identiteettien poliittisuuden erilaisia merkityksiä. Kolmannessa alaluvussa perehdyn siihen, mikä yhteys eurooppalaisella identiteetillä on EU:n toiminnan legitimoimiseen – miksi poliittista kamppailua eurooppalaisen identiteetin puolesta suoritetaan?

3.3.1 Identiteettien kielellisyys ja diskursiivisuus

Kuten edellisessä luvussa todettiin, identiteetit ovat tulosta monimutkaisista määrittelyprosesseista, joita toteutetaan ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Tärkeä kanssakäymisen väline on kieli, ja näin identiteetit voidaankin hahmottaa kielellisinä konstruktioina. Identiteettiä ei voi olla olemassa tai ainakaan sitä ei voi tunnistaa tai jakaa ilman kieltä. (Möttönen 1998, 18–19.) Identiteetti perustuu ihmisten kykyyn nähdä symbolisissa ja kielellisissä ilmauksissa jo-

takin itseään koskevaa. Identiteettejä voidaankin pitää itseymmärryksenä, joka on muodostettu ja joka on välittynyt kielellisessä toiminnassa (Kaunismaa 1997). Kielen avulla ei siis pelkästään kuvata identiteettejä vaan ennen kaikkea niitä tulkitaan, muokataan ja annetaan uusia merkityksiä.

Eurooppalaista identiteettiä konstruoidaan kielellisesti monin eri tavoin ja hyvin erilaisin vuorovaikutuksen muodoin. Christiansen & al. (1999, 541) nostavat esiin yhden selkeän esimerkin EU-identiteetin luomisesta: he korostavat euro-puheen merkitystä osana EU:n merkitysten ja todellisuuden konstruoinnista. Europuheella tarkoitetaan spesifejä EU:n integraatioon ja EU:hun viittaavia termejä ja käsitteitä kuten subsidiariteettiperiaate, EU:n kolme pilaria, sisämarkkinat jne. Erikoislaatuisen termistön laajeneminen yleisempään kieleen tuo EU:ta lähemmäs puhujaa. Se, miten termit käsitetään, kertoo yksilöiden käsityksistä Euroopan integraatiosta ja identiteetistä, ja voidaan myös käsittää, että termien spesifisyys sitoo subjektia ”kamppailuun Euroopasta” (Diez 1999, 6).

Identiteettien konstruomisessa siis sanat, kieli ja vuorovaikutus ovat erittäin tärkeässä roolissa – voidaan puhua identiteettien diskursiivisuudesta. EU-tutkijat pohjaavat usein käsityksensä diskurssista Michel Foucault’n ajatuksiin (ks. esim. Diez 1999). Hall kirjoittaa Foucault’n ajatuksiin viitaten, että diskurssissa on kyse tiedon tuottamisesta kielen välityksellä. Diskursseja ei kuitenkaan voi typistää sanoiksi tai lauseiksi, sillä ne koostuvat useasta lausumasta, jotka muodostavat ”diskursiivisen muodostuman”. Diskurssit ovat puhetapoja, ajattelutapoja ja tapoja esittää jokin kohde tai aihe. Koska kaikki sosiaaliset käytännöt käsittävät merkityksiä, on kaikilla käytännöillä diskursiivinen ulottuvuutensa. (Hall 2002; 98, 105.) Risse (2004, 149) lisää Foucault’hon viitaten, että diskursiivisin käytännöin toimijat luovat todellisuutta ja merkityksiä toiminnalleen. Asioilla ei siis ole merkitystä itsessään vaan ne tehdään merkitykselliseksi diskurssin keinoin. Ifversen (2002, 13) kokoaa, että käsite eurooppalaisesta identiteetistä viittaa suoraan diskursiivisiin tasoihin, joilla luodaan käsityksiä Euroopasta identifioitumiskohteena. Eurooppalaisella identiteetillä ei siis ole sisältöä itsessään vaan se luodaan erilaisin diskursiivisin menetelmin.

Waever (2004) määrittelee diskurssin hieman spesifimmin systeemiksi, joka säätelee väittämien muodostusta. Mole (2007, 16) täydentää tätä ajatusta Foucault’hon viitaten toteamalla,

että diskurssit säätelevät sitä, mikä käsitetään oikeaksi ja mikä vääräksi, mikä rationaaliseksi ja mikä irrationaaliseksi, mikä oikeutetuksi ja mikä ei-oikeutetuksi. Diskurssit määrittävät tapaamme ajatella, puhua ja käsittää maailmaa hyvin anonyymein menetelmin. Nämä anonyymit menetelmät ovat järjestelmiä, jotka koostuvat erilaisista käsitteistä, strategioista ja päämääristä, jotka ohjaavat yksilöiden toimintaa näiden kuitenkin tulematta tietoisiksi näistä diskurssin järjestelmistä. EU:ta ei esimerkiksi voida tarkastella toimijoille ulkoisena ja heitä rajoittavana kehikkona, vaan toimijat ovat osa unionia tämän samalla vaikuttaessa heidän mieltymyksiinsä ja toimintoihinsa (Risse 2005, 159–163). Euroopan unioni poliittisena järjestelmänä ja toimintakoneistona vaikuttaa siis siihen tapaan, miten toimijat näkevät itsensä ja miten muut näkevät heidät osana poliittisia prosesseja. Tämä taas vaikuttaa väistämättä merkityksellisesti toimijoiden diskursiivisiin ja toiminnallisiin käytäntöihin. (Ks. Palola 2007, 49.)

Diez (1999, 11) muistuttaa, että diskurssit eivät ”aiheuta vaan mahdollistavat”. Diskurssit ovat toisaalta paljon enemmän kuin puhe- ja ajattelutavat, jossa ne manifestoituvat – toisaalta ne taas ovat riippuvaisia näistä puhetoivoista ja teoista, sillä diskurssit muotoutuvat ja siirtyvät vuorovaikutuksessa. Diskurssit asettavat rajat sille, mistä puhutaan ja miten, mutta toisaalta tarjoavat myös lähtökohtia uusille ajattelutavoille – tai identiteeteille. Diskurssit siis mahdollistavat monia asioita, myös identiteettien muovautumisen, mutta eivät suoraviivaisesti aiheuta tai pakota muutosta. Diskursseja ei pysty hallitsemaan, ne ovat hyvin notkeita, eikä niiden sisältöä ole koskaan mahdollista täydellisesti määritellä. Diskurssit eivät myöskään ole suljettuja järjestelmiä. Diskurssi ammentaa muista diskursseista ja niiden aineksista sitoen ne omaan merkitysten järjestelmäänsä. Esimerkiksi ”Eurooppaa” koskeva diskurssi on ammentanut aiempaa ”kristikuntaa” koskeneesta diskurssista muunnellen sen merkitystä.

Lisäksi diskursseista puhuttaessa on tärkeää huomata, että diskurssin yhdenmukaisuus ei riipu siitä, onko se lähtöisin yhdestä paikasta tai yhdestä puhujasta. Kaikki diskurssit voivat tuottaa asemia, joista (ja vain joista) diskurssi voi toimia. Hall lainaa Foucault’ta todetessaan, että lausuman kuvaaminen ei koostu vain puhujan ja hänen sanomansa välisten suhteiden analysoimisesta, vaan sen määrittämisestä, minkä asema kenen tahansa yksilön on voitava ottaa, jos mieli olla lausuman subjekti. (Hall 2002, 99.) Diskurssia käytetäänkin sen tarjoamasta subjektipositioista eli asemasta käsin, jolloin representoitu kohde kietoutuu diskurssin piiriin.

Diskurssia käyttäessään yksilö tai ryhmä omaksuu neuvotellen osan kerronnan subjektina siihen liittyvine velvollisuuksineen ja oikeuksineen. Näin identiteetit muodostuvat yhdistelmistä diskursseja, joiden subjektin aseman yksilö on omaksunut. (Hall 2002, 99, 260.) Hallin (2002, 253) määrittelyn mukaan identiteetti viittaakin kohtauspaikkaan, joka liittyy yhteen diskurssit ja käytännöt, jotka puhuttelevat tai kutsuvat meidät paikalle tiettyjen diskurssien sosiaalisina subjekteina, ja niihin prosesseihin, jotka rakentavat meidät viestiviksi subjekteiksi. Identiteetit koostuvatkin siis erilaisista pisteistä, positioista, joissa saamme subjektiaseman diskurssien rakentamien käytänteiden kautta.

Yhteiskunnassa tuotetut diskurssit joutuvat keskenään kamppailuun hallitsevasta asemasta, sillä vaikka diskursseissa voidaan tuottaa monia erilaisia merkityksiä, vain jotkut diskursseista saavat painoarvoa. Diskursiivisessa kamppailussa hallitsevan aseman saavuttaneet diskurssit menettävät ehdollisen luonteensa: niissä konstruoitu tieto näyttää seuraavan yksinkertaisesti siitä, miten asiat todellisuudessa ovat. Näin hallitsevat diskurssit muodostavat arkisten merkityksellistämisen järjestelmien perustan ja vaikuttavat sosiaalisiin käytäntöihin. (Rantanen 1997, 20.)

Diskurssit ovatkin tiukasti kytkeytyneitä valtaan, sillä niillä, jotka tuottavat diskurssin, on Hallin mukaan aina valta tehdä siitä totta. Valta tarjoaa mahdollisuuden vahvistaa diskurssin pätevyys, sen asema tietona – kuitenkin aina muiden diskurssien ympäröimänä, mikä voi toisaalta vahvistaa tai heikentää tuotettua diskurssia. (Hall 2002, 102 – 104, 193.) Erilaiset EU:n toimijat siis pyrkivät vahvistamaan vallan avulla tietynlaisten eurooppalaisten diskurssien pätevyyttä. On kuitenkin huomattava, että vaikka valta sisältää kulttuurista johtajuutta ja arvovaltaa sekä usein fyysistä pakottamistakin, sitä ei tule mieltää vain yhden ryhmän monopoliksi. Valta sisällyttää piiriinsä sekä hallitsevat että hallitut, se ei ole yksiselitteisesti valtaa alaspäin. Valta myös tuottaa uusia diskursseja ja käytäntöjä. Vallan kierto ulottuu eri tavoin sekä valtaa pitäviin että siitä osattomiin. Tämä tekee toiseutta luovista diskursseista erityisen voimakkaita: vallan kehämäisyydestä johtuu, että sekä vallan toimijat että sen kohteet eivät voi jäädä täysin sen toimintakehikon ulkopuolelle. (Hall 2002, 194–196) Eurooppalaisesta identiteetistä puhuttaessa siis vallan kehikko ulottuu sekä EU:n erilaisiin toimijoihin ja instituutioihin, kansalaisiin että muihin eurooppalaisuutta määrittelemään pyrkiviin tahoihin.

3.3.2 Identiteettipoliitiikka

Todellisuuden määrittelystä käydään kamppailua. Kuten edellisessä kappaleessa tuli esille, identiteetin konstruointi on valtapeliä siitä, mitkä diskurssit saavat eniten kannatusta ja hegeemonisen aseman. Määrittely ja nimeäminen ovat vallankäyttöä, kamppailua vallasta valita puheenaiheet ja käsitteet ja määrittellä niiden merkitykset. (Möttönen 1998, 20.)

Identiteeteistä tekee poliittisia juuri niiden konstruktivistinen luonne, jota käsiteltiin tarkemmin edellä – se, että ne vaativat ja sallivat uudelleentuottamista ja -muokkaamista. Identiteetti antaa mahdollisuuden toimia erilaisten intressien turvaamiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Toisaalta taas identiteettipoliitiikalla on tämän emansipatorisen puolensa lisäksi eksklusiivisia, restriktiivisiä ja hierarkkisoivia sekä valta-asemia hyödyntäviä ja ylläpitäviä ulottuvuuksia. (Saukkonen 1999, 66.) Näihin toiseuttaviin identiteettipoliittisiin prosesseihin liittyen Kostakopoulou ottaa esille myös vastuun, joka sisältyy identiteetin konstruointiin. Koska eurooppalaisen identiteetin muotoutuminen on selkeästi poliittinen prosessi, ovat identiteetin rajoja vetävät poliittiset myös toimijat vastuussa valinnoistaan – vastuussa kunnioittaa toisia. (Kostakopoulou 2001, 37.)

Yksi identiteettipoliitiikan lähestymistapa liittyy siihen, millaisia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia seurauksia on tietyssä yhteisössä vallitsevilla käsityksillä siihen kuuluvien yksilöiden identiteetistä sekä yhteisön kollektiivisesta identiteetistä. Yhteisöä koskevien diskurssien avulla voidaan esittää yksilölle tietynlaisia vaatimuksia tämän asemasta ja legitimoida auktoriteettien toimintaa (Saukkonen 1999, 67–68). Myös Herrmannin ja Brewerin (2004, 6–7) käsitys poliittisten identiteettien määritelmästä tuo esille tätä Saukkosen näkemystä identiteettipoliitiikan merkityksellisyydestä vallankäytön legitimoimisessa. Heidän mukaansa identiteetti voidaan määrittellä poliittiseksi, mikäli identiteetillä katsotaan olevan poliittisia seuraamuksia, mikäli identiteettiä konstruoivat diskurssit oikeuttavat vallan siirtämisen tietyille tahoille. Esimerkiksi nationalismin käsitteestä puhuttaessa itsemääräämisoikeuden tavoittelu ja valtion aseman saavuttaminen ovat suuressa roolissa. Poliittisten identiteettien diskursiivisin menetelmin pyritään tekemään nämä tavoitteet ”tosiksi” ja legitiimeiksi.

Eurooppalaisen identiteetin diskursiivinen muotoutuminen tapahtuu vuorovaikutuksessa ihmisten kesken, mutta instrumentalistisen konstruktivismin näkökulmasta voidaan katsoa, että poliittisilla toimijoilla on mahdollisuus luoda ja manipuloida näitä diskursseja, todellisuuksia. Identiteetistä tulee näin strategisen kiinnostuksen kohde. EU:n kohdalla tavoitteena saattaa olla EU:n kehityksen edistäminen, poliittisten toimien legitimointi tai yhteisten kulttuuristen piirteiden nouseminen esiin identiteettiprosessin tuloksena. (Ks. Ifversen 2002, 14.) Diez (1999, 5) kuitenkin huomauttaa, että diskursseja ei voi hallita. Identiteettipoliitikalla voidaan yrittää muovata identiteettiä koskevia diskursseja mutta subjektien välisessä vuorovaikutuksessa diskurssi on poliittisten toimijoiden ulottumattomissa. Näin ollen diskurssia ei tulekaan pitää poliittisena välineenä, vaikka politiikalla on suuri rooli diskurssien muotoilussa.

Kuka tai ketkä eurooppalaista identiteettiä pyrkivät konstruoimaan; keitä ovat nämä poliittisen toimijat? Edellä on tuotu esille, että keskeisiä toimijoita konstruktiossa voivat olla esimerkiksi tärkeät instituutiot: EU:n tapauksessa selkeimmät tärkeät instituutiot ovat Euroopan komissio, Euroopan parlamentti, Euroopan neuvosto, Euroopan yhteisöjen tuomioistuin ja Euroopan keskuspankki. Shore (2000, 28) lisää myös, ettei Euroopan unionin henkilökunnan osuutta Euroopan idean ja eurooppalaisen identiteetin edistämässä tule aliarvioida. Suuren osan unionia koskevista kirjoituksista ovat laatineet henkilöt, joilla on kytköksiä EU:n instituutioihin. Euroopan komissiolla on myös ollut paljon valtaa yliopistollisten EU- ja ”Euroopan integraatio”-koulutusohjelmien opintosisältöihin. Monet Euroopan unionin henkilökunnan jäsenet ovat myös akateemikkoja, aktiivisia kirjoittajia, jotka tuottavat EU-tietoutta. Shoren mukaan voidaan katsoa, että nämä aktiiviset henkilökunnan jäsenet pitävät itseään jopa Euroopan konstruktion arkkitehteinä.

Shore (2000, 26) kuitenkin huomauttaa, että vaikka keskeisillä instituutioilla on suuri – ehkä jopa suurin – rooli eurooppalaisen identiteetin konstruointiprosessissa, on myös muita vaikuttavia tekijöitä. Näitä ovat hänen mukaansa kaikki voimat ja objektit, joiden kautta tietoisuus Euroopan unionista rakentuu. Vaikuttavia voimia ovat kaikki toimijat, toimet, tuotteet, instituutiot, toimintaperiaatteet ja kuvaukset, jotka lisäävät tietoisuutta eurooppalaisesta identiteetistä ja edistävät sen hyväksyntää. Nämä tietoisuutta luovat tekijät ovat hyvin erilaisia piirteiltään, ne saattavat olla hyvin konkreettisia tai hyvin abstrakteja. Esimerkkejä tekijöistä ovat: unionin instituutiot ja virkamiehet, sisämarkkinat, euro, EU:n lait ja säädökset, Erasmus-

opiskelijavaihdot, ystävyyskaupungit, symbolit, perinteet ja EU:n historiankirjoitus. Kaikki nämä tekijät vaikuttavat siihen tapaan, miten ihmiset näkevät ja kokevat Euroopan, diskurssiin Euroopasta.

3.3.3 Identiteetti ja legitimitteetti

Miksi poliittista kamppailua eurooppalaisen identiteetin konstruktiosta käydään? Sivusin eurooppalaisen identiteetin lähtökohtia esittelevässä alaluvussa eurooppalaisen identiteetin yhteyttä eurooppalaisen integraation ja EU:n toimien legitimointiin. Beethamin ja Lordin (1998, 33–34) mukaan poliittisten hallinnollisten toimijoiden legitimaatio on aina riippuvainen kollektiivisesta identiteetistä. Eurooppalaisen identiteetin yhtenä merkittävimmistä tehtävistä onkin nähty olevan legitimaation takaaminen Euroopan unionin byrokratiakoneistolle (Shore 1993, 786). Onnistuneen toiminnan legitimoinnin taustalla voidaan nähdä yleisellä tasolla olevan kollektiivisen identiteetin kukoistus (ks. Sakki 2010, 6). Eurooppalaisen identiteetin turvaaman poliittisen legitimaation kautta pyritään ajamaan yhteisön etuja, edistämään integraatiota ja ennen kaikkea turvaamaan EU-kansalaisten tuki unionin toimille.

Legitiimi hallintojärjestelmä voidaan määritellä yleisesti hyväksytyksi poliittiseksi kehykseksi, johon kuuluvat edustukselliset instituutiot. Identiteetti kohtaa legitimitteetin lähinnä hyväksynnän tasolla, millä tarkoitetaan sitä, että ihmiset samaistuvat poliittisiin instituutioihin tai prosesseihin, kokevat ne tarkoituksenmukaiseksi, ja näin suovat niille legitimitteetin. (Banchoff 1999, 184.) Schmidt kuitenkin huomauttaa, ettei yhteys legitimitteetin ja kollektiivisen identiteetin välillä ole näin yksinkertainen. Siinä missä identiteetti viittaa yhteisöllisyyden tunteeseen, yhteisön konstruointiin, poliittinen legitimitteetti viittaa ihmisten kollektiiviseen käsitykseen siitä, että poliittiset instituutiot ja niiden toimet ovat kannatettavia ja hyväksyttäviä. Nämä prosessit linkittyvät usein EU:ssa ja vahvistavat toinen toisiaan. Schmidt kuitenkin korostaa, että prosessit voivat myös edetä toisesta riippumatta: legitimitteetti saattaa kasvaa ilman, että kollektiivinen identiteetti saisi lisää kannatusta. Koska prosessit ovat kuitenkin yhteydessä toisiinsa, vaikuttaa toisen prosessin eteneminen aina myös toiseen. (Schmidt 2011, 16–17.)

Schmidtin (2011, 28) mukaan EU-legitimitteetti on ensisijaisesti yhteydessä EU-kansalaisidentiteettiin. EU:n legitimitteetti on yhteyksissä käsityksiin siitä, kuinka demokraattisia piirteitä EU:n ja EU-kansalaisen suhteeseen liitetään. Tätä tukee Ederin (2011, 51)

näkemyksistä, että legitimoitiin pyritään narratiivilla ”hyvästä hallinnosta”. Euroopan unioni on ottanut sankarin roolin tässä narratiivissa, jossa se toimii ihmisten parhaaksi ”hyvän hallinnon” keinoin. Tästä näkökulmasta eurooppalainen identiteettiinkin perustuisi poliittisille narratiiveille eikä niinkään kulttuurisiin, uskonnollisiin tai historiallisiin narratiiveihin.

Wodak ja Weiss (2005) ovat tutkineet strategioita, joilla EU:n toimintaa legitimoidaan diskursiivisesti. Heidän näkemyksensä legitimoinnin strategioista on laajempi kuin Schmidtin tai Ederin, vaikkakin se tuo esille myös Schmidtin ja Ederin poliittisia narratiiveja korostavan näkökulman. Wodakin ja Weissin mukaan legitimointi tapahtuu yhteydessä Eurooppaa määritteleviin diskursseihin. Eurooppaa merkityksellistetään ideatasolla puheella Euroopan ideasta – legitimointi tällä tasolla tapahtuu idean kautta viittaamalla esimerkiksi yhteiseen identiteettiin, historiaan ja kulttuuriin. Toinen diskursiivinen taso, jolla Euroopasta puhutaan, on organisatorinen: tämä taso taas heijastaa kysymystä päätöksenteon institutionaalisista rakenteista ja poliittisista raameista. EU:n toimintaa pyritään legitimoimaan tätä kautta puhumalla demokratiasta, tehokkuudesta ja osallistumisesta – menettelytavan oikeudellisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Tämä taso vaikuttaa vastaavan Schmidtin demokratiaa korostavaa näkemystä ja Ederin käsitystä ”hyvän hallinnon” narratiivista. Eurooppaa määritellään myös rajanvedolla: kuka kuuluu sisäpiiriin, kuka jää ulkopuolelle. Legitimointi tähän diskursiiviseen tasoon liittyen tapahtuu erityisesti yhtenäistämisen kautta esimerkiksi yhtenäistämällä sosiaalisia ja ekonomisia standardeja sekä diskurssilla yhteisestä humanismin perinteestä. (Wodak & Weiss 2005, 129–131.) Eurooppaa merkityksellistettäessä rakennetaan myös eurooppalaista identiteettiä. Näin ollen Wodakin ja Weissin esittelemät diskursiiviset Euroopasta puhumisen tasot kertovat myös eurooppalaisen identiteetin määrittelemisestä. Wodakin ja Weissin tutkimuksessa on mielenkiintoista huomata, kuinka monella tasolla EU:n toimintaa legitimoidaan. Suora puhe eurooppalaisesta identiteetistä on vain yksi legitimoinnin tapa – legitimointi tapahtuu myös muilla monimuotoisilla Eurooppaa määrittelevillä ja identiteettiä rakentavilla tasoilla.

4 TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella eurooppalaisen identiteetin diskursiivista rakentamista EU:n julkaisuissa. Tutkimus sijoittuu löyhästi konstruktivismin maastoon siten, että identiteetit käsitetään muuttuvina ja konstruoitavina prosesseina. Näin ollen Euroopan unionin voidaan olettaa ottavan osaa eurooppalaisen identiteetin määrittelyprosessiin viestinnässään. Lähtökohdana on, että ymmärtääksemme eurooppalaisen identiteetin konstruktiota, on meidän kiinnitettävä erityistä huomiota sanoihin, kieleen ja muihin kommunikatiivisiin ilmaisuihin. (Ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 2006.)

Tutkimuksen taustalla on pyrkimys selvittää, miten EU-yhteisön koheesiota pyritään rakentamaan – miten yhteisöllisyyttä luodaan? Käsittelen tutkimusaineistoa, Euroopan komission ”Muuttuva Eurooppa” -esitteitä, yhtenä EU:n keinona toimia vuorovaikutuksessa eurooppalaisten kanssa ja edistää eurooppalaista identiteettiä. Koska esitteiden laatimisessa toimivat yhteistyössä monet EU:n sisäiset tahot ja koska ne on suunnattu kaikille EU-kansalaisille, voidaan esitteiden ajatella pyrkivän rakentamaan identiteettiä, joka koetaan EU-instituutiossa suotuisaksi. Tarkoituksena on siis tutkia EU:n rakentamaa ”virallista” uloslausuttua kollektiivi-identiteettiä, jolla EU:n toimia legitimoidaan. (Ks. Delanty 2003.)

Näistä lähtökohdista tutkimuksen ensimmäiseksi pääkysymykseksi asettuu: ***Mitä merkityksiä eurooppalaiselle identiteetille aineistossa tuotetaan?*** Lähestyn eurooppalaista identiteettiä Kaunismaan (1997) ja Saukkosen (1999, 39–40) kollektiivisen identiteetin määritelmien pohjalta. Kaunismaan mukaan kollektiivisesta identiteetistä on kyse, kun joitakin ominaisuuksia annetaan ensisijaisesti ryhmälle tai yhteisölle ja Saukkonen täydentää tätä toteamalla, että yhteisöä määritellään ja kuvaillaan tavoin, jotka merkitsevät sen sisäistä koheesiota ja erottamista muista ryhmistä ja yhteisöistä. Pyrinkin lähestymään eurooppalaista identiteettiä etsimällä aineistosta diskursseja, joilla määritellään eurooppalaista tai EU-yhteisöä, korostetaan yhteisön koheesiota tai erottaudutaan muista ryhmistä tai yhteisöistä. Tarkoitukseni on siis selvittää millaista eurooppalaista identiteettiä Euroopan unioni, tarkemmin sanottuna Euroopan komissio, aineistossa rakentaa. Mielenkiintoista on tutkia, millaisia vahvoja ja hegemonisen aseman saavuttaneita diskursseja aineistossa on. Vallan ja diskurssin käytännöissä joidenkin asioiden käsitteellistämisen tavat saavat vahvemman ja pidempiaikaisemman

jalansijan kuin toiset (ks. Fairclough 1992, 12, 36). Mielenkiinto on tällöin kulttuurisissa itsestäänselvyyksissä; eräänlaisissa luonnolliseksi ja kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi muotoutuneissa diskursseissa. Mitä useammin ja mitä useammassa yhteydessä tietyn diskurssin palat toistuvat, sen hegemonisemmasta diskurssista saattaa olla kyse. Toisaalta, mitä itsestään selvempänä ja vaihtoehdottomampana jokin diskurssi esiintyy, sitä vahvempi se on, vaikka se ei lukumääräisesti aineistoa dominoisikaan. (Jokinen & Juhila 2004, 76–77.)

Lähden tutkimuksessani siitä näkökulmasta, että Euroopan komissio pyrkii konstruoimaan julkaisuissa yhtenäistä identiteettiä. Koska konstruktivismiin kuuluu kuitenkin käsitys identiteettien moninaisuudesta, ei voida myöskään olettaa, että eurooppalainen identiteetti olisi aineistossa yksi yhtenäinen kokonaisuus. Kuten EU:n identiteettiprojektia käsittelevässä luvussa nostin esiin, EU:n sisällä on erilaisia ja kilpailevia käsityksiä eurooppalaisesta identiteetistä. Kiinnostavaa on siis myös, löytyykö esitteistä kilpailevia diskursseja vai onko konstruoitu eurooppalainen identiteetti hyvin yhtenäinen ja yksiääninen.

Ensimmäinen pääkysymys keskittyy eurooppalaiseen identiteettiin liitettyihin merkityksiin, identiteetin rakennuspalikoihin. Toinen pääkysymys taas keskittyy merkitysten tuottamisen tapoihin: *Miten eurooppalaiselle identiteetille annettuja merkityksiä aineistossa tuotetaan?* Toinen pääkysymys pureutuu siis aineiston retoriikkaan, kielellisiin ja semioottisiin valintoihin. Se keskittyy siihen, miten eurooppalaisen identiteetin rakennuspalikoita perustellaan ja luodaan.

Pääkysymykset ovat samankaltaiset ja toisiinsa kietoutuneita. Koin kuitenkin tärkeäksi tutkimuksen suorittamisen kannalta erottaa nämä kaksi kysymystä. Konstruktivistisen identiteetikäsityksen voidaan nähdä tukevan kumpaakin kysymyksenasettelua: identiteetti on jotakin, jota sekä tuotetaan kielenkäytössä ja joka on siihen sidoksissa. Minua kiinnostavatkin identiteettiin liitetyt merkitykset mutta myös käytännöt, joilla nämä tuodaan esille.

Tutkimuksen pääkysymykset ovat hyvin laajoja, joten olenkin hahmottanut neljä täydentävää kysymystä selventämään tutkimuksen fokusta. Täydentävät kysymykset eivät ole pääkysymysten alakohtia, vaan ne pikemminkin toimivat jatkona pääkysymyksille. Ero pääkysymysten ja täydentävien kysymysten roolien välillä löytyy myös niiden suhteesta teori-

aan. Pääkysymyksiä tulen lähestymään aineistolähtöisesti, kun taas täydentävien kysymysten osalta analyysi on teoriasidonnaista. Tutkimuksessani selittävät teoriat ja aikaisempi kirjallisuus nousevat selkeästi esiin täydentävien kysymysten osalta. Esittelen aineistolähtöistä ja teoriasidonnaista lähestymistapaa tarkemmin selostaessani analyysin toteuttamista alaluvussa 6.3.

Ensimmäinen täydentävä kysymys kohdistuu EU:n ja Euroopan suhteeseen: *Mitä rooleja EU:lle ja Euroopalle annetaan aineiston eurooppalaisen identiteetin konstruoimisprosessissa?* Kuten eurooppalaisen identiteetin lähtökohtia esitellessä luvussa todettiin, puhutaan eurooppalaisesta ja Euroopan unionin identiteetistä hyvin ristikkäin. Haluankin selvittää, miten eurooppalaisuudesta puhuminen suhtautuu EU:hun ja Eurooppaan ja minkälaisena EU:n ja Euroopan suhde nähdään eurooppalaisuutta rakentavissa diskursseissa. Tällä alakysymyksellä pyrin myös selventämään kysymystä siitä, ketkä ovat julkaisuiden ”me”: viitataanko tällä EU:n alueeseen vai Eurooppaan – ja mihin Eurooppaan?

Lisäksi pyrin lähestymään kysymystä ulkoisesta erottautumisesta ja sisäisestä yhtäläisyydestä; toisena täydentävää kysymyksenä on siis: *Mikä rooli eksklusiolla ja inklusiolla on aineiston eurooppalaisen identiteetin konstruoimisprosessissa?* Alakysymys liittyy sekä eurooppalaiseen identiteettiin liitettyihin merkityksiin että merkitysten tuottamiseen. Rajojen vetämistä, identiteetin määrittelyä inklusion ja eksklusion menetelmin, korostetaan usein yhtenä identiteettien tärkeänä piirteenä. Myös konstruktivistisesta näkökulmasta tämä on tärkeä osa identiteetin tutkimusta (ks. Christiansen & al. 1999). Euroopan ulkoisen erottautumisen toiseksi on esitetty hyvin erilaisia kohteita kuten inklusiota ja eksklusiota käsittelevässä kappaleessa toin esille – on siis mielenkiintoista selvittää, miten rajanveto ja sisäisen yhtäläisyyden korostaminen tulee esille aineistossa.

Kuten euro-kansallista ja konstruktivistista mallia esittelevissä kappaleissa tuli esille, on eurooppalaista identiteettiä usein lähestytty kansallisen identiteetin lähtökohdista. Pyrin kuitenkin tutkielmassani lähestymään eurooppalaista identiteettiä aineistolähtöisesti omana kollektiivisena identiteettinä. Eurooppalaista identiteettiä analysoidaan usein kansallisidentiteetin tutkimuksessa käytetyin keinoin ja esittelenkin tutkielmani viitekehysosiossa yhtenä esimerkkinä tästä euro-kansallisen tarkastelun mallin. Vaihtoehtona tälle mallille tuon esille

Theodora Kostakopouloun (2001) käsityksen konstruktivistisesta eurooppalaisen identiteetin rakentumismallista. Koen mielenkiintoiseksi tarkastella nouseeko aineistosta esille piirteitä tai merkityksiä tai merkitysten tuottamisen tapoja, jotka toteuttavat näitä malleja. Kolmas täydentävä kysymys on siis: *Millä tavoin aineisto vastaa euro-kansallista mallia tai konstruktivistista mallia eurooppalaisesta identiteetistä?*

Eurooppalaisen identiteetin poliittiseen luonteeseen pureudutaan kysymyksellä: *Miten aineistossa pyritään legitimoimaan Euroopan unionin toimintaa ja integraatiota?* Kuten kollektiivisen identiteetin ja legitimitietin yhtymäkohtia esittelevässä luvussa toin esille, Euroopan unionin identiteettipolitiikan motiivina voidaan pitää toiminnan legitimoimista. Legitimoinnin voidaan nähdä liittyvän keskeisesti retoriikkaan ja argumentointiin, ja näin merkitysten tuottamisen tavat nousevatkin tärkeäksi tässä alakysymyksessä. Onkin syytä tarkastella, onko merkitysten tuottamisen tavoissa erotettavissa poliittisia päämääriä. On hyvä kuitenkin huomata, että legitimointiprosessi on monimutkainen ja kuten Wodak ja Weiss (2005, 129–131) ovat todenneet, legitimointi ei välttämättä tapahdu vain poliittisen retoriikan kautta. Pyrin kuitenkin tarkastelemaan, miten eurooppalaiseen identiteettiin liitetyistä diskursseista pystyy lukemaan EU:n legitimaatiotavoitteita.

5 TUTKIMUSAINEISTO

5.1 Aineiston esittely

Tutkielmassani käytän aineistona Euroopan komission toimittamia ”Muuttuva Eurooppa” -esitteitä. Euroopan komissio on elin, joka valmistelee ja panee täytäntöön EU:n lainsäädäntöä. Se myös tuottaa visioita ja uusia ideoita EU:n tulevaisuudesta ja kehityksestä ja toimii siten Euroopan integraation moottorina. (Hansen 2000, 31–32.) Tästä näkökulmasta on mielenkiintoista tutkia juuri komission näkemyksiä eurooppalaisesta identiteetistä. Toisaalta, vaikka julkaisut laatii Euroopan komissio, voi niiden olettaa edustavan EU:n yleistä linjaa johtuen esitteiden hyvin yleispätevästä luonteesta ja laajasta levikistä.

”Muuttuva Eurooppa” -esitteet käsittelevät Euroopan unionia ja sen päätoimialoja melko laajasti mutta hyvin yleisellä tasolla. Julkaisut ovatkin yleiseen käyttöön tarkoitettuja Euroopan unionin tiedotusvihkosia. (Espelund henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011.) Esitteet ovat 16–31 -sivuisia vihkosia, jotka koostuvat tekstistä, kuvista ja erilaisista kuvaajista. Ensimmäinen sarjan julkaisu ilmestyi vuonna 2000, viimeisin 2010, ja näiden vuosien aikana erilaisia esitteitä on yhteensä julkaistu 23. Esitteiden ulkoasua on hieman muutettu vuosien aikana, mutta rakenne ja yleinen visuaalinen ilme on kaikissa kuitenkin suhteellisen sama. Täydellinen lista ”Muuttuva Eurooppa” -esitteistä löytyy tutkimuksen liitteistä (liite 1). Uusimman esitteen, ”*Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa*” (2010), etusivu, sisältö ja takasivu löytyvät myös liitteistä (liite 2) antaen kuvaa esitteiden rakenteesta ja visuaalisesta ilmeestä.

Esitteet ovat Euroopan komission toimittamia ja komissio vastaakin esitteiden sisällöstä. Esitteet laatii Euroopan komission lehdistö- ja viestintäpääosaston julkaisuyksikkö. Laatimisprosessissa mukana on lehdistö- ja viestintäpääosaston henkilökunnan lisäksi komission sisäisiä asiantuntijoita erityisesti esitteen alaan liittyviltä pääosastoilta sekä myös komission ulkopuolisia projektityöntekijöitä. Lehdistö- ja viestintäpääosasto vastaa myös pääasiassa esitteiden visuaalisesta ilmeestä ja sommittelusta. Esitteet laaditaan useimmiten englanniksi, minkä jälkeen ne käännetään kaikille EU:n virallisille kielille. Käännöksissä pyritään hyvin samanlaiseen sisältöön; kuitenkin joissain harvoissa tapauksissa sisältöä on

jouduttu hieman muuttamaan käänösvaiheessa. Käänöksen laativat komission kääntäjät, minkä jälkeen kustantaja tarkastaa kielen sujuvuuden. (Espelund henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011.) On hyvä huomata, että käänöksiä ei kuitenkaan ole tehty EU:n laajenemista ennen laadituista esitteistä uusille virallisille kielille. (European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a).

Esitteet julkaisee Euroopan unionin julkaisutoimisto, joka painaa jokaista esitettä noin 600 000–700 000 kappaletta. Esitteiden jakelu tapahtuu EU:n tiedotuspisteiden kautta, ja julkaisuja onkin saatavana 500 EUROPE DIRECT -tiedotuspisteverkoston alaisessa tiedotuspisteessä ympäri EU:ta. (Morten henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011.) Suomessa tiedotuspisteitä on eri puolilla maata yhteensä 23. (Tuomola henkilökohtainen tiedonanto 21.9.2011). Tiedotuspisteet toimittavat julkaisuja eteenpäin kouluihin, koulutuskeskuksiin, järjestöihin ja muihin aloihin keskittyneisiin tiedotuskeskuksiin (Morten henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011). Julkaisujen levikki on laaja, mutta tietoa esitteiden tarkemmasta jake-
lusta tai hävikistä ei juuri ole tarjolla. Lisäksi esitteet ovat myös saatavilla internetistä osoitteesta: http://ec.europa.eu/publications/booklets/index_fi.htm.

Esitteet on suunnattu kaikille EU-kansalaisille ja EU:sta kiinnostuneelle yleisölle. On tärkeää kuitenkin miettiä, ketkä esitteitä lukevat, keiden kanssa komissio puhuu vuoropuhelua EU:n toiminnasta ja myös eurooppalaisesta identiteetistä. Lehdistö- ja viestintäpääosaston EU-perustietoudesta vastaavan alaosaston päällikön mukaan esitteillä on erotettavissa kaksi selkeää lukijakuntaa: esitteitä lukevat erityisesti asiantuntijat – niin EU-asiantuntijat kuin erilaisten alojen lobbarit – ja niitä käytetään myös paljon opetuksen tukena lähinnä yläasteella ja lukiossa. Osastopäällikkö arveli, että myös kansalaisyhteiskunnassa aktiivisesti vaikuttavat yksilöt sekä politiikasta kiinnostuneet henkilöt saattavat olla kiinnostuneita esitteistä. Varsinaista selvitystä siitä, ketkä esitteitä lukevat, ei kuitenkaan ole suoritettu johtuen esitteiden laajasta levikistä. (Morten henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011.) Lehdistö- ja viestintäpääosaston vuonna 2005 teettämä tutkimus, jossa pyrittiin evaluoimaan komission esitteitä, tukee tätä näkemystä: esitteet löytävät lukijansa erityisesti koulujen, korkeakoulujen, kirjastojen ja erilaisten yhdistysten kautta, eri maissa eri tavoin. Esitteitä lukevat selkeästi eniten nuoret ihmiset, ja he ovat myös tutkimuksen mukaan kiinnostuneimpia tutustumaan esitteisiin. (European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a.) Onkin syytä

kysyä, pyritäänkö esitteillä vaikuttamaan erityisesti nuoriin ja näin sosiaalistamaan nuoria eurooppalaiseen identiteettiin?

Julkaistuja ”Muuttuva Eurooppa” -esitteitä on yhteensä 22, mutta analyysimenetelmästäni johtuen päätin rajata aineistoa ja ottaa tutkimuksessani analyysin kohteeksi seitsemän esitettä. Koin valitsemani seitsemän esitettä diskurssianalyysin menetelmin hallittavaksi aineistoksi, joka myös vastaa kysymykseen teoreettisesta kattavuudesta. Aineiston seitsemän esitettä ovat aikajärjestyksessä:

1. *Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa* (2010)
2. *EU maailmassa – Euroopan unionin ulkopoliittikka* (2007)
3. *Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille – Oikeus- ja sisäasiat Euroopan unionissa* (2004)
4. *Yksi perhe, monta kieltä – Kielet Euroopan unionissa* (2004)
5. *Sinun Eurooppasi – Asuin-, opiskelu- ja työpaikka missä tahansa EU-maassa* (2003)
6. *Yhtenäisempi, erilaisempi – Euroopan unionin mittavin laajentuminen* (2003)
7. *Kansojen Eurooppaa rakentamassa – Euroopan unioni ja kulttuuri* (2002)

Rajasin aineistosta pois esitteet, jotka selkeästi pyrkivät esittelemään jotain tiettyä EU-politiikan alaa. Aineistoon valikoitui näin esitteitä, jotka koskettavat monia politiikan aloja ja ovat hieman yleismaailmallisempia. Hain tukea aineiston rajaukseen myös kollektiivisen identiteetin teoreettisista määritteistä: kollektiivista identiteettiä pyritään kuvailemaan ja määrittelemään tavoin, jotka merkitsevät sen sisäistä koheesiota ja erottumista muista ryhmistä ja yhteisöistä (Saukkonen 1999, 39–40). Tätä kautta halusin pitää aineistossa mukana myös ulkopoliittikkaan ja sisäpolitiikkaan keskittyvät esitteet. Nämä politiikan alat ovat hyvin laajoja ja monia asioita käsittäviä. Lisäksi sisäasiat vaikuttavat viittaavan juuri sisäiseen koheesioon – ja ulkoasiat mahdollisesti ulkoiseen erottumiseen.

Painopiste aineistossa on uudemmissa esitteissä: esitteistä neljä on ilmestynyt vuoden 2004 laajentumisen jälkeen ja toinen vuonna 2003 ilmestynyt esite keskittyy esittelemään juuri tätä laajenemista. Vuonna 2004 Euroopan unioniin liittyi kymmenen valtiota: Latvia, Liettua, Puola, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Unkari Viro, Malta ja Kypros. Itälaajentuminen jatkui

vuonna 2007, kun Romania ja Bulgaria liittyivät unioniin. Tämä ei kuitenkaan muuttanut yhtä olennaisesti unionin dynamiikkaa ja rakennetta, sillä kyseessä oli vain kaksi maata, ja suurempimittainen itälaajeneminen oli jo tapahtunut. (Ks. Kuus 2007.) Keskityn siis analysoimaan EU:n identiteettiprojektia erityisesti 25:n ja 27:n valtion EU:ssa. Otin kuitenkin aineistoon mukaan myös itälaajenemista käsittelevän esitteen lisäksi kaksi vanhempaa esitettä: yhden vuonna 2001 ja yhden vuonna 2003 julkaistun esitteen. Esitteet täydentävät aihepiiriltään hyvin aineistoa ja lisäksi ennen laajenemista julkaissut esitteet saattavat tarjota vertailukohtia uudempien esitteiden käsityksiin eurooppalaisesta identiteetistä.

Mielenkiintoisen näkökulman analyysille tuo myös lukijoiden suhtautuminen esitteisiin. Lehdistö- ja viestintäpääosaston teettämän tutkimuksen mukaan lukijoita kiinnostavat eniten sosiaali- ja työllisyysasioita koskevat esitteet. Rajaamastani aineistosta tutkimukseen osallistuneet henkilöt valitsivatkin mielenkiintoisimmiksi esitteiksi ”*Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille – Oikeus- ja sisäasiat Euroopan unionissa*” (2004) ja ”*Sinun Eurooppasi – Asuin-, opiskelu- ja työpaikka missä tahansa EU-maassa*” (2003). Lukijoita vähiten kiinnostavimpien esitteiden joukossa olivat: ”*Yksi perhe, monta kieltä – Kielet Euroopan unionissa*” (2004), ”*Yhtenäisempi, erilaisempi – Euroopan unionin mittavin laajentuminen*” (2003) ja ”*Kansojen Eurooppaa rakentamassa – Euroopan unioni ja kulttuuri*” (2002). (European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a).

Viittaan julkaisuihin käyttäen julkaisujen nimen ensimmäistä eli ajatusviivan vasemmalla puolella sijaitsevaa osaa, ilmestymisvuotta ja sivunumeroa. Esimerkiksi ”*Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa*” -esitteestä käytän lyhennettä ”*Mahdollisuus ja haaste*”. Päädyin viittauksissa käyttämään lyhennettyjä nimiä esitteistä tekstin luettavuuden parantamiseksi. Esitteisiin viittaaminen laatijan perusteella ei tutkielmani kohdalla ole järkevää, sillä kaikki esitteet on laatinut Euroopan komissio. Viittaaminen esitteisiin käyttämällä koko esitteen nimeä taas olisi luettavuuden kannalta raskas vaihtoehto, sillä esitteiden nimet ovat hyvin pitkiä ja näin katkaisisivat tekstin haittaavasti.

5.2 Aineisto osana Euroopan komission viestintäpolitiikka

Viestinnällä, ja medialla yhtenä viestinnän erityisryhmänä, on suuri rooli kollektiivi-identiteettien muovaamisessa ja kantamisessa sekä näin myös osana identiteettipolitiikkaa. Media toimii identiteettien kantajana ja rakentajana mutta harvoin selkeässä roolissa. Identiteetit ja identiteettejä konstruoivat diskurssit kietoutuvat mediaan, kuten myös muuhun viestintään ja vuorovaikutuksen erilaisiin muotoihin, monin kerroksin. Median ja identiteetin suhteessa usein pohdittu asia on se, miten paljon identiteetit uusiutuvat medianvarassa. (Kivikuru 1998, 319–320.) Kuten EU:n identiteettiprojektia esittelevässä luvussa tuli esille, mediaa on hyödynnetty paljon osana EU:n identiteettipolitiikkaa. Kivikuru (1998, 320) tuo esille, että eurooppalaisen identiteetin kehittämistä, EU:n identiteettipolitiikkaa, on kuitenkin pidetty jopa liian vahvasti mediapainotteisena ja liian niukasti kytköksissä olevana ihmisten elämämaailmojen muihin ulottuvuuksiin. Näitä muita ulottuvuuksia ovat esimerkiksi työ, harrastukset ja muut intressit. Media onkin vain yksi yhteiskunnallinen käytänne, jossa identiteettejä muokataan, tuotetaan ja toisinnetaan.

EU:n identiteettipolitiikan on kritisoitu myös olevan liialti ylhäältä alaspäin etenevän viestinnän ohjaama projekti (ks. Risse 2004, 260). Anttila (2007, 26) tuo kuitenkin esille, että kollektiivisen yhteisön koon kasvaessa ja rakenteen mutkistuessa kollektiivisen identiteetin sisältöjä välitetään yhä enemmän identiteettiä määrittävistä keskuksista periferioihin suuntautuvalla viestinnällä. Viestintä on yksisuuntaista ja vastaanottajien odotetaan keskinäisesti vahvistavan heille annettuja merkityksiä. Eurooppalainen yhteisö on suuri ja heterogeeninen yhteisö, ja näin Euroopan komission tuottamia julkaisuja voidaankin pitää hyvänä esimerkkinä tästä yksisuuntaisesta viestinnästä.

Viestintäpolitiikka on siis tärkeä osa EU:n identiteettipolitiikkaa ja Euroopan komissio määrittelee joka vuodelle viestintäprioriteetit. Tästä esimerkkinä vuoden 2011 prioriteetit olivat taloudellinen toipuminen, ilmastoteot ja energia, kansalaisten Lissabonin sopimus ja vapaaehtoistoiminnan teemavuosi. (Tuomola henkilökohtainen tiedonanto 21.9.2011.) Esitteet ovat kuitenkin vain yksi osa Euroopan komission viestintäpolitiikkaa. Euroopan komission lehdistö- ja viestintäpääosaston teettämän tutkimuksen mukaan EU-kansalaiset kuulevat ja lukevat EU:sta kansallisen median kautta. Informaatio on kuitenkin usein kansallissävytteistä

eikä kovinkaan yhtenäistä. Komission pyrkimyksenä on lisätä viestintäpolitiikassaan painopistettä internetiin, mutta ongelmana on, että internet vaatii käyttäjältään tietoa siitä, mitä hän on etsimässä. Kaikilla ei myöskään ole edes mahdollisuutta käyttää internetiä. Näin ollen tutkimuksen mukaan painetuilla esitteillä on tärkeä rooli viestinnässä: ne tarjoavat tasa-arvoisen mahdollisuuden suhteellisen kattavaan Euroopan unionin ja sen toiminta-alueiden esittelyyn. Tutkimuksen mukaan komission julkaisemat esitteet tarjoavat myös kokonaisvaltaisemman kuvan EU:sta kuin esimerkiksi kansalliset EU:ta koskevat esitteet. (European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a & 2005b.)

Mielenkiintoisen näkökulman esitteisiin tarjoaa Puolimatkan (1997, 18–19) propaganda-käsitys, joka korostaa propagandan pyrkimystä määritellä todellisuutta. Puolimatka toteaaakin, että suuret byrokraattiset organisaatiot, jotka hallitsevat institutionaalista elämää, tuottavat kukin oman propagandansa sekä sisäiseen että ulkoiseen käyttöön. Propagandaa käytetään viemään ihmisten huomio pois epämiellyttävistä valinnoista tai verhoamaan organisaation toiminta miellyttävämpään asuun sen hakiessaan kannattajakuntaa tai tukea. Näin propagandan tarkoituksena on vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ja asenteisiin tavalla, joka ohittaa heidän rationaalisen harkintansa. Puolimatkan propaganda-käsitteen valossa on mahdollista käsitellä Euroopan komission julkaisuja propagandistisena materiaalina. Esitteissä pyritään rakentamaan käsitystä eurooppalaisesta identiteetistä ja verhoamaan organisaation toiminta lukijakuntaa miellyttävään asuun – näin EU hakee toiminnalleen tukea ja legitimaatiota.

Propagandististen piirteiden lisäksi esitteet saavat myös hyvin mainosmaisia piirteitä. Usein mainonta käsitetään vain tuotemainonnaksi, mutta mainonta ei kuitenkaan nykyisin rajoitu pelkästään tuotteisiin, vaan yhä useammin mainostettava asia saattaa olla henkilö tai ideologia (Malmelin 2003, 32–34). Euroopan komission tapauksessa mainostettava asia saattaa olla mm. Euroopan unioni, eurooppalaisuus tai eurooppalainen identiteetti. Esitteiden kieli on mainoksille tyypillisesti hyvin suostuttelevaa ja esitteiden visuaalinen ilme lähestyy usein mainoksille varattua genrea.

Komissiossa onkin otettu huomioon tämä esitteiden propagandaa ja mainosmaisuutta lähestyvä luonne. Esitteet halutaan selkeästi erottaa kahdesta edellä mainitusta genrestä omaksi genrekseen. Euroopan komission lehdistö- ja viestintäpääosaston vuonna 2005 teettämän tut-

kimuksen tuloksiin liittyen tiedotuksessa pyritään nykyisin välttämään mainosmaista ja voitonriemuista sävyä – esitteissä tulisi tuoda esille myös mahdollisia rajoitteita ja ongelmia. Kielen tulee siis olla lukijaläheistä ja emotionaalisia sävyjä välttävää, jotta esitteiden uskottavuus lisääntyisi. (European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a & 2005b.) Onkin mielenkiintoista tarkastella aineiston valossa, onko muutoksia esitteiden kielessä ja ilmeessä tapahtunut teetetyt tutkimuksen jälkeen. Puolimatkan (1997) propagandakäsite ja Malmelinin (2003) pohdinta mainonnasta tarjoavat mielenkiintoisia näkökulmia aineistooni ja sen luonteeseen. Lähestyn kuitenkin aineistoani ensisijaisesti tekstinä, jossa rakennetaan eurooppalaista identiteettiä – en propagandana enkä mainontana.

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni taustalla on oletus, että Euroopan komission tekstit, jotka esittelevät unionia ja unionin toimintaa, osaltaan konstruoivat eurooppalaista identiteettiä. Tutkimuksessa analyysin kohteena ovat merkitykset, diskurssit – ja niiden tuottaminen. Tästä näkökulmasta metodologiseksi lähestymistavaksi tutkimuksessa valikoitui diskurssianalyysi. Tutkimuksen lähtökohtana toimii ajatus, että diskurssianalyysin avulla tarkasteltuna myös eurooppalaisuus ja eurooppalainen identiteetti nähdään pikemminkin tehtynä kuin löydettyinä. Eurooppalainen identiteetti on siis jotain, joka tulee diskurssien kautta olevalle.

Tässä luvussa pyrin esittelemään diskurssianalyysiä ja sen mielekkyyttä valitun aineiston kannalta. Keskityn kuvaamaan oman tutkimukseni kannalta olennaisia diskurssianalyysin piirteitä: merkityksiä, merkitysten tuottamisen tapoja ja retorisuutta. Tämän jälkeen luon katsauksen aineistoon diskurssianalyysin valossa. Kahdessa viimeisessä alaluvussa kuvaan analyysiin liittyntä prosessia sekä tuon esille analyysiprosessiin luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä.

6.1 Diskurssianalyysi

Diskurssianalyysin teoreettinen koti on sosiaalisen konstruktionismin traditiossa. Yhtymäkoh- ta perustuu oletukseen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta kielenkäytön yhteydessä. (Jokinen 2006a, 39–41.) Diskurssianalyysiä ei kuitenkaan ole mielekästä luonnehtia selkeärajaiseksi tutkimusmenetelmäksi, vaan pikemminkin väljäksi teoreettiseksi viitekehyykseksi. Se sallii erilaisia tarkastelun painopisteitä ja menetelmällisiä sovellutuksia (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17). Suoninen (2006, 19) määrittelee diskurssianalyysin ”kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”.

Diskurssianalyysissä kiinnostuksen kohteena on kommunikaatio prosessina eikä niinkään kommunikaation sisältö. Diskurssianalyysi tutkii todellisuuden rakentamista eikä kommuni- kaatiota ”todellisuuden kuvana” toisin kuin sisällön analyysi. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, 48.)

Oleennaista on siis se, että diskurssia, tekstiä, tulkitaan sen itsensä takia aineistona siitä, miten toimijat tekevät ymmärrettäväksi asioita kielenkäytöllään. Diskurssianalyysi ei siis toimi keinona tutkia tekstin takana piileviä asioita, vaan kiinnostus kohdistuu itse diskurssiin, siihen miten se on organisoitu ja sen funktioihin. (Eskola & Suoranta 1998, 197.)

Diskurssianalyysin keskeinen ajatus on, että todellisuutta rakennetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kielen toimiessa todellisuuden keskeisenä muokkaajana. (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 12.) Todellisuutta, ympäröivää maailmaa, siis järjestetään erilaisin vuorovaikutuksen keinoin. Selonteot, mekanismi, joilla ihmiset tekevät ymmärrettäväksi maailmaa, ovat siis yhteydessä sosiaaliseen maailmaan, kontekstiin. Ne pohjautuvat niihin asioiden ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin, merkityksiin, joita selonteon antaja ammentaa maailmasta. Selontekojen tulee rakentua aineksista, jotka ovat kulttuurisesti ymmärrettäviä. Toisaalta selonteot ovat myös osallisena muotoilemassa käsitystä maailmasta. Selonteot ovat nimittäin osa kulttuuria ja kulttuurin jatkuvuuden kannalta hyvin olennainen osa. Diskurssianalyttisen tutkimuksen pohjalta tämä käsitys selonteosta tulee erityisen relevantiksi, kun maailma käsitellään joukoksi pienempiä yksiköitä, diskursseja. Tällöin diskurssianalyysin painottama kielenkäytön vaihtelevuus ja toiminnallisuus sekä seurauksellisuus nousevat tärkeiksi todellisuutta rakentavaksi tekijäksi. Selontekojen diskurssit siis sekä mahdollistavat että rajoittavat jonkin ilmiön esittämistä ja tulkittamista tietynlaisena. (Suoninen 2006, 20–22.) Todellisuutta tulkitaan asioille ja ilmiöille annettujen hyväksytyjen merkitysten kautta. Erimielisyydet näissä tulkinnoissa saattavat johtaa merkityskamppailuun, jossa merkityksiä sekä niiden suhdetta muihin merkityksiin pyritään muokkaamaan. (Ks. Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 24–25.)

Jokinen & Juhila (2006, 54) toteavatkin, että diskurssianalyysin voi hahmottaa kolmiona, jonka kärkinä ovat merkitykset, kommunikatiivisuus ja kulttuurisuus. Oleennaista on se, että diskurssianalyysissä ajatellaan kaikkien näiden kärkien olevan kietoutuneita toisiinsa edellä esitetyn tavan mukaisesti. Fairclough (1992, 185) havainnollistaa tätä kolmiota lähestymällä merkityksiä sanatasolta. Merkityksiä luodaan sanoilla, ja näin puhuja on aina kielellisten valintojen edessä ja lukija/kuuntelija taas erilaisten tulkintavaihtoehtojen äärellä. Merkitysten konstruktioprosessi ei kuitenkaan ole erillinen yksilöön sitoutunut tapahtuma, vaan sanavalin-

nat ja tulkinnat tehdään osana laajempaa kulttuurista prosessia. Näin merkitykset, kommunikatiivisuus ja kulttuurisuus sitoutuvat monimutkaisten prosessien kautta toisiinsa.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa tarkoituksena ei ole arvioida rakennettujen merkitysten ”todenperäisyyttä” tai ”oikeellisuutta”. Kiinnostuksen kohteena on, miten merkityksiä tuotetaan, milloin ja miten niihin liittyviä itsemäärittelyjä ja keskinäisiä eroja ”herätetään henkiin”. Se, että kieli nähdään todellisuutta rakentavana toimintana eikä todellisuuden ”luonnollisena” kuvana, ei kuitenkaan merkitse kaksijakoista ajattelutapaa, jossa kielenkäyttö erotetaan ”oikeasta” todellisuudesta. Kielenkäyttö ja todellisuus ovatkin erottamattomasti yhteenkietoutuneita. Todellisuus ei siis muodostu pelkistä merkityksistä, mutta emme myöskään voi tarkastella asioita ja ilmiöitä ilman niiden merkityksellistämistä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 20 -21.)

Todellisuuden eri versioiden rakentumiseen vaikuttavat kontekstit, joissa selontekoja ja merkityksiä luodaan. Diskurssianalyysissä ei siis pyritä löytämään ”oikeaa” todellisuutta, jossa luonnollisten tilanteiden ”epäpuhtaudet” on hävitetty, vaan analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon tulkinta voidaan pyrkiä suhteuttamaan. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 29–34.) Diskurssintutkimuksen analyysiprosessissa painottuvatkin erilaiset tutkittavaan asiaan mutta myös tutkijaan liittyvät kontekstit. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 148). Eräänlaiseksi kontekstiksi voidaan nimittää myös niitä reunaehtoja, jotka ovat olleet olennaisia tutkittavan tekstin tuottamisen kannalta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 34.). Reunaehdot haastavat kysymään, miten EU voi eurooppalaisesta identiteetistä puhua, miksi siitä ei puhuta jollakin toisella tavalla ja missä kontekstissa eurooppalaisesta identiteetistä puhutaan ja sitä merkityksellistetään.

Eurooppalaisen identiteetin konstruktivistista tutkimusta onkin kritisoitu kontekstin unohtamisesta. Mangelin ja Rowellin (2010, 7) mukaan tutkimuksessa tulisi pyrkiä ottamaan paremmin huomioon diskurssien ajallinen, alueellinen ja institutionaalinen konteksti. Mangelin ja Rowell ottavat myös esille diskurssien tutkimuksen ja ”todellisuuden” suhteen. Heidän mukaansa ongelmana eurooppalaisen identiteetin tutkimuksessa on usein esille nostettujen diskurssien ja ideoiden suhde ”todellisuuteen”: miten ne sijoittuvat valtakamppailussa, miten ne ovat sidoksissa sosiaalisiin käytäntöihin ja miten ne näkyvät päätöksenteossa. Pyrinkin

tutkimuksessani tuomaan eurooppalaisen identiteetin konstruoimisen kontekstia esille erityisesti kuvailemalla eurooppalaiseen identiteettiin identifioitumista EU-kansalaisten keskuudessa eurobarometri-tutkimusten valossa sekä ottamalla analyysissä huomioon EU:n integraatioprosessin eri vaiheet ja mahdollisen yhteiskunnallisen keskustelun.

Diskurssianalyysin kuvaaminen kattavasti on haasteellista, sillä väljyytensä ja tutkijalle suomansa metodisen vallankäytön vuoksi diskurssianalyysi muotoutuu hyvin moneksi. Diskurssianalyysille onkin ominaista hyvin erilaiset tutkimukselliset orientaatiot ja ratkaisut. (Jokinen & Juhila 2006, 55.) Jokinen & Juhila (2006, 55) esittelevät diskurssianalyysin kenttää tuomalla esiin neljä erilaista metodista painotusta: 1) tilanteisuus ja kulttuurinen jatkumo, 2) merkitykset ja merkitysten tuottamisen tavat, 3) retorisuus ja responsiivisuus, 4) kriittisyys ja analyttisyys. Parit tulee hahmottaa janana, jonka molemmat ulottuvuudet ovat tutkimuksessa läsnä. Painopiste voi asettua janalla jompaankumpaan päähän, keskelle tai se saattaa vaihdella tutkimuksen aikana.

Tutkimuksessani painottuvat erityisesti keskimmäiset ulottuvuusparit: merkitykset ja merkitysten tuottamisen tavat sekä retorisuus ja responsiivisuus. Merkityksiä korostavassa tutkimuksessa kysymykset ovat usein mitä-muotoisia ja kiinnostus on sisällöissä: millaisia merkityksiä ihmiset puheissaan ja kirjoituksissaan tuottavat (Jokinen & Juhila 2006, 66). Tutkimuksen ensimmäinen päätutkimuskysymys onkin selkeästi merkityksiä korostava kysymällä, mitä merkityksiä eurooppalaiselle identiteetille esitteissä annetaan. Merkitysten tuottamisen tapojen painottaminen johtaa puolestaan miten-kysymyksiin: miten (eli millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä) ihmiset tuottavat merkityksiä (Howarth 2005, 341; Jokinen & Juhila 2006, 66). Tutkimuksen toinen pääkysymys asettuukin selkeästi ulottuvuusparin merkitysten tuottamisen tapojen puoleen kysymällä, miten näitä eurooppalaiselle identiteetille annettuja merkityksiä tuotetaan.

Merkitykset ja niiden tuottamisen tavat ovat riisuttuja kokoavia nimityksiä, joiden alle voi ryhmitellä monenlaisia diskurssianalyttisissä tutkimuksissa käytettyjä käsitteitä. Edellä esitelty selonteko on eräänlainen merkitysten tutkimisen yläkäsite. Toinen tutkimuksen kannalta olennainen käsite on merkityssystemi. Merkityssystemiä voidaan pitää eräänlaisena diskurssin kattokäsitteenä. (Jokinen & Juhila 2006, 66–67). Diskursiivinen käsitys

merkityssysteemeistä korostaa merkitysten muodostumista suhteessa ja erotuksena toisiinsa. Systeemit ovat monimutkaisia ja toiminnallisia – ei ole vain yhtä kielisysteemiä vaan useita kielenkäytössä jatkuvasti uusiutuvia ja rakentuvia merkityssysteemejä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 19–20, 24.) Merkityssysteemit eivät ole suljettuja järjestelmiä, vaan sulauttavat itseensä aineksia monenlaisista teksteistä ja diskursseista sitoen ne kunkin erityisen diskurssinsa merkitysverkkoon (Rantanen 1997, 19). Sosiaalinen todellisuus hahmottuu näin moninaisena useiden rinnakkaiden ja keskenään kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa, sen prosesseja ja suhteita, eri tavoin. (Jokinen & al. 2004, 19–20, 24.) Eurooppalainen identiteetti voidaan siis käsittää hyvin eri tavoin yhdessä ainoassa esitteessä.

Merkitykset tai diskurssit eivät kuitenkaan ole toiminnasta erilleen abstrahoitavia ilmiöitä vaan kielellisiä järjestelmiä, joita tuotetaan erilaisin tekstin ja puheen keinoin. Tämän seikan korostaminen tuo diskurssianalyysin miten-ulottuvuuden lähemmäksi. Merkitysten tuottamisen tapoja voidaan tutkia kiinnittämällä huomio retorisuuteen tai responsiivisuuteen. Retorisuutta tutkittaessa tutkitaan kielenkäytön avulla tapahtuvaa, tietyille yleisölle suunnattua vakuuttelua ja suostuttelua, jossa jotakin sosiaalisen todellisuuden versiota tuotetaan. Responsiivisessa otteessa huomio kiinnittyy siihen, miten toimijat tuottavat yhteisissä keskusteluprosesseissaan sosiaalisen todellisuuden versioita – miten ihmiset rakentavat yhdessä merkityksiä tässä ja nyt. (Jokinen & Juhila 2006, 77.)

Tutkimuksessani suorittamani diskurssianalyysi on retorisesti painottunutta, sillä keskityn siihen, miten tekstissä ”ajetaan” tiettyä versiota todellisuudesta. Tekstimuotoisessa aineistossa retorisuus onkin usein hallitseva piirre. Responsiivisuus asettuu näin aineistossa ikään kuin pidemmälle aikaulottuvuudelle ja on ymmärrettävissä pikemminkin yleisösuhteena. (Jokinen & Juhila 2006, 77.) Seuraavassa alaluvussa esittelen tarkemmin retorista diskurssianalyysiä tutkimusvälineenä.

6.1.1 Retorinen diskurssianalyysi

Diskurssianalyttikot ovat hakeneet työvälineitä retoriikasta erityisesti erilaisten tekstiaineistojen ja puheiden analyysiin (Howarth 2005, 342). Analyysissä argumentaation käsite nousee tärkeäksi, sillä analyysin tarkoituksena ei ole tulkita asian olemusta sellaisenaan vaan sen argumentaatiota. Retorisessa diskurssianalyysissä siis pyritään selvittämään sellaisia argumentaation tapoja, joilla todellisuutta tuotetaan. (Potter 1996, 107.) Usein retorisessa diskurssianalyysissä keskiössä on erilaisten retoristen keinojen erittely: millaisia suostuttelun ja vakuuttelun keinoja käyttämällä yleisö pyritään vakuuttamaan esitetyn argumentin uskottavuudesta tai kannattavuudesta ja saamaan tämä asettumaan argumentin mukaisen todellisuuden taakse (Jokinen 2006b, 126).

Argumentointiin kuuluu kaksi toisiinsa läheisesti liittyvää puolta: argumenttien kehittäminen ja argumentointi ihmisten välisenä kommunikaationa (Jokinen 2006b, 126). Diskurssianalyysissä nämä molemmat puolet ovat läsnä. Argumentaatiota ei siis tulkita vain eritellen tekstin/puheen sisäisiä rakenteita tai retorisia keinoja, vaan olennainen puoli analyysiä on sen tarkastelussa, mitä kyseisillä argumenteilla ja selonteoilla tehdään tilanteessa, jossa ne tuotetaan. (Potter 1999, 106.) Argumentteja tarkastellaankin vuorovaikutuksen osina, joiden merkitys rakentuu esittämiskontekstissaan. Esitetyt argumentit tarkasteltaessa tulisikin aina kysyä, mihin keskusteluun ne ovat puheenvuoroja ja mitä niillä tehdään kyseisessä kontekstissa. (Jokinen 2006b, 128).

Argumentaatiossa pyritään yleensä oman position puolustamiseen ja toisaalta vastaposition heikentämiseen ja kritisointiin. Puhutaan asemoitumisesta: tietynlaisen position ottamisesta julkisessa keskustelussa. Argumentaatiossa yleisön ja puhujan suhde siis nousee tärkeäksi. Puhe ei ole vain puhetta jostakin, vaan mitä olennaisimmin myös puhetta jollekin. Puhe pyrkii tietyn yleisön sitouttamiseen esitettyyn argumenttiin, jolloin käsitys yleisöstä on tärkeässä roolissa. Mikä vakuuttaa yhtä yleisöä, ei välttämättä vakuutakaan toista. Tämä koskee niin argumentin sisältöä kuin retorisia keinoja, joilla argumenttia pyritään vahvistamaan. (Jokinen 2006b, 128–129). Suhde yleisöön on tärkeä, vaikka tarkka yleisö ei olisikaan tiedossa. Tällöin puheessa argumentoidaan ikään kuin näkymättömälle yleisölle ottaen jo ennalta huomioon mahdollisesti esitettävä kritiikki. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 33). Aineistossa, jolla ei

ole elävää yleisösuhdetta, on kuitenkin mahdollista pyrkiä erittelemään yleisösuhdetta: kenelle kirjoitus on suunnattu, kenet se pyrkii vakuuttamaan (Jokinen 2006b, 129)? Tutkimukseni aineistossa voidaan kysyä, onko esitteet suunnattu kaikille eurooppalaisille, EU-kansalaisille, Euroopassa tai EU:n alueella asuville ihmisille vai jollekin muulle yleisölle.

Retorisia keinoja vakuuttaa yleisö on useita. Potter (1996, 107) havainnollistaa retorisen argumentaation kahta eri ulottuvuutta toteamalla, että selonteot voivat olla joko puolustavaa tai hyökkäävää retoriikkaa. Hyökkäävä retoriikka pyrkii vahingoittamaan vasta-argumenttia, kun taas puolustava retoriikka perustuu siihen, että omaa positiota vahvistetaan siten, ettei sitä päästä vahingoittamaan. Uskon Euroopan komission pyrkivän puolustavaan retoriikkaan, sillä puolustava retoriikka on argumentaation kivijalka, ja hyökkäävä retoriikka nousee apukeinoksi erityisesti väittelytilanteissa. (Jokinen 2006b, 131.) Euroopan komissio myös pyrkii esitteissään saamaan yleisönsä vakuutettua esitettyjen argumenttien kannatettavuudesta vahvistaen näin asemaansa. Komission voi siis ajatella pyrkivän puolustavaan retoriikkaan eikä niinkään hyökkäävän vasta-argumenttien kimppuun. Esitteet ovat osa keskustelua eurooppalaisesta identiteetistä mutta vuorovaikutuksellista luonteeltaan hyvin jäykkiä. Tästäkin näkökulmasta puolustava retoriikka vaikuttaisi esitteiden kannalta ilmeisemmältä retoriikan keinolta.

Karkeasti jaotellen esitetyn argumentaation vakuuttavuutta voidaan lisätä joko sellaisilla keinoilla, jotka keskittyvät väitteen esittäjään tai sellaisilla keinoilla, jotka liittyvät esitettyyn argumenttiin. On helpompi saada kannatusta argumentille, jonka esittäjä nauttii luottamusta, kuin sellaiselle väitteelle, jonka esittäjää pidetään jollakin tapaa arveluttavana. Esittäjän vakuuttavuutta voidaankin lisätä esimerkiksi etäännyttämällä esittäjän omat intressit varsinaisesta väitteestä, erilaisilla puhujakategorioilla ja asiantuntijan lausunnoilla. Esitteistä on eksplikoitu puhuja häivytetty, puhujan rooli lankeaa Euroopan komissiolle koko laajuudessaan, ja näin esitteissä voidaan olettaa keskityttävän argumentteihin puretuviin keinoihin. Tällöin pyritään vahvistamaan ajateltavaa asiaa, jotta saadaan se näyttämään totuudellisesta tai muuten kannateltavalta. Näitä keinoja ovat muun muassa faktuaalistaminen, kategorioiden käyttö, narratiivit, määrällistäminen ja metaforien käyttö. (Jokinen 2006b, 132–151.)

Faktuaalistamisella viitataan siihen prosessiin, jossa ”faktat” alkavat puhua puolestaan. Asiat saadaan näyttämään puhujasta ja tulkinnoista riippumattomilta asioilta. (Ks. Jokinen 2006b, 140 & Potter 1996, 150.) On hyvä huomata, että retorisisessa analyysissä huomio kiinnitetään niihin resursseihin ja strategioihin, joita toimijat käyttävät rakentaessaan ”tosiasioita”. Analysoijan tehtävänä ei ole ratkaista faktojen totuudellisuutta. (Jokinen 2006b, 129.) Juhila (2004, 152) on määritellyt faktuaalistamisstrategiat ”sellaisiksi vaikuttamisen muodoiksi, joita käyttämällä jonkun tiedon totuusarvosta tulee niin suuri, että kyseinen versio vaikuttaa itseltään selvältä ja ainoalta oikealta”. Asiat saadaan siis näyttämään kiistattomilta tosiasioilta. Faktuaalistamiseen liittyy usein myös toimijuuden kadottamista – asiat vain tapahtuvat. Puhujan roolia voidaan hävittää myös tukeutumalla empiristiseen otteeseen ja esittämällä asiat taulukoiden ja muiden ”faktojen” tuloksena (Potter 1996, 155). Toimijuuden voi kadottaa myös passiivimuotoa käyttämällä, jolloin lauseesta puuttuu aktiivinen tekijä (Jokinen 2006b, 141). Faktuaalistava puhe on myös keskeinen kielenkäyttöön sitoutuva vallankäytön muoto, sillä vetoaminen ainoisiin ja oikeisiin faktoihin liittyy kamppailuun siitä, mistä diskursseista tulee hegemonista. Myös subjektin jättäminen implisiittiseksi, asioiden objektivointi, voidaan nähdä eräänlaisena vallankäyttönä. Näin lopputulosta korostetaan nostamatta esille toimijoita. (Juhila 2004, 152–153, ks. Fairclough 1992, 158–160.)

Todellisuuden tuottaminen liittyy vahvasti myös kategorisointiin, jossa asioihin ja ihmisiin liitetään tietynlaisia ominaisuuksia ja ne luokitellaan tiettyihin kategorioihin. Yksinkertaisimmillaan kategorisoivat ominaisuudet ovat vastakohtapareja kuten hyvä/paha, pieni/suuri, vakavasti otettava/ vähäpätöinen, mutta useimmiten kategoriat ovat kuitenkin monimutkaisempia ja hienovaraisempia (Potter 1996, 111). Asioita voidaan luonnehtia hyvin vaihtoehtoisilla kielikuvilla, joten kategorisointi on aina osa vakuuttelevaa retoriikkaa. Mielenkiintoista on tarkastella sitä, miten tiettyjä kategorioita on synnytetty ja synnytetään. Toisaalta mielenkiintoista on myös tarkastella kategorioiden rajoja ja sisältöjä, ja osoittaa se, kuinka häilyviä nämä ovat. (Jokinen 2006b, 142.)

Narratiivit taas ovat kertomuksen muodon saaneita asioiden ja tapahtumien merkityksellistämisen tapoja. Tarinoita ja tarinan kerrontaa lähestytään diskurssiivisena keinona, jolloin narratiivit käsitetään kielenkäyttäjien resursseiksi. Narratiiveilla jäsennetään menneitä tapahtumia ja kokemuksia, joilla kuitenkin tehdään tilanteisesti erilaisia asioita, tuotetaan tiettyä

versiota todellisuudesta. (Jokinen & Juhila 2006, 68.) Narratiivien voima piilee siinä, että yksityiskohtaisilla kuvauksilla ja tarinoilla voidaan tapahtumista tuottaa autenttinen ja totuudenmukainen vaikutelma (Potter 1996, 117–118). Kuulija ja lukija asemoituu sellaiseksi tapahtumien toistajaksi, joka tekee tarpeelliset/oikeelliset tulkinnat itse ilman, että niitä tarvitsisi eksplisiittisesti tuoda esille. Kuulija täydentää siis puuttuvan palan, tekee tulkinnan narratiivissa rakentuneen tulkintakehikon puitteissa, eikä puhuja näin itse ole siis selontekovelvollinen ”väitteestään”. Näin puhuja rakentaa itsestään kuvaa uskottavana ja arvostettavana tahona. (Jokinen 2006b, 144–145, ks. myös Potter 1996, 162–166.)

Yleinen vakuuttamisen keino on kvantifiointi eli määrällistäminen. Kvantifiointi voi olla joko numeerista, eli luvuilla, prosenteilla, taulukoilla yms., argumentin vahvistamista tai sanallisesti kuvailevaa määrällistämistä erilaisten määrään viittaavien laatusanojen kautta. Määrällistä argumentointia tarkasteltaessa on olennaista kiinnittää huomio siihen, mitä ja miten missäkin tilanteessa kvantifioidaan. Erityisesti täsmälliset luvut luovat helposti mielikuvan selkeästä ja ristiriidattomasta tiedosta. Määrällistäminen onkin läheisessä yhteydessä faktuaalistamiseen, ”kiistämättömyyden faktojen” luomiseen. (Juhila 2004, 168.)

Metaforilla viitataan siihen, että jotakin asiaa on kuvattu sellaisilla käsitteillä, jotka eivät vastaa asian kirjaimellista määritelmää. Metaforinen kielenkäyttö on ominaista kaikelle kielenkäytölle. Metaforien avulla uudet asiat tehdään ymmärrettäväksi liittämällä niihin merkityksiä jostain tutusta asiasta. Samalla tuttua tehdään tuntemattomaksi paljastettaessa jostain entuudestaan tutusta uusia piirteitä. (Jokinen 2006b, 148, 150; ks. Lakoff & Johnson 1980, 139–142.) Metaforien avulla voidaan paitsi luoda yhtenäinen rakenne myös korostaa tai piilottaa joitain piirteitä (Lakoff & Johnson 1980, 139). Niiden retorinen voima piilee siinä, että ne voivat onnistuessaan luoda tehokkaasti, ilman monipolvista argumentaatiota, halutun kaltaisia miellelyhtymiä (Jokinen 2006b, 149). On hyvä huomata, että metaforat saavat merkityksensä paitsi vastaanottajan kokemuksista myös kulttuurisesta taustasta, ja siksi niiden merkitykset voivat vaihdella kulttuurista toiseen (Lakoff & Johnson 1980, 142). Koska Eurooppa muodostaa moninaisen kulttuurikentän, voidaan esitteissä käytettyjen metaforien olettaa olevan hyvin arkipäiväisiä ja suoria. Jokinen (2006b, 150) huomauttaa kuitenkin, että arkipäiväiset metaforat voivat olla vieikkaampia kuin ilmi-metaforat juuri piilevän luonteensa vuoksi (ks. myös Faiclough 1992, 195).

6.2 Aineisto diskursiivisena kokonaisuutena

Käsitetaistelua Euroopan määrittelemisestä käydään missä tahansa kirjoitetussa tai puhutussa tekstissä, jossa Eurooppaa käsitellään. Aineiston esitteissä pyritään kertomaan EU:n toiminnasta, mutta tätä esittelyä ei tule kuitenkaan pitää neutraalina, sillä kielenkäyttö on aina sosiaalisen todellisuuden rakentamista erilaisten diskurssien kautta (ks. Suoninen 2006, 19). Aineistoni on siinä mielessä retorinen, että esitteet pyrkivät vaikuttamaan saamaan lukijan ajattelemaan EU:sta ja Euroopasta tietyllä tavoin, tietyn diskurssin mukaisesti – ja näin pyrkivät vaikuttamaan myös lukijan toimintaan.

Howarth (2005, 335) tuo esiin, että diskurssianalyysin erilaiset aineistot voi erotella sen mukaan, onko kyseessä reaktiivinen vai ei-reaktiivinen aineisto ja onko aineisto kielellinen vai ei-kielellinen. Reaktiivisia aineistoja ovat esimerkiksi haastattelut ja osallistuvan havainnoinnin menetelmin hankitut aineistot, kun taas ei-reaktiivisia aineistoja ovat muun muassa tekstit, kuvat ja muut erilaiset dokumentit. Haastattelut ja tekstit ovat taas selkeästi kielellisiä aineistoja, kun taas ei-kielellisiä aineistoja ovat esimerkiksi havainnot ja kuvat. Nämä jaot eivät kuitenkaan ole ontologisia vaan pragmaattisia: aineiston erilaiset osat, esimerkiksi tekstit ja kuvat saattavat olla saman diskurssin eri rakennuspalikoita. Jaot saattavat kuitenkin ohjata erilaisiin tutkimuskysymyksiin: reaktiivisissa aineistoissa vuorovaikutus nousee usein suureen rooliin analyysissä, kun taas ei-reaktiivisessa aineistossa kielellisyyttä korostetaan.

Tutkimukseni aineisto on ei-reaktiivinen, ja olenkin näin valinnut retorisen diskurssianalyysin tutkimusmenetelmäksi. Aineistossani on sekä kielellisiä että ei-kielellisiä komponentteja: sekä tekstiä että visuaalista materiaalia kuten kuvia, karttoja ja taulukoita. Diskurssianalyysiin keskittyvässä alaluvussa en juuri maininnut visuaalisen materiaalin roolia analyysimenetelmässä, sillä usein diskurssianalyysin aineistoina korostetaan tekstiä ja puhetta. Diskurssianalyysissä aineistot voivat kuitenkin olla monenlaisia. Ne voivat olla mm. tekstiä, puhetta, viittomia, kuvaa sekä toiminnallista tai vuorovaikutuksellista aineistoa (Pietikäinen & Mäntynen, 2009, 158).

Ei-kielellinen aineisto saattaa analyysissä saada kahdenlaisia rooleja: se saattaa nousta analyysin pääkohteeksi, tai se saattaa toimia analyysin kohteen, esimerkiksi merkitysten, yhtenä

tärkeänä rakentavana komponenttina (Howarth 2005, 340). Omassa aineistossani suhtaudun visuaaliseen materiaaliin lähinnä jälkimmäisessä roolissa. Pääroolissa analyysissäni toimii esitteiden teksti – siitä nousevat merkitykset ja niiden tuottamisen tavat. Näen kuvat, kartat ja taulukot osana kokonaisuutta: ne osallistuvat osaltaan erilaisten merkitysten tuottamiseen ja vahvistamiseen, mutta eivät kuitenkaan toimi erillään tekstistä. Tuon nämä komponentit esille analyysissäni, mutta tekijänoikeudellisista syistä en voi liittää kuvia osaksi tutkimustani.

6.3 Analyysin toteuttaminen

Diskurssintutkimuksessa analyysin suorittamiseksi ei ole mitään mekaanista menettelytapaa edetä aineistosta tuloksiin. Koska diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuuden tärkein kriteeri on kuitenkin diskurssien rakentumisesta esitettyjen tulkintojen perusteltavuus, on tärkeää esitellä asiat niin, että lukija voi seurata tulkintaprosessia ja tehdä omat tulkintansa. (Eskola & Suoranta 2000, 197.) Koenkin tärkeäksi esitellä myös tutkimuksen analyysiprosessin vaihe vaiheelta keskittyen kuitenkin prosessin pääpiirteisiin. Pyrin näin myös vastaamaan diskurssianalyysiä kohtaan esitettyyn kritiikkiin, jonka mukaan diskurssianalyysin hajanaisuus analyysimenetelmänä vähentää menetelmän luotettavuutta (ks. Manganot & Rowell 2010, 7).

Tutkimukseni pääkysymyksiä lähestyin aineistolähtöisesti ja täydentävien kysymysten osalta tutkimusote oli teoriasidonnainen. Diskurssintutkimuksen piirissä analyysi on useimmiten aineistolähtöistä. Eskola & Suoranta (2008, 196) selittävät tätä tutkimusotetta niin, että tutkijalla ei ole aineistoa lähestyessään sisällöllisiä jäsennyksiä, vaan hän pyrkii nostamaan aineistosta esiin jotain, joka ei automaattisesti nouse siitä esiin. Analyysiyksiköt eivät siis ole etukäteen harkittuja tai sovittuja. Pyrinkin analyysivaiheessa olemaan mahdollisimman avoin aineistolle ja välttämään keskittymästä vain tutkimukseni kannalta suotuisiin diskursseihin. Teorian rooli aineistolähtöisessä analyysissä liittyy metodologiaan siten, että tutkimuksessa julkilausutut metodologiset sitoumukset ohjaavat analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97). Omassa tutkimuksessani tämä teoreettis-metodologinen välineistö koostuu konstruktivismin ja diskurssianalyysin muodostamasta kehikosta. Teoriasidonnaisessa analyysissä taas tutkijalla on käytössä tiettyjä teoreettisia kytkentöjä, jotka voivat toimia apuna analyysissä.

Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa analyysiä avaten näin uusia ajatusuria. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Täydentävien kysymysten kohdalla analyysiyksikköinä toimivatkin aineistosta erottamani eurooppalaista identiteettiä rakentavat diskurssit, merkitykset ja puhettavat, joita tarkastelin aiemman kirjallisuuden ja teorian valossa tuoden näin diskursseista esille uusia näkökulmia.

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa kävin tutkimusaineistoni esitteitä useita kertoja läpi, kunnes katsoin pystyväni hahmottamaan aineiston kokonaisuudesta alustavia merkityskokonaisuuksia. Jatkoin aineiston läpilukua tarkentaen ja selventäen jäsennyksiäni merkityskokonaisuuksista jokaisen lukukerran yhteydessä. Seuraavassa vaiheessa tein jokaisesta esitteestä omat muistiinpanonsa, joissa keskityin erittelemään erityisesti hahmottamiani merkityksiä ja niistä muodostuvia kokonaisuuksia sekä niiden yhteydessä esiintyviä retorisia keinoja. Muistiinpanojeni ja aineiston tarkan lukemisen pohjalta hahmottelin diskursseille tarkemmat sisällöt ja asut.

Tämän jälkeen tarkastelin kutakin hahmottamaani diskurssia yksittäin. Kategorisoin esitteiden materiaalia poimimalla esitteen tekstistä ja kuvituksesta kohdat, joissa katsoin kyseisen diskurssin esiintyvän. Tarkastelin tätä kategorisoitua informaatiota uudestaan pitäen päätutkimuskysymykset mielessä. Jatkoin eurooppalaisen identiteetin saamien merkitysten hahmottelua ja merkitysten rakentamiseen käytettävien retoristen keinojen erittelyä. Tein tämän analyysin kuluessa muistiinpanoja, joiden pohjalta aloin hahmotella merkityskokonaisuuksien tarkempaa kuvausta. Diskurssien saatua kirjallisen muotonsa keskityin tutkimukseni täydentäviin alakysymyksiin. Esitteiden luku ja edellisten muistiinpanojen läpikäyminen jatkui kuitenkin läpi koko kirjoitusprosessin, sillä pyrin koko ajan pitämään esitteiden kokonaisuuden mielessäni.

Haastavaa ja mielenkiintoista analyysissä oli ulottaa tarkastelu pintatasoa syvemmälle tekstin varsinaisiin sisältöihin ja merkityskokonaisuuksiin. Esimerkiksi puhe monimuotoisuudesta ja liikkuvuudesta on esitteissä vahvaa, mutta olennaista analyysissä oli pyrkiä välttämään näihin itsestäänselvyksiin keskittyminen ja näin ylittää tekstin pintataso. Analyysiprosessissa tuli myös ilmi, että mitä itsenäisempänä diskurssi analysoitavassa materiaalissa esiintyy, sitä helpompi se on tunnistaa. Merkityskokonaisuuksien rajapinnoilla diskurssien tunnistaminen ja

retoristen keinojen erittely oli haasteellisempaa, mutta toisaalta juuri nämä rajapinnat tuovat esille oleellisia asioita diskurssien luonteesta.

Pyrin analyysissä liikkumaan tekstin sosiaalisella makrotasolla ja kielellisellä mikrotasolla. Yksittäisillä sanoilla ja ilmaisuvalinnoilla voi olla merkitystä diskurssien seurauksiin, joten pyrin tarkastelemaan myös yksittäisten sanojen ja lauserakenteiden merkityksiä, mikäli katsoin sen olevan merkityksellistä. Vaikka luvussa 6.1.1 esittelen joitakin retorisia keinoja, joilla todellisuutta tuotetaan, en analyysissä vältellyt nostamasta tarkasteluun myös muita kiinnostavia retorisia keinoja luoda merkityksiä, mikäli koin ne oleellisiksi tutkimuksen kokonaisuuden kannalta. Käytän tekstinäytteitä tukemassa analyysiäni, sillä tavoitteena on aineistolähtöisen lähestymistavan mukaisesti antaa aineiston puhua mahdollisimman paljon puolestaan. Näin pyrin myös lisäämään analyysin luotettavuutta perustelemalla analyysissä esittämiäni tulkintoja aineiston kautta.

6.4 Analyysin luotettavuus ja aineiston rajoitteet

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden arviointi ei ole yhtä selkeästi erillään analyysin tekemisestä kuin määrällisessä tutkimuksessa. Luotettavuus rakentuu tutkimusta tehdessä ja sitä tulee myös arvioida jatkuvasti. Kuten Jørgensen ja Phillips (2002, 172–174) toteavat, tekstin analyysin validiteetti on kytköksissä koko tutkimusprojektin validiteettiin. Analyysin tulee siis nojata kiinteästi analysoitavan tekstin ominaisuuksiin, vastata kattavasti aineistolle esitettyihin kysymyksiin ja olla läpinäkyvää. Edellisessä alaluvussa pyrin lisäämään tutkimukseni validiteettia rekonstruoimalla lukijalle analyysiprosessini, ja tässä alaluvussa arvioin analyysiprosessin luotettavuutta nostamalla esille erityisesti aineistoon liittyviä kysymyksiä.

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja näin ottamaan yhtä aikaa kantaa sekä analyysiin että tekemänsä työn luotettavuuteen. Tärkeää laadullisessa tutkimuksessa sen luotettavuuden kannalta onkin tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen. (Eskola & Suoranta 2003, 208–210.) Pietikäinen & Mäntylä (2009, 171) nostavatkin esille, että diskurssintutkija on aina myös diskurssin tuottaja. Kirjoittamalla diskurssista tutkija toimii välittäjänä ”eri kehien risteyksessä” osallistuen dis-

kurssien konstruointiin. Omassa tutkimuksessani osallistun siis eurooppalaista identiteettiä koskevien diskurssien luomiseen nimeämällä diskurssit ”eurooppalaisiksi”, kirjoittamalla niistä ja toimimalla osana teorian ja käytännön välistä vuoropuhelua.

Mäkelän (1995, 47–51) mukaan laadullisten aineistojen arvioinnissa huomiota tulisi kiinnittää aineistojen yhteiskunnalliseen merkittävyyteen ja riittävyyteen. Aineiston merkittävyys on hyvin suhteellinen asia, mutta tärkeää on se, että tutkija on itse tietoinen aineiston kulttuurisesta paikasta ja sen tuotantoehdoista. Levikkinsä kannalta esitteet ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä, vaikka toisaalta ei ole selvää, kuinka moni esitteitä oikeastaan lukee. Lisäksi aineiston tuottajalla, Euroopan komissiolla, on Euroopassa vankka yhteiskunnallinen positio, mikä lisää aineiston merkittävyyttä.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston riittävää kokoa on vaikea määrittää (Mäkelä 1995, 52). Eskola & Suoranta (2003, 215) kuitenkin toteavat, että yleisohjeena voidaan pitää, että ”aineistoa ei kannata ahnehtia liikaa”. Erityisesti diskurssianalyysissä suhteellisen pienet aineistot ovat järkeviä, sillä tutkimuksen onnistuminen ei ole kiinni aineiston koosta ja suurempi aineisto ei välttämättä lisää muuta kuin työmäärää (Eskola & Suoranta 2003, 197). Koinkin rajaamani seitsemän esitteen aineiston kattavaksi aineistoksi vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Aineiston rajauksessa pyrin vähentämään sattumanvaraisuutta perustelemalla rajausta tutkimuskysymyslähteisesti ja asettamalla aineistoon valituille esitteille tiettyjä kriteerejä (ks. luku 5.1).

Aineiston kohdalla on kuitenkin hyvä muistaa, että vaikka esitteet käännetään kaikille EU:n virallisille kielille, eivät tutkimuksen tulokset ole suoraan yleistettävissä kaikenkielisiin esitteisiin. Käännöksissä pyritään mahdollisimman suureen vastaavuuteen, mutta koska kääntäjä on kulttuurinen toimija, heijastaa hän aina käännöksessään taustaansa. Käännöksissä voidaan siis olettaa olevan vivahde-eroja, jotka taas vaikuttavat lukijoiden tulkintoihin. Toisaalta, kuten kääntäjä, myös tutkija on kulttuurinen toimija, joka muiden toimijoiden tavoin käyttää tiettyjä tulkintaresursseja. Suomalaisessa yhteiskunnassa kasvaneena henkilönä tulkitseen esitteitä eri tavoin, kuin jossain muussa maassa kasvanut henkilö saattaisi tehdä. Näin ollen tulee olla varovainen sen suhteen, missä määrin tutkimuksen tuloksia yleistetään esitteiden käännöksiin.

7 TULOKSET

7.1 Eurooppalaista identiteettiä rakentavat diskurssit

Olen tunnistanut aineistostani kuusi eurooppalaista identiteettiä rakentavaa diskurssia. Diskurssit ovat teksteissä toistuvia merkityssuhteiden muodostamia kokonaisuuksia, jotka kaikki keskittyvät rakentamaan yhteistä Eurooppaa. Diskursseista neljä keskittyy rakentamaan käsitystä sisäisestä yhtenäisyydestä: *arvoyhteisödiskurssi*, *kulttuuriperintödiskurssi*, *moninaisuusdiskurssi* ja *ulkorajadiskurssi*. Eurooppalaista toimijaa määrittelee *toimijadiskurssi*. Yhteisön identiteetin projektiluontoisuutta taas korostaa *hankediskurssi*.

Neljää sisäistä yhtenäisyyttä rakentavaa diskurssia kutsun yläkäsitteellä yhtenäisyysdiskurssit. Ne pyrkivät määrittämään yhtenäisyyttä eurooppalaisista koostuvan laajan yhteisön sisällä. Tämä yhtenäisyyden rakentaminen tapahtuu niin identiteetin sisäänsulkevuuden kuin ulkoisen erottautumisen keinoin. Toimijadiskurssi taas pyrkii luomaan koheesiota määrittelemällä, millaista on eurooppalainen toiminta. Diskurssi piirtää kuvaa aktiivisesta ja sosiaalisesta eurooppalaisesta. Hankediskurssi taas pyrkii koheesioon painottamalla yhteistyötä ja erityisesti yhteistyöstä nousevia etuja. Tämä diskurssi eroaa muista diskursseista erityisesti poliittisen luonteensa vuoksi.

Vaikka diskurssit liikkuvat erilaisissa maastoissa, ei tämä kuitenkaan tarkoita sitä, että diskurssit olisivat tiukasti toisistaan erillisiä kokonaisuuksia. Ne esiintyvät välillä rinnakkaisina, toisiaan tukien, mutta myös jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Näin ollen yhdessä esitteessä saattavat esiintyä jopa kaikki diskurssit – tai vaihtoehtoisesti vain osa diskursseista (ks. Fairclough 1992, 65.) Diskursseja ei siis tule ajatella teeman tai aiheen synonyyminä, vaan sirpaleisena tekstiaineistona, josta muodostuu merkitysten muodostama perusteltava kokonaisuus ja joiden väliset yhteydet on mahdollista perustella (ks. esim. Pietikäinen & Mäntyniemi 2009, 166–169).

Tarkastelen tässä luvussa eurooppalaista identiteettiä rakentavia diskursseja edellä esitellyn jaottelun mukaisessa järjestyksessä. Huomio kohdistuu siihen, mitä merkityksiä diskurssit

kantavat sisällään ja millä retorisisilla keinoilla näitä merkityksiä tekstissä rakennetaan. Pyrin myös syventämään diskursseista syntyvää kuvaa huomioimalla niiden välisiä suhteita.

7.1.1 ”Moninaisuudessaan yhtenäinen Eurooppa” – sisäänsulkevat yhtenäisyysdiskurssit

Eurooppalaista identiteettiä rakennetaan aineistossa neljän yhtenäisyysdiskurssin keinoin. Sisäänsulkevuuden kautta itseymmärrykseen pyritään moninaisuus-, kulttuuriperintö- ja arvo-yhteisödiskurssien piirissä. Diskurssit luovat merkityksiä eurooppalaisille kansoille, eurooppalaiselle historialle ja eurooppalaisille arvoille. Näin siis korostetaan sisäistä yhtenäisyyttä ja samanlaisuutta. Yhtenäisyysdiskurssit luovat kuvaa yhteisöstä, jonka jäseniä yhdistää yhtäältä piirteiden rikkaus, toisaalta yhteinen kulttuuriperintö ja menneisyys, sekä kunnioitus samoja arvoja kohtaan. Vaikka tässä luvussa pyrin esittelemään yhtenäisyysdiskurssien sisäänsulkevuutta, ei tämä tarkoita, etteivätkö diskurssit saisi myös eksklusion piirteitä. Seuraavassa luvussa pyrin esittelemään näitä eksklusioon keskittyviä diskurssien piirteitä. Koska inklusio ja eksklusio ovat kuitenkin kollektiivisen identiteetin konstruktio-prosessissa hyvin toisiinsa sitoutuneita mekanismeja, nostan jo tässä luvussa esiin joitain inklusion kautta esille nousevia ulkoisen erottautumisen piirteitä.

Yhtenäisyyden rakentamisen ensimmäisenä haasteena voidaan nähdä Euroopan monimuotoisuus, sillä Euroopan unioni ja Eurooppa koostuvat monista valtiosta, monista kansoista, monista yhteisöistä. Näiden kaikkien kokonaisuuksien ja erilaisten kollektiivisten identiteettien keskuuteen pyritään luomaan yhtenäisyyttä *moninaisuusdiskurssin* keinoin. Tämä diskurssi pyrkii vastaamaan puheeseen, jonka mukaan eurooppalaisella identiteetillä ei olisi jalansijaa kansallisten ja paikallisten kulttuurien joukossa. Moninaisuus nostetaan eurooppalaisuutta kuvaavaksi piirteeksi, sille luodaan tärkeä merkitys osana eurooppalaista identiteettiä. Näin diskurssi pyrkii vastamaan kriitikoille, jotka esittävät EU:n pyrkivän tasapäistävään, erilaisuuksista eroon pyrkivään identiteettiin: ”EU vaalii kielellistä monimuotoisuutta tarkasti. Tämä riittää sellaisenaan vastaukseksi niille arvostelijoille, jotka väittävät EU:n pyrkivän poistamaan kansalliset tai alueelliset ominaispiirteet ja määräävän tilalle tasapäisen ”yleis-eurooppalaisuuden” (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 4). Kyseinen lainaus on yksi harvoja kohtia aineistossa, jossa puolustavan retoriikan sijaan käytetään hyökkäävää retoriikkaa. Tä-

mä kertoo moninaisuusdiskurssin merkityksestä EU:n komission pyrkimyksissä rakentaa eurooppalaista identiteettiä. Kulttuurien moninaisuus nostetaan jopa itsessään arvoksi, jotta identiteetin pystyisivät tuntemaan omaksi mahdollisimman monet ihmiset.

Puhe kulttuurisesta ja kielellisestä monimuotoisuudesta on hyvin selkeää, sillä aineistossa korostetaan, kuinka tärkeää EU:lle on kunnioittaa näitä eurooppalaisuuden piirteitä (ks. esim. Kansojen Eurooppaa rakentamassa 2002, 3). Sanapari ”kulttuurinen monimuotoisuus” esiintyykin aineistossa useaan otteeseen erityisesti yhteydessä EU:n toimintaan: ”*Samalla EU vaalii kansojensa kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta edistämällä kielten, myös alue- ja vähemmistökielten, opettamista ja oppimista.*” (Yksi perhe, monta kieltä 2004, takakansi). Moninaisuusdiskurssi vahvistuu, kun monimuotoisuus nostetaan esille usean politiikan alan kontekstissa. Diskurssia ei kuitenkaan rakenneta vain suoralla puheella kulttuurisesta moninaisuudesta: moninaisuutta tuodaan esille julkaisuissa nostamalla esiin esimerkkejä EU:n eri jäsenmaista ja niiden kulttuurisista piirteistä sekä merkityksellistämällä näitä erilaisin narratiivein, retorisin kertomuksen muodon saamin keinoin. Moninaisuutta korostetaan myös kuvituksessa: kuvissa on esillä etniseltä taustaltaan hyvin erilaisia ihmisiä. Moninaisuusdiskurssi onkin aineistossa hyvin vallitseva. Se on helppo erottaa aineistosta, mutta sen laaja-alaisuus tulee esille vasta tarkemmassa tarkastelussa.

Moninaisuusdiskurssi pyrkii luomaan koheesiota korostamalla yhtenäisyyttä moninaisuuden keskellä. Tämä tapahtuu ”moninaisuudessaan yhtenäinen” -puheen kautta. Tämä Euroopan unionin motoksikin nostettu lause kuvaa tapaa, jolla EU pyrkii luomaan moninaisuuden keskellä koheesiota. ”Moninaisuudessaan yhtenäinen” -puheeseen kiertyykin toisaalta puhe kulttuurien moninaisuudesta, moninaisuudesta itseisarvona, mutta myös käsitys yhteisestä kulttuuriperinnöstä ja yhteisestä historiasta.

”EU politiikan tavoitteena on tuoda esille eurooppalaisen kulttuuriperinnön yhtenäispiirteitä, vahvistaa tunnetta kuulumisesta yhteen ja samaan yhteisöön. Samalla kuitenkin kunnioitetaan kansallisten ja alueellisten kulttuurien monimuotoisuutta sekä edistetään kulttuurien kukoistusta ja levittämistä.” (Kansojen Eurooppaa rakentamassa 2002, 3.)

Unionin motolla pyritään näin luomaan siltoja diskurssien ja erilaisten puhetapojen välille. Kulttuurien moninaisuus ja toisaalta pyrkimys yhteiseen eurooppalaiseen identiteettiin voidaan nähdä ristiriidassa keskenään, mistä johtuen EU on valinnut motokseen metaforan, joka

edistää yhtenäisen identiteetin konstruoinnista sallimalla erilaiset sisäiset ryhmittymät identiteetin piirissä. Tätä tulkintaa tukee myös Hellströmin (2003, 182) pohdinta siitä, miten ”moninaisuudessaan yhtenäinen” -motto luo keinon välttää mahdollinen ristiriita erilaisten poliittiseen, sosiaaliseen ja kulttuuriseen koheesioon pyrkivien argumenttien ja toimien välillä korostamalla identiteetin moninaisuutta. Unionin motto siis toisaalta vahvistaa moninaisuusdiskurssia mutta toisaalta luo tämän ja muiden diskurssien välille yhteyksiä sallimalla moninaisuuden myös eurooppalaiselle identiteetille annettujen merkitysten kesken.

Moninaisuusdiskurssin ohella tärkeä kulttuurista yhteisöä rakentava diskurssi on *kulttuuriperintödiskurssi*. Näiden kahden diskurssin suhde on mielenkiintoinen: toisaalta ne täydentävät toisiaan edellä esitetyn ”moninaisuudessaan yhtenäinen” -puheen kautta, toisaalta suhde on hieman jännitteinen ja ristiriitainen. Puhe yhteisestä perinnöstä luo retorisesti kulttuurista yhtenäisyyttä; kulttuurista ja perinnöstä puhutaan tässä yhteydessä kuitenkin aina yksikössä, kun taas moninaisuusdiskurssi puhuu eurooppalaisista kulttuureista monikossa. Jännite diskurssien välillä kertoo eurooppalaisen identiteetin määrittelemisen vaikeudesta: toisaalta eurooppalaisuutta pyritään luomaan monen kulttuurin konstruktiona, toisaalta yhden kulttuurin käsitteenä. ”Moninaisuudessaan yhtenäinen” -motto ei siis vaikuta onnistuvan täysin poistamaan ristiriitaa yhtenäisyyspyrkimysten ja moninaisuuden välillä. Toisaalta jännitettä näiden kahden diskurssin välillä pyritään hälventämään määrittelemällä monimuotoisuus itsessään osaksi yhteistä kulttuuriperintöä: ”EU tukee myös aktiivisesti alue- ja vähemmistökielten käyttöä, sillä ne ovat osa Euroopan kulttuuriperintöä. Euroopan unionin on siis sitoutunut pitämään yllä monikielistä identiteettiään.” (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 12). Näin kielellinen ja kulttuurinen monimuotoisuus nähdään arvoina, jotka ovat osa eurooppalaista identiteettiä ja perintöä ja jotka näin vaativat kunnioittamista.

Yhteinen kulttuuriperintö tulee aineiston mukaan esille taiteellisissa, tieteellisissä ja filosofisissa suuntauksissa, jotka ”ovat ylittäneet maantieteelliset, uskonnolliset ja poliittiset rajat ja rikastuttaneet toisiaan vuosisatojen kuluessa” (Kansojen Eurooppaa rakentamassa 2002, 3). Kulttuuriperintödiskurssilla luodaankin koheesiota ennen kaikkea historiallisessa kontekstissa, jossa keskiössä ovat tieteellis-taiteelliset aatteet. Yhteisen historian poliittiset ja uskonnolliset eroavaisuudet ja erimielisyydet jätetään diskurssin ulkopuolelle. Kulttuurisella tasolla liikkuvista diskursseista kulttuuriperintödiskurssi on ainoa, joka perustelee eurooppa-

laisuutta historiallisella kontekstilla. Historiasta haetaan tieteen ja taiteen alueilta perusteita eurooppalaisuuden olemassaololle ja rakennetaan kuvaa siitä, mistä eurooppalaisuus on lähtöisin. (Vrt. Saukkonen 1996, 9; Saukkonen 2005, 103.) Puheella yhteisestä kulttuuriperinnöstä luodaan yhtenäisyyden perusta niin kauas menneisyyteen, ettei kenelläkään voi olla siitä kokemusta – näin yhtenäisyydestä rakennetaan myyttistä kuvaa luonnollistaen yhtenäistä Eurooppaa. Myytin ulkopuolelle suljetaan poliittiset ja uskonnolliset eroavaisuudet ja ulkopuoliset vaikutteet, joita Euroopassa on aina ollut läsnä – näin syntyy kuva historiallisesti eheästä eurooppalaisuudesta. (Vrt. Möttönen 1998, 90.)

Yhteistä kulttuuriperintöä ei esitteissä eksplikoida, vaikka siihen viitataan suhteellisen usein. Kulttuurituotteita ja kulttuuriperintöä esittelevät esimerkit kuitenkin paljastavat, että kulttuuriperintö määritellään pitkälti kreikkalaisen, italialaisen ja ranskalaisen, jossain määrin myös espanjalaisen kulttuurin, hallitsemaksi alueeksi. Kreikka onkin perinteisesti nostettu esiin eräänlaisena ”aidosti eurooppalaisena alkukotina” demokratian ja filosofian perintönsä vuoksi. Italia ja Ranska taas liitetään renessanssin ja valistuksen perintöön, mistä johtuen nämä maat usein mainitaan eurooppalaisesta kulttuurista puhuttaessa. Eurooppalaisen kulttuurin perustana nähdäänkin usein antiikin käsitykset vapaudesta ja demokratiasta sekä humanismin välittämät arvot. Myös tutkimuksen aineistossa tämä tapa määritellä eurooppalaisuutta on esillä. (Vrt. Möttönen 1998, 89.) Diskurssia yhteisestä kulttuuriperinnöstä faktuaalistetaan kuvin ja esimerkein edellä mainittujen maiden kulttuurihistoriasta. Kuvien kautta tuodaan toisaalta esiin myös muita yhteistä historiaa korostavia elementtejä: useissa kuvissa esiintyy monumentteja tai paikkoja, jotka ovat lukijoiden ”yleiseurooppalaisessa muistissa”. Kulttuuriperintödiskurssia vahvistetaan myös useiden EU-hankkeiden nimissä: Erasmus, Sokrates, Comenius, Leonardo da Vinci. Nämä suurmiesten mukaan nimetyt hankkeet vetoavat käsitykseen yhteisestä historiasta ja kulttuuriperinnöstä.

Voidaan kuitenkin kysyä, keitä kulttuuriperintödiskurssi pyrkii sitomaan piiriinsä. Kollektiivinen historia ja kuvakieli keskittyvät tämän diskurssin piirissä vain muutaman maan ympärille. Näkökulma yhteiseen kulttuuriperintöön on hyvin keskieuropalainen ja näin diskurssin piiristä unohdetaan Euroopan raja-alueet. Esimerkiksi pohjoismaisesta näkökulmasta katsottuna diskurssi pikemminkin sulkee maiden asukkaat eurooppalaisuuden ulkopuolelle antamalla ymmärtää, että eurooppalaisuuden historia löytyy Italiasta, Ranskasta

ja Kreikasta. Eurooppalaisten monumenttien ja kulttuurintuotteiden käyttäminen kuvituksessa voidaan myös nähdä ongelmallisena eurooppalaisen identiteetin kannalta, sillä nämä ovat usein hyvin voimakkaasti sidoksissa kansallisiin identiteetteihin. Esimerkiksi kuva Brandenburgin portista representoinee lukijalle pikemminkin Saksaa kuin Eurooppaa (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 5).

Tähän ristiriitaan kulttuuriperintödiskurssin sisällössä ja Euroopan alueellisten historiallisten erojen välillä pyritään vastaamaan kuvailtaessa uusia jäsenmaita. Itälaajenemiseen keskittyvässä julkaisussa esitellään kaikki kymmenen vuonna 2004 EU:hun liittynyttä valtiota. Esitteessä jäsenmaat pyritään liittämään eurooppalaisen historian ja kulttuuriperinnön jatku-
moon. Esimerkiksi voidaan nostaa osa Puolasta kertovaa tekstiä: ”*Puolan valtiolla on ikää yli 1 000 vuotta, ja maa on ollut Euroopan kulttuurin ja politiikan valtavirrassa keskiajalta asti. Puola oli 1500-luvulla yksi Euroopan mahtavimmista maista.*” (Yhtenäisempi, erilaisempi 2003, 6). Historiallisen ulottuvuuden esiin nostaminen on tärkeä osa kollektiivisen identiteetin luomista. Korostamalla tätä ulottuvuutta uusien jäsenmaiden kohdalla vastataan mahdolliseen kritiikkiin siitä, että maiden paikka ei ole EU:ssa. Uudet jäsenmaat pyritään näin liittämään kulttuuriperintödiskurssin kautta luonnolliseksi osaksi Eurooppaa. Diskursiivinen signaali on kuitenkin melko heikko, sillä uusien jäsenmaiden kulttuuriperintö ei tule esille tekstissä tai kuvakielessä muualla kuin laajentumista esittelevässä julkaisussa ”*Yhtenäisempi, erilaisempi – Euroopan unionin mittavin laajentuminen*” (2003). Antiikin, renessanssin ja valistuksen perintöön nojaava eurooppalaisuus vaikuttaakin koheesioon tähtäävillä pyrkimyksillään sulkevan piiristään ainakin osittain Euroopan raja-alueet ja uudet jäsenmaat.

Kolmas yhtenäisyysdiskurssi luo koheesiota arvojen kautta. Nimitän *arvoyhteisödiskurssiksi* merkityskokonaisuutta, jossa Eurooppa ja EU piirtyvät ensisijaisesti kaikkien jakamiksi määriteltujen arvojen yhteisöiksi. Arvoista rakennetaan merkityksiä, jotka ovat yhteisön olemassaolon ja toimivuuden kannalta olennaisia. Eurooppalaisuus saakin tämän diskurssin kautta merkityksen arvojen sisältöjen ja erityisesti niiden muodostaman kokonaisuuden kautta. Olen tunnistanut aineistostani tällaisiksi eurooppalaisuutta rakentaviksi arvoiksi vapauden, demokratian ja avoimuuden. Nämä eivät kuitenkaan ole ainoat arvot, joista aineistossa puhutaan. Muita arvoja, jotka aineistossa mainitaan, ovat mm. tasa-arvo, turvallisuus, oikeus, erilaisuus ja kulttuurien välinen vuorovaikutus.

Diskurssille ominaista on, että useasti tärkeämmäksi nousee puhe arvoyhteisöstä kuin niinkään itse arvojen sisältö. Esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamisesta puhuttaessa tärkeimmäksi asiaksi nostettiin tavoite rakentaa ”yhtenäistä yhteiskuntaa, jossa on selkeät, lakien ja Euroopan unionin yhteisten arvojen määrittämät rajat.” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 9). Diskurssi arvoyhteisöstä on siis jo itsessään niin vahva, ettei arvoja tai niiden sisältöä tarvitse välttämättä eritellä. Esimerkiksi vapaus ja oikeus ovat termeinä hyvin monimerkityksellisiä, mutta näiden arvojen sisältöjä ei kuitenkaan esitteissä juurikaan avata. Jättämällä arvojen sisällöt osin määrittelemättä luotetaan siihen, että lukijalla on käsitys siitä, mitä arvot merkitsevät. Näin myös suodaan mahdollisuus erilaisille tulkinnoille arvojen sisällöstä siten, että lukija saattaa liittää henkilökohtaisia kokemuksiaan ja näkemyksiin julkaisuissa esille tuotaviin arvoihin. Tämä on tapa sitouttaa mahdollisimman moni lukija diskurssin piiriin.

On syytä kysyä, onko arvoyhteisödiskurssi tapa merkityksellistää Eurooppaa vai EU:ta? Esitteissä mainitaan, että ”eurooppalaiset arvostavat suuresti vapautta ja oikeutta, jotka ovatkin Euroopan unionin kulmakiviä” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 4). Tekstissä esitetään faktana se, että eurooppalaiset jakavat nämä hyveelliset arvot. Arvot nähdään niin oleellisena osana eurooppalaisuutta, että myös Euroopan unionin esitetään perustuvan näille yhteisille arvoille. Toisaalta esitteissä mainitaan, että ”EU:n laajentuessa laajenee myös vakaata ja vaurasta Eurooppaa, jossa demokratia ja oikeusvaltion periaate on turvattu ja jossa kunnioitetaan ihmisoikeuksia” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 21). EU vaikuttaa ottaneen hegemonisen aseman arvoyhteisödiskurssin toimijana, sillä sen laajetessa laajenee myös arvoyhteisö.

Yhteiset arvot, vapaus, demokratia ja tasa-arvo, toimivat myös keinona hyväksyä yhteisöön uusia jäseniä. ”Kaikki kymmenen uutta jäsenmaata haluavat liittyä unioniin, koska ne katsovat luontaisen paikkansa olevan EU:ssa ja koska ne jakavat vapautta, demokratiaa ja hyvinvointia koskevat unionin tavoitteet.” (Yhtenäisempi, erilaisempi 2003, 18.) Itälaajenemista perustellaan näin tuomalla uudet itäiset jäsenmaat diskurssin piiriin. Diskurssin vahvuudesta kertoo tapa, jolla uudet jäsenmaat liitetään arvoyhteisödiskurssiin: ”Monet näistä maista [uusista jäsenvaltioista] ovat lähimenneisyydessään taistelleet vapauden, turvallisuuden ja oikeuden puolesta, ja ne kaikki vaalivat näitä tärkeitä periaatteita.” (Vapautta,

oikeutta ja turvallisuutta kaikille 2004, 5). Aineistossa painotetaan siis uusien jäsenmaiden kuulumista Euroopan historiaan arvojensa kautta. Taistelumetafora korostaa tätä arvojen muukaista toimintaa.

Esitteissä mainitaan myös, että EU:n jäsenmaan ihmis- ja perusoikeusrikkomuksesta – siis rikkomuksesta yhteisiä arvoja kohtaan – saattaa seurata rangaistus (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 5). Tämä on ymmärrettävää, mikäli pohditaan arvojen merkitystä yhteiselle identiteetille: rikkomus arvoja kohtaan voidaan samalla nähdä myös rikkomuksena eurooppalaisuutta kohtaan. Tämä arvoyhteisön aspekti on saanut uusia puolia, kun EU on nähnyt Unkarin uuden perustuslain rikkovan unionin arvoperustaa, ja EU onkin uhannut Unkaria sanktioilla (EU:n kuri kiristyy..., Helsingin Sanomat 19.1.2012). Arvot siis toimivat yhteisön jäsenten toiminnan sääntöinä ja määrittäjänä.

Arvoyhteisödiskurssi on hyvin vahva ja yhteiset arvot nousevatkin tärkeäksi eurooppalaisuutta määrittäväksi tekijäksi. Tästä kertoo myös se, että arvoyhteisödiskurssi on vuoropuhelussa useasti muiden diskurssien kanssa. Tämä on myös keino vahvistaa diskurssia – mitä useammassa yhteydessä diskurssi esiintyy, sitä luonnollisemmalta se vaikuttaa. Arvoyhteisödiskurssi on vuoropuhelussa moninaisuusdiskurssin kanssa, sillä tämä linkitetään vapauden ja demokraattisuuden arvoihin ja monimuotoisuus nostetaan jopa arvoksi itsessään. Vapaus liitetään toimijadiskurssiin erityisesti liikkumisvapauden kautta, toisaalta yhteiset arvot, demokratia ja tasa-arvo, kehystävät hankediskurssia. Lisäksi arvot tulevat esille rakennettaessa eurooppalaisuutta suhteessa muihin, jolloin erityisesti avoimuus korostuu.

Yhtenäisyysdiskursseja määriteltäessä on hyvä myös pohtia, mitä merkityksiä diskurssit eivät saa. Eurooppalaisen identiteetin tutkimuksen piirissä on todettu, että yhteistä eurooppalaista perinnettä perustellaan usein näkemyksillä Euroopan – ja laajemmin tarkasteltuna myös länsimaisen sivilisaation – yhteisistä piirteistä, jotka lepäävät antiikin kreikkalaisen rationaalisen ajattelun, roomalaisen oikeuden ja kristinuskon ihanteiden varassa (Mikkeli 1999). Kristinuskoa pidetään myös olennaisena eurooppalaisuudelle annettuna merkityksenä historiallisessa kontekstissa, sillä perinteisesti Eurooppaa on rakennettu kontrastina muihin uskontokuntiin (vrt. Mikkeli 1994, 161; Delanty 1995). Myös uudemmissa eurooppalaista identiteettiä tarkastelevissa tutkimuksissa identiteetin on todettu osittain rakentuvan kristinuskon perinteelle (ks.

esim. Krzyzanwski 2010, 105). Esitteissä ei kuitenkaan tuoda esille uskontoja eksplisiittisesti missään kontekstissa. Voidaan kuitenkin olettaa, että Eurooppaa määrittelevät diskurssit eivät ole täysin katkaisseet siteitään kristillisiin juuriinsa säilyttäen kristinuskon näin yhtenä ainesosana eurooppalaisuuden representaatioissa (vrt. Hall 2002, 78). Vaikka esitteissä ei suoraan puhutakaan kristinuskosta, voidaan se kuitenkin nähdä esimerkiksi eurooppalaisuutta määrittelevien arvojen taustalla. Uskonto kuitenkin koetaan esitteissä selkeästi herkäksi aiheeksi, johon ei haluta ottaa kantaa ja jonka kautta ei ainakaan suoraan luoda eurooppalaisuudelle merkityksiä.

7.1.2 Suhde muihin – ulkoista erottautumista rakentavat yhtenäisyysdiskurssit

Identiteetin koheesiota rakennetaan usein suhteessa muihin. Tästä näkökulmasta on mielenkiintoista tarkastella, mitä esitteissä puhutaan muista – ja mitä jätetään sanomatta. (Ks. esim. Möttönen 1998, 45.) Yhtenäisyysdiskursseista erityisesti ulkorajadiskurssin kautta pyritään rakentamaan tätä ulkoista erottautumista. Tämä ei ole yllättävää, sillä kollektiivisten identiteettien suhde muihin tulee usein esiin erilaisissa rajoihin keskittyvissä diskursseissa johtuen siitä, että rajoilla pyritään sekä tuottamaan erilaisuutta että erottumaan. Rajojen yksi tehtävä onkin sisäpuolelle jäävän yhteisön sosiaalisen merkityksen ja järjestyksen rakentaminen. (Moisio 2002, 232.) Aineistossani suhde muihin kietoutuukin pitkälti EU:n ulkorajaan, mikä rakentaa ulkorajadiskurssiksi nimeämäni merkityskokonaisuutta. Toisaalta suhde muihin tulee esille erityisen hyvin myös arvoyhteisödiskurssin piirissä liikkuvan puheen kautta: Eurooppa piirtyy näin muihin arvojansa peilaavana yhteisönä. Palaankin tässä luvussa arvoyhteisödiskurssiin ja sen kautta rakennettavaan kuvaan Euroopan ja muiden maiden suhteesta. Lisäksi luvun lopussa tarkastelen suhdetta muihin subjektin kautta laajentaen tarkastelua näin diskursiivisilta tasoilta eurooppalaiseen toimijaan.

Ulkorajadiskurssin piirissä korostetaan rajojen merkitystä EU:ta ja Eurooppaa määrittelevänä piirteenä. Tätä ulkorajan merkitystä faktualisoidaan kuvien kautta: ulkorajoilla otetuilla kuvis-
sa esitetään rajavartijoita toimissaan. Kuvat ovat hyvin toiminnallisia ja korostavat osaltaan rajojen tärkeyttä. (Ks. esim. Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 7.) Diskurssia vahvistetaan myös määrällistämällä rajatoimintaa: sekä rajavartiointia että sen yhteydessä tapahtuvia pidätyksiä (Mahdollisuus ja haaste 2010, 10). Näin luodaan kuvaa siitä, kuinka

tärkeää rajatoiminta on EU:lle ja sen kansalaisille. Rajatoimintaa koskevassa puheessa korostetaan erityisesti itärajan merkitystä ja uusien jäsenmaiden rajavartioinnin tärkeyttä kaikkien edun vuoksi. Itärajan valvonnan voidaankin käsittää olevan eurooppalaisen identiteetin tukipiilari, jonka vankkuuteen määritelmät eurooppalaisuudesta nojaavat (vrt. Moisio 2002, 231). Tätä kautta voidaan tulkita, että vaikka esitteissä korostetaan yhteistyötä ja vaikei niissä juurikaan tule esiin selkeitä ulkoisia toisia, saa itäinen alue silti toiseuteen viittaavia piirteitä. Toisaalta puhe itärajasta on ymmärrettävää, sillä Euroopan unioni laajenee erityisesti itään päin. Itäistä rajaa työnnetään aika ajoin kauemmas, ja näin itäinen raja ja sen liikkeet ovat jo pitkän aikaa olleet huomion keskipisteenä.

Yhtenä retorisenä keinona ulkorajadiskurssin luomisessa käytetään ”ulkoinen uhka” -puhetta. Erilaiset ulkoiset uhat, kuten laitton maahanmuutto, ihmiskauppa, rikollisuus, huumeet ja terrorismi, vaativat EU:lta toimia ulkorajalla. Nämä uhat ovat osin hyvinkin sisäpoliittisia ongelmia ja näin on mielenkiintoista, kuinka niistä rakennetaan ulkoinen uhka. Retorisessa narratiivissa, jossa monin yksityiskohdin selitetään, kuinka Euroopan laajuinen ihmiskauppa-verkosto purettiin, korostetaan sitä, kuinka verkosto koostui lähinnä irakilaisyyntyisistä henkilöistä, jotka salakuljettivat ihmisiä Irakista ja sen lähivaltioista (Mahdollisuus ja haaste 2010, 11). Ongelmien käsittelyssä painotetaan rajan toisella puolen tapahtuvaa toimintaa: esimerkiksi huumeongelmaa käsittelevää tekstiainesta tukee kuva oopiumunikkopellosta ja kuvateksti: ”*Afganistan on edelleen suuri kovien huumeiden tuottajamaa*” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 18). Tuomalla esille rajojen ulkopuolella lymyävät uhat ja vaarat luodaan käsitystä turvallisesta Euroopasta. Toisaalta kontrastoimalla vaaraton Eurooppa ja vaarallinen ”ulkomaailma” korostuu rajalinja näiden kahden välillä. Raja piiryy diskurssin sisällä näin selkeäksi kaksi toisistaan erilaista kokonaisuutta erottavaksi linjaksi.

Ulkorajadiskurssi saa merkityksiä myös Euroopasta esitettyjen karttojen kautta. Moisio (2002, 250–251) on todennut, että karttoja ei tulisi ottaa todellisuuden kuvauksena, vaan ne ovat aina fiktiota ja heijastavat näin todellisuutta koskevia käsityksiämme. Kuudessa seitsemästä esitteestä esitetään ainakin yksi EU-aluetta kuvaava kartta, joka löytyy esitteiden takaosasta. Aineiston uusimmassa esitteessä, *Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa* (2011), oleva kartta löytyy tutkielman liitteistä (liite 3). Kiinnostavaa kartassa on se, että jäsenmaat ovat kaikki saaneet värikkään kuosin. Muut maat suljetaan EU:n ulkopuolelle

perifeeriseen asemaan jättämällä ne hyvin värittömiksi: unionin ehdokasmaat harmaiksi ja muut maat valkoisiksi. Tällä värierottelulla tuetaan diskurssia rajatusta yhteisöstä. Myös moninaisuusdiskurssi näkyy kartalla, sillä kaikki valtiot on nimetty niiden virallisilla kielillä, tosin vain Kreikan ja Kyproksen kohdalla on käytetty latinalaisista aakkosista poikkeavaa kirjoitustapaa. Arabialainen ja kyrillinen kirjaimisto eivät ole päässeet kartalle, mikä rajaa moninaisuuden vain EU:n rajojen sisäalueen kattavaksi diskurssiksi.

Toisaalta kartassa on myös esillä *arvoyhteisödiskurssin* korostama avoimuus ja pyrkimys kunnioitukseen muita kohtaan. Kartassa itärajan takaiset valtiot ovat kaikki esillä, tosin Venäjältä näkyvä osa on hyvin pieni verrattuna maan koko pinta-alaan. Myös osa Afrikkaa ja Turkin takaista Aasiaa on päässyt kartalle. Vertauskohdaksi voidaan ottaa esimerkiksi eurokolikot, joiden kartassa ovat esillä vain EU-maat ja EU:ta ympäröivä alue esitetään näin tyhjänä. Tämän eurokolikoiden melko äärimmäisen rajadiskurssin rinnalla karttojen voidaan tulkita toteuttavan myös arvoyhteisödiskurssin avoimuutta. Mielenkiintoisen vivahteen arvoyhteisödiskurssiin tuokin tapa, jolla tämä avoimuus näyttäytyy ulkorajapuheen yhteydessä: ”Euroopan unioni yhdistää Euroopan mantereeseen ja pyrkii läheisiin suhteisiin naapureidensa kanssa, jotta uusia keinotekoisia rajalinjoja ei syntyisi vanhojen tilalle” (EU maailmassa 2007, 4). Yhdessä esitteessä todetaan myös, että EU:ssa ei pyritä pystyttämään muureja rajoille, tai muuttamaan Eurooppaa linnoitukseksi (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 14). Arvoyhteisödiskurssin eurooppalaisuudelle määrittämät vapauden ja tasapuolisuuden arvot heijastuvat näin siis rajapuheeseen samalla haastaen myös ulkorajadiskurssin sisältämät merkitykset. Rajojen ulossulkevuuden merkitystä pienennetään korostamalla avoimuutta ja läheistä suhdetta muiden kanssa. Arvoyhteisödiskurssin rajapuhe jääkin melko heikoksi, sillä ulkorajadiskurssin konstruoima merkitys ulkorajojen tärkeydestä, on retorisisilta keinoiltaan ja signaaliltaan vahvempi. Arvoyhteisödiskurssin rajapuhe kiinnittyy yhteensä kolmeen mainintaan pyrkimyksestä välttää ulkorajojen liiallista korostamista. Puhetta ei tueta kuvin eikä esimerkein.

Arvoyhteisödiskurssin kautta pyritään kuitenkin myös ulkoiseen erottumiseen. Arvoyhteisödiskurssilla määritellään eurooppalaisuutta hyvinä esitettyjen arvojen kuten demokratian, oikeudellisuuden ja vapauden kautta, ja samalla kun näillä arvoilla määritellään itseä, määritellään myös toista. Arvot piirtyvät yksiselitteisen eurooppalaisina: muut maat eivät siis

välttämättä jaa näitä hyveellisiä arvoja. Tämän diskurssin piirissä tuodaankin selkeästi esille EU:n pyrkimys kertoa ja viedä arvojaan muille. Arvot siis piirtyvät esiin ensisijaisen eurooppalaisina: muut eivät vielä välttämättä jaa näitä arvoja ja näin EU:n tuleekin kertoa arvoistaan muille. Tämä tulee aineistossa esille puheessa EU-maista muihin maihin suuntautuvasta ”levityssuhteesta”, jonka tehtävänä on turvata eurooppalaiset arvot:

”EU katsookin, että yksi sen parhaista keinoista suojata vapaus, oikeus ja turvallisuus EU:n rajojen sisäpuolella on viedä niitä sen rajojen ulkopuolella sijaitseviin maihin, levittää niistä saatavaa hyötyä aina vain laajemmalle alueelle ja näin edistää yhä turvallisemman, vapaamman ja oikeudenmukaisemman maailman luomista.” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 22.)

Levittämällä pyritään toisaalta legitimoimaan arvoja eurooppalaisiksi, toisaalta todistamaan EU:n asemaa tärkeänä kansainvälisenä toimijana. Puhe arvojen levittämisestä voidaan nähdä myös eurooppalaisuuden tuottamisena toiseuden kautta: muuta maailmaa käytetään peilinä, jota vasten Euroopan ja EU:n yhtenäisyyttä rakennetaan. Toisaalta esitteissä korostetaan vuoropuhelua EU:n ja kolmansien maiden (eli EU:n ulkopuolisten maiden) välillä erityisesti kulttuurin saralla. Virta EU:n ja kolmansien maiden välillä ei siis vaikuta vain yksisuuntaiselta. On kuitenkin hyvä huomata ero näiden kahden puheen välillä: EU kuuntelee kolmansia maita (vuoropuhelu) ja toisaalta pyrkii viemään arvojaan niihin (levittäminen). Arvojen levittämispuhetta perustellaan yhdellä arvoyhteisödiskurssin sisällöllä: avoimuudella. EU:sta luodaan kuvaa muille avoimena ja muiden kanssa yhteistyötä tekevänä yhteisönä, jonka sisäiset arvot näkyvät myös sen ulkosuhteissa.

Suhdetta muihin voidaan tarkastella myös esitteissä mainittujen yhteistyökumppanien ja niihin liitettyjen puhetapojen kautta. EU piirtyy lukijalle yhteisönä, joka on ”kaikkien kaveri” – se pyrkii hyviin suhteisiin kaikkien kanssa. Unionin yhteistyökumppaneiksi mainitaan mm. Venäjä, Ukraina, Moldova, Turkki, Kaukasian ja Keski-Aasian tasavallat ja muut EU:n naapurivaltiot, Islanti, Norja, Sveitsi, Japani, Yhdysvallat sekä suuret kansainväliset organisaatiot. Lista on pitkä ja sisältää monia valtioita, joiden kanssa EU:n ja Euroopan ei usein ole mielletty olevan kovin läheisissä väleissä. Tällaisia valtioita ovat mm. Kaukasian ja Keski-Aasian tasavallat. Lisäksi EU:n suhteissa Venäjän ja Ukrainan kanssa on monen vuoden ajan ollut ongelmia. EU:lla ja Yhdysvalloilla taas on ollut suuriakin erimielisyyksiä kansainvälisen politiikan saralla. Luvussa 3.1.3 esittelin Eurooppa-tutkimuksen piirissä esiin

nostettuja Euroopan toisia kuten slaavilaiset valtiot, Turkki ja Yhdysvallat. Aineistossa eksplisiittinen puhe itäisistä naapureista ja Turkista korostaa kuitenkin yhteistyötä ja avoimuutta. Esitteiden kuvakieli kuitenkin puhuu jossain määrin tätä vastaan: Istanbulia esittävä kuva on otettu Euroopan puoleisesta osasta kaupunkia ja Aasian puoleinen kaupunginosa näkyy kuvassa melko kaukaisena (EU maailmassa 2007, 20). Kuvaa voidaan tulkita niin, että Turkki pyritään esittämään Euroopasta kaukaisena maana niin maantieteellisesti kuin yhteiskunnallisestikin. Edellä esitetty itärajapuhe voidaan myös toiseuttavana ja näin myös hieman ristiriitaisena tasapuolisuuden arvoon nojaavalle yhteistyöpuheelle EU:n ja itäisten naapurien suhteesta. Arvoyhteisödiskurssin korostama avoimuus vaikuttaakin jäävän tässä merkitysyhteydessä osin ulkorajadiskurssin ylipuhumaksi. Avoimuus rakentuu eksplisiittisen yhteistyöpuheen kautta melko luettelonomaisena toteamisena, mutta ulkorajadiskurssi ikään kuin tunkeutuu avoimuuden reviirille liittämällä yhteistyökumppaneihin muita merkityksiä ja näin heikentämällä arvoyhteisödiskurssin signaalia.

Kolmas maa, joka yhteistyölistalla herättää kysymyksiä, on Yhdysvallat. Suhdetta kuvataan seuraavasti: *”EU:n ulkosuhteiden keskeisin osa ovat suhteet Yhdysvaltoihin. Atlantin yli kulkevien kauppaja- ja investointivirtojen lisäksi osapuolilla on samat arvot ja tietyissä tilanteissa myös yhteiset edut. Yhdysvallat on tukenut Euroopan yhdentymistä alusta saakka”* (EU maailmassa 2007, 22). Yhdysvallat on EU:n tärkeä taloudellinen kumppani, mutta toisaalta myös maailmanmahti, jonka kanssa EU kilpailee vaikutusvallasta. Lisäksi eurooppalaisten ja yhdysvaltalaisten arvojen rinnastaminen herättää kysymyksiä, sillä arvoyhteisödiskurssin antama ”eurooppalaisuuden” leima esille nostamilleen arvoille on vahva. Saattaa olla, että läntistä yhteistyötä korostamalla pyritään luonnehtimaan arvoyhteisödiskurssin sisältämät arvot länsimaisiksi samalla painottaen eroavaisuutta itään. Yhteistyöpuhe itäisien naapurien kanssa menettää merkitystään, kun suhdetta länteen korostetaan.

Me ja muut – eurooppalaisuuden suhde maahanmuuttajiin

Suhdetta muihin voidaan lähestyä myös diskurssin subjektin tasolta. Tällöin tarkastellaan sitä, ketkä suljetaan ulos eurooppalaisuutta rakentavien diskurssien toimijuudesta. Diskursiivisilla tasoilla pyritään luomaan yhteisön koheesiota, mutta on hyvä huomata, että diskurssit sitovat piiriinsä vain tietyt toimijat, diskurssien määrittelemän käsityksen mukaiset eurooppalaiset. Moninaisuusdiskurssissa kiinnitetään ”meidän” piiriin hyvin monien kulttuurien edustajia,

mutta kulttuurisella monimuotoisuudella viitataan kuitenkin vain ”eurooppalaisiin” kulttuureihin. Euroopan kulttuurinen monimuotoisuus ei kuitenkaan koostu vain ”eurooppalaisista” kulttuureista, vaan maahanmuuttajien mukana Euroopasta löytyy monimuotoisuutta jopa globaalissa mittakaavassa. Maahanmuuttajat ovat osa Eurooppaa ja heidän merkityksensä Euroopan historiassa, nykypäivässä ja tulevaisuudessa on merkittävä. Onkin mielenkiintoista tarkastella, minkä roolin maahanmuuttajat saavat diskurssien toimijuudessa ja miten puhe maahanmuuttajista sijoittuu diskursiivisille tasoille.

Puhe maahanmuuttajista ei ole kovin yhtenäistä esitteissä. Yhtäältä maahanmuuttajien todetaan muodostavan vain pienen vähemmistön, toisaalta maahanmuuton todetaan olevan ”*kiistaton tosiasia*”, ja maahanmuuttajien roolia eurooppalaisessa yhteiskunnassa korostetaan (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3). Maahanmuuttajat ovat toisaalta osa ”meitä”: ”[---] *haasteena onkin varmistaa, että maahanmuutosta koituu etua meille kaikille – Euroopan unionin kansalaisille ja yhteisölle, maahanmuuttajille ja heidän perheilleen ja mahdollisesti myös niille maille, joista maahanmuuttajat ovat lähtöisin.*” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3). Eurooppaan 1950- ja 1960-luvuilla saapuneiden maahanmuuttajien todetaan myös osaltaan auttaneen ”*tämän päivän vauraan EU:n rakentamisessa*” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 5). Sitomalla maahanmuuttajat Euroopan hankkeeseen vakuutetaan heidän olevan osa Eurooppaa, osa yhteistä projektia. Maahanmuuttajia ei kuitenkaan liitetä mitenkään kulttuuriperintödiskurssiin eikä maahanmuuttajien kulttuureilla ole sijaa moninaisuusdiskurssissa, vaikka maahanmuuttajilla on ollut suhteellisen suuri rooli eurooppalaisten kulttuurien muokkaajina. Tämä korostaa maahanmuuttajien roolia ”muina”.

Maahanmuuttajat vaativatkin unionilta sopeuttamistoimia. He eivät jaa unionin arvoja ja jotta heistä voisi tulla ”*aktiivisia yhteiskunnan jäseniä*” vaaditaan EU:lta ja jäsenmailta toimia (Mahdollisuus ja haaste 2010, 9). Maahanmuuttajista piirtyy kuva Euroopan sisällä vaikuttavina ”muina”, he ovat hyväksytysti EU:n alueella mutta eivät kuitenkaan täydellisesti sovi eurooppalaisen identiteetin piiriin. Tästä kertoo myös EU:n kielipolitiikka, jossa siirtolaisyhteisöjen kielillä ei ole minkäänlaista asemaa EU:ssa. Nämä kielet eivät kuulu alue- ja vähemmistökielten käsitteeseen, vaikka niiden puhujia on EU:n alueella paljon enemmän kuin monien vähemmistökielten aseman saamien kielten puhujia. (Ks. Mahdollisuus ja haaste 2010, 8.) Maahanmuuttajien sulkeminen moninaisuusdiskurssin ulkopuolelle kielipolitiikan

keinoin eksplikoi avoimesti ”me–he” -jaottelua syntyperäisten eurooppalaisten ja maahanmuuttajien välillä.

Puheessa maahanmuuttajista on erotettavissa kaksi kategoriaa, lailliset ja laittomat maahanmuuttajat. Puhe laillisista maahanmuuttajista keskittyy hyvin yksipuolisesti maahanmuuttajiin työntekijöinä. *”Maahanmuuttajat ovat osa Euroopan unionin taloudellista ja kulttuurista rakennetta. Heidä on kaikilla työvoiman tasoilla täyttämässä niitä aukkoja, joita EU:n jäsenvaltioiden syntyperäiset asukkaat eivät pysty täyttämään.”* (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3.) Myös edellä esitelty maahanmuuttajia sisäänsulkeva, historiaan viittaava perustelu, keskittyy maahanmuuttajien rooliin työvoiman vahvistajina. Tätä kategoriaa tukee myös esitteiden visuaalinen materiaali: kaikissa maahanmuuttajia esittävässä kuvissa ihmiset ovat nuoria ja kahta kuvaa lukuun ottamatta heidät esitetään työnteossa. Vaikuttaakin siltä, että ”laillinen maahanmuuttaja” -kategoria määritellään työn keinoin – näin ollen maahanmuuttajista tulee mahdollisesti osa meitä vain työn kautta. Toiseus siis hälvenee, kun maahanmuuttajasta tulee unionin taloutta rakentava osa. EU:n määrittelemiksi toisiksi nousevat näin työvoiman ulkopuolella olevat maahanmuuttajat. Tästä kertovat myös unionin maahanmuuttajien integrointipyrkimykset, joiden tavoitteena nähdään aktiivinen kansalaisuus. Vasta työn kautta maahanmuuttajien voidaan nähdä sulautuneen Eurooppaan ja eurooppalaisten kategoriaan. Samalla määritellään myös eurooppalaisuutta työn ja aktiivisuuden kautta – eurooppalainen saa merkityksen työtä tekevänä, yhteiskuntaa rakentavana yksilönä.

”Laiton maahanmuuttaja” -kategoriasa taas toiseuttaminen tapahtuu kuvaamalla laittomia maahanmuuttajia haasteellisena ongelmana niin laillisten maahanmuuttajien, pakolaisten kuin syntyperäisten eurooppalaisten kannalta. Kategorialle annetaan merkityksiä ulkoisena uhkana linkittämällä laittomat maahanmuuttajat ihmiskauppaan, salakuljetukseen ja rikollisuuteen. Laittomat maahanmuuttajat eivät ole tervetulleita Eurooppaan ja heidät poissuljetaan eurooppalaisten määritelmästä. Tätä laittomiin maahanmuuttajiin liitettyä merkitystä Euroopan toisina tuotetaan myös visuaalisesti kuvalla, jossa espanjalainen rajavartija on pysäyttämässä veneen täynnä laittomia maahanmuuttajia: käsillään rajavartija näyttää veneelle stop-merkkiä (Mahdollisuus ja haaste 2010, 10). Kuvalla luodaan hyvin konkreettisin keinoin käsitystä siitä, kuinka ei-toivottuja laittomat maahanmuuttajat Euroopassa ovat.

Laittomat maahanmuuttajat koetaan ongelmaksi myös siksi, että heillä ei nähdä olevan tarpeeksi hyvää syytä saapua Eurooppaan. Lailliset maahanmuuttajat hyväksytään osaksi meitä, jos he saapuvat Eurooppaan töihin, pakolaiset nähdään olevan suojelun tarpeessa, mutta laittomat maahanmuuttajat saapuvat Eurooppaan vain ”*elintasoaan parantaakseen*” tai paremman elämän toivossa (Mahdollisuus ja haaste 2010, 4, 5). Näin ollen vahvistetaan myös laillisten maahanmuuttajien kategorian valossa Euroopalle luotavaa merkitystä yhteisönä, jonka jäsenet ovat aktiivisia ja jotka ovat yhdessä rakentaneet hyvinvointinsa. Ulos suljetaan siis henkilöt, jotka eivät ole mukana Euroopan hankkeessa ja joiden ei oleteta osallistuvan hankkeeseen.

7.1.3 ”Sinun Eurooppasi” – toimijadiskurssi

Edellisessä kappaleessa suhdetta muihin tarkasteltiin toimijan tasolla. Laillisten ja laittomien maahanmuuttajien kategorioiden kautta eurooppalainen toimija määrittyi aktiivisena, työtä tekevänä ja osallistuvana yksilönä. Tässä luvussa pyrin pureutumaan tarkemmin tähän eurooppalaisuuteen *toimijadiskurssiksi* nimeämäni merkityskokonaisuuden kautta. Esitteissä puhe ”liikkuvuudesta”, ”rajattomasta Euroopasta” ja ”rajattomista mahdollisuuksista” on voimakasta. Tässä diskurssissa eurooppalainen identiteetti määrittyikin eurooppalaisten sosiaalisuuden ja liikkuvuuden kautta rakentuvana aktiivisuutena. Metafora ”rajattomista mahdollisuuksista” sisältää diskurssin ajatuksen siitä, että matkustaminen, muualla asuminen ja kielten opiskelu ovat aktiivisuuden toteuttamismahdollisuuksia, jotka ”rajaton” EU tarjoaa. Aktiivisuus piirtyykin esiin rajattomuuspuheen kautta: rajattomuus ei kuitenkaan kuvaa vain maantieteellisten esteiden puuttumista vaan myös rajattomuutta ihmisten välillä – EU toimii näin sosiaalisemman yhteisön mahdollistajana. Diskurssin kautta piirtyy kuva eurooppalaisesta ihmisestä, joka on kiinnostunut oppimaan muita kieliä, matkustamaan ja asumaan muualla Euroopassa ja yleisesti halukas tutustumaan muihin eurooppalaisiin.

Rajattomuutta kuvataan aineistossa mahdollisuuksien lisäksi vapautena ja etuoikeutena. Luki-jalle luodaan kuvaa tilaisuudesta, jota ei tule heittää hukkaan:

”Aiemmat sukupolvet saattoivat vain uneksia EU:n nykyään liikkuvuudelle tarjoamista vapauksista ja mahdollisuuksista. Historiaan ovat hävinneet ne ajat, jolloin useimmat ihmiset pysyivät omassa kotikaupungissaan tai -kylässään. Sinun ei myöskään enää tarvitse tyytyä pelkästään kotimaahasi.” (Sinun Eurooppasi 2003, 22.)

Sanapari ”vapaus liikkua” vetoaa vuoropuhelussa arvoyhteisödiskurssin ja toimijadiskurssin kanssa lukijan käsitykseen siitä, miten hänen tulee suhtautua ympäröivään Eurooppaan. Kotikaupunkiin jääminen esitetään toisarvoisena vaihtoehtona, kun taas mahdollisuuksien Eurooppa tarjoaa ensisijaisen vaihtoehdon. Tätä puhetta mahdollisuuksista perustellaan paremmalla työllä, laajemmilla katsantokannoilla, itseluottamuksen kohoamisella, uusilla kokemuksilla ja uusilla ystävillä. Lisäksi eurooppalaisten keskinäisen kommunikoinnin kautta suvaitsevuus ja yhteisymmärrys kasvavat. Toimijadiskurssi korostaa subjektia, eurooppalaista yksilöä, ja tämän henkilökohtaisia mahdollisuuksia ja arvoja, jotka toistavat arvoyhteisön korostamia sisältöjä.

Toistuvasti käytetty retorinen keino toimijadiskurssin yhteydessä on määrällistäminen. Taulukot EU:n kansalaisten matkustamisesta, kielitaitoa mittaavien tutkimusten tulokset, toisessa EU-maassa asuvien ihmisten määrän ja ulkomailla opiskelevien EU-kansalaisten määrän esiintuominen luovat todistusaineistoa eurooppalaisten aktiivisuudesta ja antavat lukijalle käsityksen siitä, mikä on ”normaalia” eurooppalaisuutta. Tätä käsitystä vahvistetaan antamalla ”*lukujen puhua puolestaan*” (Kansojen Eurooppaa rakentamassa 2002, 6). Nämä kaikki taulukot ja luvut esitetään muodossa, jossa ne tukevat diskurssia ja luovat kuvaa aktiivisesta ja sosiaalisesta eurooppalaisesta. Määrällistäminen tulee erittäin voimakkaasti esille ”*Yksi perhe, monta kieltä – Kielet Euroopan unionissa*” -julkaisussa (2004, 7), jossa esitellään kieltenopiskelua koskevaa selvitystä. Tähän liittyen esitteessä tuodaan ensiksi esille, että ”*ainoastaan yhtä kieltä osaavista EU:n kansalaisista yli puolet (54 %) oli sitä mieltä, etteivät he hyötyisi uuden kielen oppimisesta mitenkään*”. Tämän jälkeen esitellään seitsemän tutkimuksessa esiin tullutta kieltenopiskelua kannattavaa kantaa ja näitä puoltavien tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden osuus. Kieltenopiskeluun negatiivisesti suhtautuva kommentti siis ikään kuin kumotaan seitsemällä puoltavalla kannalla – retorisesti vahvaksi tämän keinon tekee se, että selvitystä esiteltäessä ei eksplisiittisesti todeta kieltenopiskelun olevan hyvä asia, vaan lukijan annetaan itse päätyä tähän mielipiteeseen ja käsitykseen siitä, että suurin osa eurooppalaisista jakaa tämän kannan. Määrällistämisen kautta siis faktualisoidaan kuvaa kie-

liin positiivisesti suhtautuvasta, matkustavasta ja työn ja opiskelujen suhteen liikkuvasta eurooppalaisesta.

Toimijadiskurssin subjekteina ovat erityisesti työntekijät ja opiskelijat. Esitteessä käytetty väliotsikko *”Nuoret matkalla Eurooppaan”* sitoo nuoria vahvalla tavalla diskurssiin (Sinun Eurooppasi 2003, 8). Tässä yhteydessä korostetaan erityisesti uusia kokemuksia ja mahdollisuuksia – vedotaan nuorten tulevaisuuteen ja ”luonnolliseen” haluun tutustua muihin ihmisiin. Diskurssin tätä puolta perustellaan retorisella narratiivilla: nuoren ranskalaisen naisen tarinalla siitä, kuinka Erasmus-vaihto muutti hänen elämänsä (Sinun Eurooppasi 2003, 11). Narratiivin voima tulee esille tässä tapauksessa kertomuksen omakohtaisuuden ja samaistuttavuuden kautta – esimerkin avulla lukijalle todennetaan rajattoman Euroopan suomat mahdollisuudet luomalla narratiivin kautta autenttinen ja todenmukainen vaikutelma.

Esitteiden kuvituksessa tuodaan esille rajattoman Euroopan tuomia mahdollisuuksia: aurin-gossa opiskelevat nuoret, ulkomailla arvokasta työkokemusta keräävät työntekijät, eteläisistä säistä nauttivat eläkeläiset. Toimijadiskurssin piiriin eivät kuulu ne ihmiset, jotka muuttavat EU:n sisällä elinolosuhteiden ja parempien palkkojen perässä. Vanhemmissa EU-maissa, kuten Suomessa, on koettu ongelmaksi muuttoliike köyhemmistä EU-maista rikkaammille alueille. Esimerkki tästä on laaja yhteiskunnallinen keskustelu Suomeen EU:n liikkuvuusperiaatteen turvin saapuneista romanialaisista. Esitteissä tämä yhteiskunnallinen keskustelu sivuutetaan nostamalla toisensuuntainen muuttoliike tärkeämmälle sijalle. Tekstissä luodaan käsitystä, että muuttoliike on ensisijaisesti vapautta päättää asuinpaikastaan (vrt. jotkut/monet):

”Joillekin tämä [liikkumisvapaus] on tarkoittanut muuttamista köyhemmistä maista vauraampiin, yleensä Luoteis-Eurooppaan, parempien palkkojen ja elinolosuhteiden perässä. Liike ei kuitenkaan ole yksisuuntaista. Monet ovat päättäneet muuttaa toiseen suuntaan etenkin eläkkeelle jäätyään.” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3.)

Toimijadiskurssi ja rajaton Eurooppa rakentuvat siis ensisijaisesti vapauden ympärille. Elin-tasomuuttoliike ei kuulu tähän vapauden piiriin, sillä se tapahtuu usein pakon sanelemana, ja näin ollen toimijadiskurssi ei juurikaan kommentoi tätä liikkuvuuden puolta. Tästä kertovat myös erilaiset tavat puhua kodista: etelään muuttaneita eläkeläisiä esittävän kuvan kuvatekstissä todetaan, että *”koti voi olla missä tahansa Euroopassa ikävuosista riippumatta”* (Sinun

Eurooppasi 2003, 22). Elintasomuuttoliikkeestä puhuttaessa taas huomautetaan, että ”EU:n vanhojen ja uusien jäsenvaltioiden välinen elintasokuilu on niin ikään kaventunut, mikä osaltaan rohkaisee maahanmuuttajia palaamaan kotiin” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3). Diskurssin sisäpiirin jäsenet, ne, jotka käyttävät liikkumisoikeutta vapautena – lähinnä vanhojen jäsenvaltioiden kansalaiset – voivat löytää kodin mistä tahansa Euroopasta. Diskurssin ulkopiirin, elinolosuhteiden perässä muuttavien eurooppalaisten – erityisesti uusien jäsenvaltioiden kansalaisten – koti pysyy alkuperämaassa.

7.1.4 Yhteiset edut ja haasteet – hankediskurssi

Hankediskurssiksi nimitän merkityskokonaisuutta, joka keskittyy luomaan koheesiota puheella yhteisestä edusta ja yhteisistä haasteista. Yhdentynyt Eurooppa saa merkityksen projektina, jota jäsenmaat ajavat ”luonnollisen” yhteistyön kautta. Diskurssia legitimoidaan sijoittamalla se menneiden ja tulevien aikojen välillä kulkevalle aikajanelle. Tämä ajallinen aspekti tukee käsitystä EU:sta laajan yhteistyön projektina, joka jo vuosikymmeniä sitten sai alkunsa tuloksena yhteistyöstä, jolle ei näy loppua.

Esitteiden puhe EU:n syntymisestä kuvaa hyvin Delantyn käsitystä identiteeteistä narratiiveina, tarinanomaisina merkityskokonaisuuksina. Delantyn mukaan narratiivit luovat identiteetille aikaulottuvuuden, rakentavat käsitystä historiasta ja tulevaisuudesta, ja näin tuovat tarinan muille luettavaksi. (Delanty 2003.) Euroopan unioni välittyy lukijalle yhteisönä, joka pyrkii tuomaan yhteen eurooppalaiset kansakunnat kaikkien edun hyväksi:

”Unioni on 50 vuoden aikana koonnut siipiensä alle 27 valtiota, jotka ovat yhdistäneet taloudelliset ja poliittiset voimavaransa yhteisen edun hyväksi.” (EU maailmassa 2007, 4.)

”Kun EU perustettiin 1950-luvulla, sen päämääränä oli koota Euroopan kansakunnat ja kansat yhteen toisen maailmansodan raunioilta.” (EU maailmassa 2007, 4.)

Unionin narratiivissa luodaan identiteetille usein merkityksiä kontrastissa toiseen maailmansotaan; uusi eurooppalainen identiteetti piiryy näin sotien muistosta viisastuneena arvostamaan ja vaalimaan rauhaa (ks. Mikkeli 1999). Aineistossa viitataan Euroopan so-

taisaan historiaan kuitenkin vain kaksi kertaa. Rauhan arvon sijasta eurooppalainen identiteetti vaikuttaakin kiinnittyvän muihin arvoyhteisöä rakentavan merkityskokonaisuuden arvoihin.

On mielenkiintoista havainnoida, kuinka hankediskurssi suhtautuu kulttuuriperintödiskurssiin, sillä kumpikin konstruoi tahollaan eurooppalaiselle identiteetille perusteita historiasta. Hankediskurssissa historiallinen konteksti tulee esiin integraation ja EU-maiden yhteistyön kautta, kun taas kulttuuriperintödiskurssi hakee perusteita historiasta viittaamalla Euroopan yhteiseen tieteellis-taiteelliseen perintöön. Tämä tilanne luo selkeästi diskurssien välille jännitettä, mikä on huomattavissa seuraavassa hankediskurssia vahvistavassa lainauksessa: *”Maidemme historia ja kulttuuriperintö ovat erilaisia, mutta tulevaisuutta koskevat suunnitelmamme ja toiveemme ovat samanlaiset.”* (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 10). Hankediskurssia luodaan ensisijaisesti merkityksellistämällä EU:ta rakentavan projektin historiaa ja tulevaisuutta, eikä näin ollen historiasta haeta perusteita samankaltaisuudelle toisin kuin kulttuuriperintödiskurssissa. Lainauksessa tärkeäksi nousee puhe yhteisestä tulevaisuudesta. Hankediskurssi onkin olennainen osa eurooppalaisen identiteetin konstruktiota juuri tämän seikan vuoksi, sillä se on ainoa tunnistamani diskurssi, joka luo identiteettiä tulevaisuusaspektin kautta. Kollektiivisen identiteetin jakavalla yhteisöllä tulee olla selkeä kuva tulevaisuudesta ja siitä, minne yhteisö on menossa. Puheella yhteisestä tulevaisuudesta, kuten myös menneisyydestä, haetaan perusteita EU:n olemassaololle. Sijoittamalla unioni menneiden ja tulevien aikojen välillä kulkevalle aikajanelle konstruoidaan kuvaa ”luonnollisesta” jatkumosta.

Hankediskurssia tuotetaan myös metaforien avulla. Edellä esittämässäni ”yhteinen etu” -puhetta havainnollistavassa lainauksessa unioni kokoaa *”siipiensä alle”* jäsenvaltiot (EU maailmassa 2007, 4). Hanketta kuvataan siis prosessiksi, jossa EU ikään kuin pyrkii suojelemaan jäsenmaita. Yhteisöllisyyden tunnetta pyritään lisäämään puhumalla unionista ”yhtenä perheenä” (Yksi perhe, monta kieltä 2004). Näin unioni rinnastetaan yleisesti melko tiiviiksi sosiaalisesti kokonaisuudeksi miellettyyn perheeseen. Perheeseen liitetään myös turvallisuuden ja ryhmään kuulumisen tunteet – näin myös EU:hun liitetään merkitys turvallisuuden ja kuulumisen yhteisönä.

Puhe yhteistyöstä on aineistossa vahvaa. Yhteistyön sujuvuutta ja luonnollisuutta vahvistetaan esimerkein ja yhteistyön haasteet jätetään mainitsematta (esim. Yhtenäisempi, erilaisempi

2003, 7). Erityisen voimakasta yhteistyö-puhe on laajenemista käsittelevässä esitteessä. Muista esitteistä poiketen ”*Yhtenäisempi, erilaisempi – Euroopan unionin mittavin laajentuminen*” -esitteessä (2003) käytetään hankediskurssia vahvistavana retorisenä keinona ongelmien ja mahdollisten vasta-argumenttien esiin tuomista. Mahdollisista ongelmista todetaankin kokoa-

vasti:

”Suuri muutos [EU:n laajeneminen] askarruttaa kuitenkin aina mieliä eikä unionin laajentuminen ole tässä suhteessa mikään poikkeus. Aiempien laajentumisten yhteydessä saadut kokemukset osoittavat vanhojen ja uusien jäsenvaltioiden sovittautuvan yhteen ongelmitta ja mahdollisten lyhytaikaisten hankaluuksien jäävän pitkäaikaisten etujen varjoon.” (Yhtenäisempi ja erilaisempi 2003, 12.)

Esitteessä liikutaan puolustavan ja hyökkäävän retoriikan välimailla: ongelmat, kuten elintasomuuttaminen köyhemmistä maista rikkaampiin ja yhteistyön monimutkaistuminen laajemmassa unionissa, esitetään hyvin lyhyesti ja heikoin perustein ja näin ne on helppo kumota (ks. Yhtenäisempi, erilaisempi 2003, 12). Jokinen (2006b, 131) kirjoittaakin, että tämän tyyppisessä tilanteessa pyritään vastustajasta rakentamaan ensin ”olkinukke”, joka on sitten helppo ampua alas. Vetoamalla aiempiin kokemuksiin ja yhteistyön jatkumoon, huolenaiheet kumotaan helposti. Laajeneminen ja yhteistyö esitetään luonnollisena jatkumona vuosikymmeniä sitten alkaneelle yhteistyölle. Yhteistyöpuheen vahvuus kertoo unionin pyrkimyksistä legitimoida laajenemista. Toinen tapa legitimoida laajenemista tämän diskurssin piirissä on liittää uudet jäsenmaat kuulumisen yhteisöön, luonnollistaa näiden paikka EU:n yhdentymisen jatkumossa: *”Kaikki kymmenen uutta jäsenmaata haluavat liittyä unioniin, koska ne katsovat luontaisen paikkansa olevan EU:ssa [---]. Laajentuminen sulkee lopulta repeämän, jonka Eurooppaan avasivat toinen maailmansota, itä-länsi-vastakkainasettelu ja kylmä sota.”* (Yhtenäisempi ja erilaisempi 2003, 3).

Toisaalta hankemerkityskokonaisuudessa koheesiota luodaan myös tuomalla esiin kuvaa yhteisistä haasteista. Haasteiden kautta keskitytään jatkumolinjalla nykypäivään. EU-maiden kohtaamat haasteet esitetään rajat ylittävinä asioina ja ongelmina, joiden käsittelyyn ja mahdolliseen peittoamiseen vaaditaan yhteistyötä. Haasteita ovat laitton maahanmuutto, rikollisuus, huumeet, ihmiskauppa ja ihmisten salakuljetus sekä terrorismi. Näistä haasteista luodaan kuvaa ulkoisena uhkana, jota vastaan EU voi vain yhteistyön kautta kamppailla. Keino tuoda uhat lähelle lukijaa, ja näin perustella yhteistyötä, on vedota kollektiiviseen muistiin:

”Kaikki muistavat Yhdysvalloissa 11. syyskuuta 2001 tapahtuneet järkyttävät terrori-iskut. Myös Eurooppa ja eurooppalaiset ovat olleet terroristien iskujen kohteena, ja terrorismin lopettaminen on yhteinen tavoite.” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 20).

Yhteistyötä vaativia haasteita ovat myös sisäiset asiat kuten laillinen maahanmuutto, turva- paikkapolitiikka, sekä oikeudelliset käytännöt muun muassa elatusvaateiden, avioeron ja lasten tapaamisoikeuden kaltaisten asioiden tai taloudellisten asioiden, kuten konkurssin tai maksamattomien laskujen yhteydessä. Nämä ”arkipäivän huolenaiheiksi” nimitetyt haasteet tuodaan lukijalle esille narratiivin kautta: roomalainen nainen ja saksalainen mies avioituvat ja saavat lapsen, jonka huoltajuus avioerotilanteessa ei olekaan enää selvä asia (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 10). Lukijan annetaan tehdä päätelmä siitä, kuinka yhteistyö EU-maiden välillä on välttämätöntä myös yksityisen henkilön kannalta.

Hankediskurssin ensisijaisia toimijoita ovat jäsenvaltiot. Puhutaan jäsenvaltioiden projektista, johon EU on sitoutunut. Halu yhdentymiseen lähtee jäsenvaltioista ja näin vastuuta siirretään pois Euroopan unionilta. Projekti ei kuitenkaan sitouta piiriinsä ainoastaan jäsenvaltioita, sillä hankediskurssi tuodaan lähelle kansalaista yhteisten haasteiden kautta: puhutaan meitä kaikkia uhkaavista ja huolestuttavista asioista. Aineistossa esiintyy myös ”me”-puhetta hankediskurssin yhteydessä: puhutaan Euroopasta, jota *”olemme yhdessä rakentamassa”* (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 3). Näin luodaan kuvaa kaikkia sitouttavasta projektista, joka kiteytyy sanoihin *”aidosti yhteinen eurooppalainen”* hanke (Mahdollisuus ja haaste 2010, 3).

7.2 Eurooppalaista identiteettiä konstruoivat diskurssit EU:n toiminnan legitimoijana

Luvussa 3.3.3 ”Identiteetti ja legitimeetti” totesin, että yhteys identiteetin ja poliittisen instituution legitimeetin välillä on monimutkainen. Kollektiivisen identiteetin yhtenä merkittävimmistä tehtävistä pidetään yleisesti legitimaation takaamista instituutiolle (esim. Shore 1993, 786). Yhteys legitimeetin ja identiteetin välillä ei kuitenkaan ole suora, vaikka näiden konstruoimisprosessit ovat yhteydessä toisiinsa (Schmidt 2011, 16–17). Tutkielmassani tarkastelen legitimaation ja identiteetin yhteyttä erottamieni diskurssien näkökulmasta.

Aloitetaan tarkastelun tekemällä katsauksen siihen, miten diskurssit kytkeytyvät EU:n toiminnan legitimointiin, minkä jälkeen laajennan tarkastelua legitimoinnin narratiiveihin ja diskurssien väliseen vuoropuheluun.

Yhtenäisyysdiskurssien arvoyhteisö-, moninaisuus- ja kulttuuriperintödiskurssi, kautta legitimaatiota tuotetaan korostamalla, kuinka EU tukee ja suojelee diskurssien sisältämiä merkityksiä. Esimerkiksi arvoyhteisödiskurssin yhteydessä korostetaan, kuinka unionin arvot ovat esillä yhteisön kaikessa toiminnassa ja kuinka ne ovat yhteisön perusta. Moninaisuusdiskurssi taas kiinnittyy legitimointiin, kun EU:n yhdeksi tavoitteeksi määritellään toisaalta eurooppalaisten yhteispiirteiden esiintuominen ja toisaalta monimuotoisuuden suojeleminen. Arvoyhteisödiskurssin ja kulttuuriperintödiskurssin kautta legitimoidaan myös unionin integraatiota ja leviämistä pyrkimällä sitomaan vanhat ja uudet jäsenmaat tiukemmin kiinni eurooppalaiseen yhteisöön diskurssien sisältöjen kautta.

Toimijadiskurssin kautta EU:n toimintaa legitimoidaan rakentamalla kuvaa unionista, joka pyrkii takaamaan diskurssin kautta määritellyn eurooppalaisen toiminnan onnistumisen: *”EU:n ensiarvoisen tärkeä tehtävä on auttaa ihmisiä liikkumaan työn ja vapaa-ajan merkeissä eri puolilla EU:ta, puhumaan keskenään ja vahvistamaan yhteiseen Euroopan unioniin kuulumisen tunnetta.”* (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 11). Diskurssin toimijoiksi nostetaan kansalaiset, ja näin unionin toimintaa legitimoidaan toteamalla sen tukevan toimillaan liikkuvuutta, johon kansalaiset pyrkivät. Legitimoinnin keskiössä ovat diskurssissa muotoillut kansalaisten halut ja toiveet, joihin EU toimillaan vastaa.

Hankediskurssin yhteydessä taas legitimaatiota haetaan siirtämällä jäsenvaltiot diskurssin keskiöön: EU:sta rakentuu näin kuva instituutiona, joka on sitoutunut jäsenmaiden hankkeeseen. Olennaista on, että yhteistyölle annetaan luonnollinen merkitys. EU taas saa roolin tämän yhteistyön käytännön organisoijana ja suunnittelijana. Toisaalta legitimaatiota haetaan myös kansalaisilta erityisesti puheella yhteisistä haasteista ja ulkorajan tärkeydestä. Kansalaiset ovat huolestuneita Eurooppaa uhkaavista ongelmista ja haasteista, ja esitteissä EU:n tehtäväksi muodostuu siis suojella kansalaisia ja ottaa haasteet ja ongelmat yhteiseen käsitteilyyn. Kansalaisten kiinnostus tiettyjä asioita kohtaan saattaa myös toimia legitimaation keinona: *”Maahanmuutto on ja pysyy yhtenä kymmenestä tärkeimmästä puheenaiheesta eu-*

rooppalaisten kansalaisten keskuudessa, EU:n ja sen jäsenvaltioiden etujen mukaista on siksi osoittaa, että kehitteillä on kokonaisvaltainen strategia [---]” (Mahdollisuus ja haaste 2010, 14). EU:n toimintaa legitimoidaan luomalla kuvaa unionista, joka vastaa kansalaisten huolenaiheisiin.

Kuten diskursseja, myös legitimaatiota rakennetaan erilaisin retorisin keinoin. Selkeä retorinen keino linkittää legitimaatio eurooppalaista identiteettiä luoviin diskursseihin on EU:n ”diskurssinmukaisen” toiminnan faktualisoiminen sopimusten, lakien ja ohjelmien kautta. Kuvaa EU:sta, joka vaalii ja edistää diskurssien sisältämiä merkityksiä, perustellaan esittelemällä toimenpiteitä ja sopimuksia, joissa tämä tulee eksplisiittisesti esille: *”Kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kunnioittaminen on kirjattu EU:n johtajien vuonna 2000 hyväksymään Euroopan unionin perusoikeuskirjaan.”* (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 8). Toinen retorinen keino on määrällistäminen, EU:n osoitetaan käyttävän paljon resursseja diskurssien sisältämien merkitysten vaalimisen eteen: *”Yhteensä ohjelmista käytetään kieltenoppimisen edistämiseen noin 30 miljoonaa euroa vuodessa.”* (Yksi perhe, monta kieltä 2004, 12). Omaa positiota, tässä tapauksessa EU:n legitimaatiota, puolustetaan myös rakentamalla kuvaa kollektiivisista haasteista, kaikkia huolettavista kysymyksistä, kuten edellisessä kappaleessa tuli esille. Vahva retorinen keino on antaa lukijan tehdä päätelmä siitä, että EU:n toiminta haasteiden peittoamisessa on välttämätöntä. Näin toimitaan esimerkiksi toimijadiskurssin yhteydessä toteamalla, että *”Kukaan ei halua sitoutua oleskelemaan pitkään vieraassa maassa saamatta vastauksia tiettyihin avainkysymyksiin”* (Sinun Eurooppasi 2003, 4). Tämän jälkeen julkaisussa nostetaan esille neljä kysymystä, joihin ei anneta vastausta; viesti on kuitenkin selvä: EU:n toiminnan kautta nämä haasteet ovat peitettävissä.

Klaus Eder (2011, 51) on tuonut esille, että ”hyvä hallinto” on yksi tärkeimmistä EU:n toimintaa legitimoivista narratiiveista, kertomuksen muodon saaneista merkityksellistäjistä. Hallinnosta on siis tässä narratiivissa muotoutunut tarina ”hyvästä hallinnosta”, jota EU tarinan sankarina pyrkii edistämään kansalaistensa etua ajatellen. Tämä narratiivi on aineistossa hyvin havaittavissa sekä arvoyhteisödiskurssin että hankediskurssin yhteydessä. Narratiivia hyvästä hallinnosta rakennetaan korostamalla sitä, kuinka hallinto perustuu yhteisiin eurooppalaisiin arvoihin, demokratiaan, avoimuuteen ja tasa-arvoon. Hankediskurssin kautta vastuu integraation ja EU:n toiminnan edistämisestä annetaan jäsenmaille: yhteistyö jäsenmaiden

välillä on luonnollista ja EU:n tehtävänä on tukea ja edistää tätä yhteistyötä. Näin hälvennetään kuvaa EU:sta autoritäärisenä kaukaisena toimijana ja korostetaan sen demokraattisia piirteitä. ”Hyvä hallinto” -narratiivi tulee hyvin esille esitteiden kohdissa, joissa käsitellään EU:n kansalaisuutta. ”EU:n kansalaisuus” -käsitettä perustellaan arvojen kautta; se lisää tasa-arvoa, demokraattisuutta ja oikeellisuutta. Tämä EU-politiikan saavutus on siis tulosta, ja samalla myös hyvä esimerkki, hyvästä hallinnosta. EU-kansalaisuuteen liitettyjen merkityksen sanotaankin usein olevan tiukasti yhteydessä EU:n legitimaatioon ja myös poliittisen identiteetin muodostumiseen (ks. Schmidt 2011, 28, Kostakopoulou 2001). Aineistossa puhutaan EU:n kansalaisuudesta ja sen tuomista oikeuksista voidaan ensisijaisesti pitää tapana vahvistaa ”hyvä hallinto” -narratiivia ja näin tapana legitimoida EU:n toimintaa.

Tarina hyvästä hallinnosta ei kuitenkaan ole ainoa EU:n toiminnan legitimoimiseen pyrkivä narratiivi, joka aineistosta on erotettavissa. EU:n historia ensisijaisesti talousliittona näkyy keinoissa legitimoida toimintaa. Yhteisiin taloudellisiin etuihin keskittyvä narratiivi perustellee EU:n toimintaa vuoropuhelussa diskurssien rakentamien merkitysten ja taloudellisten etujen välillä. Näin muodostuu tarina hyvästä kilpailukyvästä ja sen eteen töitä tekevästä EU:sta. Esimerkiksi EU:n sisäraajattomuutta edistetään toimijadiskurssin sisältämien merkitysten vuoksi, mutta myös koska EU nähdään hyvän kilpailukyvyn toimijana ja sisäraajattomuus tämän edellytyksenä. Lisäksi EU:n tulee suhtautua muihin yhteistyön ja avoimuuden kautta arvoyhteisödiskurssin sisältämien merkitysten mukaisesti mutta myös, koska näin voidaan edistää taloutta optimaalisesti. Samankaltaisin keinoin toimii myös turvallisuusnarratiivi, joka nostaa EU:n sankarin rooliin turvallisuuden suojelijana. Esimerkiksi toimimista sisäraajattoman EU:n edistämiseksi perustellaan lisääntyvän turvallisuuden kautta. Turvallisuusnarratiivi liitetään myös arvoyhteisödiskurssiin: *”Vapaudesta ja oikeudesta voidaan kuitenkin nauttia vain turvallisessa ympäristössä. Tästä syystä EU:n jäsenvaltioiden hallitukset pyrkivät määrittäen tarkasti takaamaan, että vapaus, turvallisuus ja oikeus ovat kaikkien ulottuvilla EU:n rajojen sisäpuolella.”* (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 4).

Nämä kolme narratiivia liikkuvatkin sujuvasti diskurssien keskuudessa. Nämä esittelemäni narratiivit ovatkin ikään kuin diskurssin sukulaiskäsitteitä, mutta näitä joustavampia (ks. Jokinen & Juhila 2006, 68). Ne luovat tarinoita siitä, mitä Eurooppa tarvitsee, ja tarinoiden toimijaksi, sankariksi, nousee aina EU. Siinä missä tunnistamani diskurssit rakentavat eu-

rooppalaista identiteettiä, ovat nämä esittelemäni narratiivit tapa luoda merkityksiä EU:n toiminnalle. Nostamalla EU sankarinomaiseksi toimijaksi hyvinkin tavallisilla ja tutuilla aloilla, hallinto, kilpailukyky ja talous, legitimoidaan EU:n toimintaa hyvin laaja-alaisesti. Narratiivit todistavat, että identiteetin ja legitimitietin rakentaminen ovat tiukasti yhteydessä toisiinsa mutta että prosessissa on erotettavissa myös erilaisia piirteitä.

7.3 Eurooppalaisen identiteetin diskursiivinen rakentuminen konstruktivistisen ja euro-kansallisen mallin näkökulmasta

Luvussa 3.2.4 esittelin kaksi mallia eurooppalaisen identiteetin rakentumiselle: konstruktivistisen ja euro-nationalistisen mallin. Tässä luvussa pohdin eurooppalaisen identiteetin diskursiivista rakentumista aineistossa näiden kahden näkökulman valossa. Tarkastelen, miten tunnistamani diskurssit ja eurooppalaiselle identiteetille annetut merkitykset suhtautuvat näihin kahteen malliin.

Euro-kansallisen mallin mukaan olennaisessa osassa kollektiivisen identiteetin muodostumisessa ovat yhteiset kulttuuripiirteet: traditiot, arvot, myytit, kollektiivinen muisti ja yhteisöä kuvaavat symbolit (Kostakopoulou 2001, 28). Aineistossa näitä piirteitä korostetaan lähinnä kulttuurista yhteisöä rakentavalla diskursiivisella tasolla. ”Eurooppalaista perintöä” luodaan arvoyhteisödiskurssiin ja kulttuuriperintödiskurssiin liitetyillä merkityksillä. Myytti kulttuurisesta yhtenäisyydestä tulee esille erityisesti kulttuuriperintödiskurssin kautta; näin luodaan Euroopalle myös käsitystä kollektiivisesta muistista viittaamalla eurooppalaisen kulttuuriperinnön pitkään historiaan. Arvoyhteisödiskurssin kautta rakennetaan käsitystä eurooppalaisten jakamista arvoista ja kulttuuripiirteistä, joiden kautta vahvistetaan käsitystä yhteisestä eurooppalaisesta kulttuurista. Ensisilmäyksellä aineisto näyttää siis toteuttavan euro-kansallista mallia.

Kostakopoulou (2001, 36) kuitenkin huomauttaa, että siinä missä euro-kansallista mallia toteuttavat identiteetit rakentuvat affektiivisesti, konstruktivistista mallia noudattavia identiteettejä rakennetaan rationaalisemmin. Narratiivit, historiallisesti rakennetut merkitykset ja operationaaliset myytit kuuluvat myös konstruktivistiseen malliin, kunhan ne rakennetaan

kriittisen ja rationaalisen suhtautumisen valossa. Onkin syytä tarkastella, miten arvoyhteisöä ja yhteistä kulttuuriperintöä konstruoidaan tästä näkökulmasta katsottuna. Puhe yhteisistä arvoista, demokratiasta, vapaudesta ja tasa-arvosta pyrkii toisaalta vetoamaan tunteisiin ja on näin affektiivista. Tämä affektiivinen puoli tulee esille esimerkiksi puhuttaessa integraatiosta: uusien maiden esitetään taistelleen arvojen puolesta, mistä johtuen arvot nousevat erittäin tärkeään asemaan. Toisaalta yhteisiä arvoja perustellaan vetoamalla lukijan rationaaliseen ajatteluun esimerkiksi ”hyvä hallinto”- ja ”taloudellinen etu” -narratiivien kautta. Arvojen osoitetaan takaavan parhaimman ja tehokkaimman kehikon yhteisön toiminnalle.

Voidaan kysyä yleisemminkin, pyritäänkö esitteissä tuottamaan identiteettiä rationaalisin ja kriittisin perustein vai pikemminkin affektiivisin menetelmin. Kostakopoulou (2001, 36) esittää, että konstruktivistisessa mallissa Eurooppaan identifioituminen kannustaa ihmisiä tekemään poliittisia valintoja kriittisesti tarjoamalle heille valintoja helpottavaa informaatiota. Näin identiteetti rakentuisi rationaalisille päätöksille, päinvastoin kuin tunteisiin vetoava retoriikka, jota käytetään euro-kansallisen mallin piirissä. Esitteiden tavoite on tuoda lukijalle tietoa Euroopan unionista ja sen päätoimialoista (Espelund henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011). Vaikka esitteiden luonne on hyvin informatiivinen, on niissä kuitenkin esillä vain yksi totuus eurooppalaisuudesta ja Euroopan unionista. Kostakopoulou (2001, 36) korostaa kriittistä otetta eurooppalaisuuteen ja Euroopan historiaan. Esitteet tarjoavat kuitenkin hyvin yksipuolisen ja yksinkertaisen katsauksen Euroopan historiaan ja tätä kautta rakennettuun eurooppalaisuuteen. Esitteiden voi nähdä rohkaisevan poliittisiin valintoihin, mutta valintojen kriittisyys jää kuitenkin vähäiselle pohjalle esitteiden valossa, sillä esitteissä ei juuri tarjota mahdollisuutta vaihtoehtoisille valinnoille.

Poliittisella diskursiivisella tasolla voidaan havaita, että vastakohtana myyttiselle kuvalle Euroopan historiasta, identiteetin historiallista jatkumoa pyritään myös luomaan rationaalisesti vetoamalla yhteistyöhön ja sen näkyviin tuloksiin. Vaikka hankediskurssi pyrkii myös affektiivisuuteen erilaisin metaforin, saa diskurssi rationaalisia piirteitä esimerkiksi esiteltäessä integraation hyötyjä yhteisten haasteiden valossa. Hankediskurssi on mielenkiintoinen konstruktivistisen mallin kannalta myös yhteistyöhön keskittyvän puheen valossa. Konstruktivistisen mallin mukaan kollektiiviset identiteetit rakentuvat erityisesti yhteistyön ja osallistumisen kautta (Kostakopoulou 2001, 35–36). Yhteistyön luonnollistaminen vaikuttaisi

tältä kannalta olevan tehokas tapa hegemonisoida eurooppalaista identiteettiä – mikäli kollektiiviset identiteetit rakentuvat erilaisten instituutioiden ja valtioiden yhteistyön seurauksena, puhe luonnollisesta yhteistyöstä on omiaan edistämään tätä projektia.

Ero euro-nationalistisen ja konstruktivistisen mallin käsityksestä identiteetin rakentumisesta löytyy myös niiden suhtautumisessa inklusioon ja eksklusioon. Euro-nationalistinen malli korostaa eksklusiota, kun taas konstruktivistinen malli painottaa inklusiota. (Kostakopoulou 2001, 27–28, 36–37.) Aineistossa tulevat esille nämä kumpikin tapaa rakentaa eurooppalaisen identiteetin koheesiota. Eksklusio tulee selvimmin esille maahanmuuttajien, sekä laillisten että laittomien, yhteydessä. Toiseuttamisen kautta kuvataan unionia työn ja aktiivisen kansalaisuuden yhteisönä ja näin suljetaan eurooppalaisuuden määrittelyn ulkopuolelle työn ulkopuolella olevat. Suoraa ”me–he” -puhetta aineistossa vältetään, ja toiseuttaminen tulee esille hieman hienovaraisemmin keinoin.

Konstruktivistisissa mallissa Eurooppa nähdään ehjänä erilaisuuden yhteisönä, joka korostaa yhteneväisyyttä erilaisuuden sijaan. Tämä konstruktivistisen mallin korostama inklusio on aineistossa myös esillä erityisesti moninaisuusdiskurssin kautta. ”Moninaisuudessaan yhtenäinen” -motto kertoo unionin pyrkimyksestä etsiä moninaisuudesta samanlaisuutta ja yhteneväisyyksiä, pyrkimyksestä luoda erilaisuudesta yhtenäistä kulttuuria. Kostakopouloun (2001, 36–37) käsitykseen erilaisuuden yhteisöstä kuuluu samanlaisuuden etsiminen myös toisista. Puheen sujuvasta yhteistyöstä muiden kanssa voidaan katsoa lähestyvän tätä konstruktivistisen mallin piirrettä. Erityisen hyvin tämä tulee esille Yhdysvaltojen ja EU:n suhteiden kohdalla rinnastettaessa eurooppalaiset ja yhdysvaltalaiset arvot. Diskurssi saa merkityksiä muiden kanssa käytävän yhteistyötä koskevan puheen kautta. Suhde muihin on kuitenkin pitkälti eksklusion värittämää, sillä esimerkiksi puhe eurooppalaisten arvojen levittämisestä on vahvaa; muiden ei nähdä jakavan eurooppalaisia arvoja, mistä johtuen ne tulee saattaa muiden tietoisuuteen. Erilaisuuden yhteisössä pyritään Kostakopouloun (2001, 37) mukaan purkamaan myös Euroopan historiallisia toisia koskevia myyttejä. Näihin muslimeja, itäisiä toisia, romaneja ja juutalaisia koskeviin myytteihin ei kuitenkaan oteta kantaa esitteissä.

Kostakopoulou (2001, 37) toteaa, että kollektiivisen identiteetin poliittisen luonteen vuoksi identiteetin rajoja vetävillä toimijoilla on vastuu kunnioittaa toisia. Vastuu otetaan aineistossa esille sekä unionin rajojen ulkopuolelle ulottuvissa että sisäisissä suhteissa. Globaalista vastuusta puhutaan arvoyhteisödiskurssin yhteydessä – Euroopan ymmärrys vastuustaan vaikuttaa siis Euroopan ja muiden väliseen suhteeseen. EU:n rajojen sisäpuolella vastuu tulee esille maahanmuuttajia koskevan puheen kautta. Suhtautuminen eurooppalaisuuden määritelmän ulkopuolelle jääviin maahanmuuttajiin on aineistossa moninaista ja tässä suhtautumisessa voidaan nähdä myös piirteitä vastuunkannosta. Toiseuttamisen mahdolliset ongelmat tuodaan hienovaraisesti esille tekstissä: ”*Komissio on ehdottanut ”yhteiskunnan kansalaisuuden” käsitteen käyttöönottoa. Sen myötä laillisille maahanmuuttajille myönnettäisiin tietyt perusoikeuden ja -velvollisuudet, kuten oikeus asua ja työskennellä toisessa EU:n jäsenvaltiossa.*” (Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 9). Lainausta voidaan tarkastella yhteydessä käsitteeseen EU:n kansalaisuudesta. Puhe EU:n tai Euroopan kansalaisuudesta sulkee lailliset maahanmuuttajat usein ulkopuolelleen. Näin ”yhteiskunnan kansalaisuus” ottaisi kantaa ”EU:n kansalaisuus” -käsitteen toiseuttavaan aspektiin. Tämä melko heikko yritys vähentää maahanmuuttajien ulossulkemista voidaan tulkita pyrkimykseenä todistaa komission osoittamasta kunnioituksesta ”ulkopuolisia” kohtaan.

Konstruktivistista ja euro-kansallista mallia ei tule käsittää vastakkaisiksi malleiksi identiteetin rakentumisesta. Näin ollen ei ole kummallista, että eurooppalaisen identiteetin konstruktioprosessi saa aineistossa kummankin mallin piirteitä. Euro-kansallista mallia pidetään usein esimerkkinä kansallisen identiteetin rakentumisesta, kun taas konstruktivistisessa mallissa pyritään lähestymään eurooppalaista identiteettiä sen omista lähtökohdista käsin (ks. Kostakopoulou 2001; Smith 1992). Edellisen tarkastelun perusteella voidaan sanoa, että aineistossa ei rakenneta eurooppalaista identiteettiä suoraviivaisesti kansallisen identiteetin konstruoimisprosessin keinoin. Kansallisen identiteetin korostaman kulttuurisen yhteisön rinnalle nousevat sosiaalinen ja poliittinen yhteisö. Aineistossa ei myöskään korosteta eksklusiota tai inklusiota, vaan eurooppalaista identiteettiä pyritään rakentamaan kummankin menetelmän keinoin. Aineistossa siis yhtäältä rakennetaan identiteettiä kansallisen identiteetin menetelmin ja toisaalta pyritään erottautumaan tästä traditiosta.

7.4 Eurooppalainen identiteetti vai EU-identiteetti – mitä esitteissä rakennetaan?

Analyysin lopuksi on hyvä luoda katsaus siihen, mitä identiteettiä esitteissä rakennetaan: eurooppalaista identiteettiä vai EU-identiteettiä? Kuten luvussa 2.1 totesin, on keskustelu Euroopasta ja EU:sta hyvin sekavaa, sillä käsitteet ovat hyvin toisiinsa limittyneitä. Tarkastelen tässä luvussa sitä, mikä on Euroopan ja EU:n suhde esittelemieni merkityskokonaisuuksien sisällöissä. Pyrin näin vastaamaan kysymykseen, voidaanko esitteiden yhteydessä puhua eurooppalaisesta identiteetistä vai onko kyseessä pikemminkin EU-identiteetti. Kysymystä voidaan lähestyä määrittämällä toisaalta ne, jotka kutsutaan identiteetin subjekteiksi, keitä representoidaan ”meinä” ja toisaalta tarkastelemalla diskurssien objekteja, tiedon kohteita, Eurooppaa ja EU:ta (ks. Hall 2002, 253; Fairclough, 1992, 3). Aloitan tarkastelun käymällä läpi eurooppalaisen identiteetin subjekteja, minkä jälkeen syvennyn identiteetin objektien tarkasteluun tunnistamieni diskurssien valossa.

Varsinainen ”me”-retoriikka esitteissä on kohtalaisen vähäistä. Tämän sijaan esitteissä puhutaan usein kaikista: ”kaikkien edusta”, ”kaikkien tarpeista” ja ”kaikkien huolenaiheista” (ks. EU maailmassa 2007, 2; Sinun Eurooppasi 2003,7; Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille 2004, 10). Retorinen ”kaikki”-puhe sulkee sisäänsä kuitenkin vain EU-kansalaiset – ei EU:n ulkopuolella asuvia ihmisiä taikka EU:n alueella asuvia ihmisiä, joilla ei ole EU-kansalaisuutta, kuten monet maahanmuuttajat (ks. luku 7.1.4). Mielenkiintoista on, kuinka aineiston käsitys ”kaikista” kiinnitetään juuri EU-kansalaisiin eikä esimerkiksi eurooppalaisiin. Puhe eurooppalaisuudesta ja Euroopan kansalaisista on vahvaa erityisesti diskurssien legitimoinnin yhteydessä. EU-politiikkaa esitellessä puhe kuitenkin kääntyy EU-kansalaisuuteen. Puhujanposition ottava komissio edustaa esitteissä EU:ta ja määrittää ensisijaisesti tätä yhteisöä – ja kaikkia sen jäseniä. Puhuja, joka lähestyy ”meitä” väittäen tietävänsä ”meidän” intressit, määrittelee myös aina tietoisesti tai tiedostamatta ”meitä”, tässä tapauksessa EU-kansalaisia.

Nimittämällä yhteisön jäseniä kansalaisiksi, käytetään yhteisöllisyyttä luovaa retoriikkaa, jolla pyritään muokkaamaan ihmisten käsityksiä EU:sta todellisena yhteisönä ja vahvistamaan tunnetta jäsenyydestä. Näin myös luodaan kuvaa yhteisön jäsenestä toimijana, sillä kansalai-

suuden pohjana voidaan identiteetin lisäksi nähdä yhteisöön osallistuminen oikeuksien ja velvollisuuksien kautta. (vrt. Möttönen 1998, 69.) Kansalaiset esitetään siis identiteetin subjekteina, joiden tarpeisiin ja huolenaiheisiin EU pyrkii vastaamaan. Toisaalta identiteetin toimijan roolia luovutetaan esitteissä myös jäsenmaille, kuten hankediskurssin yhteydessä tuli esille. Tavoitteena vaikuttaa kuitenkin olevan toimijan roolin siirtäminen pois EU:lta. Tämä saattaa olla vastausta kritiikkiin eurooppalaisesta identiteetistä eliitin vetämänä projektina – siirtämällä toimijan rooli kansalaisille tai jäsenmaille ei EU tai eurooppalainen identiteetti piirry ylhäältä alaspäin etenevänä projektina vaan hankkeena, johon kaikilla on vaikutusvaltaa.

Objektit, joista diskurssit kertovat, Eurooppa ja EU yhteisöinä, saavat erilaisia rooleja diskurssien sisällä. Kulttuuriperintö- ja moninaisuusdiskurssin piirissä puhe Euroopasta on vahvaa. Kulttuurinen yhteisö siis rakentuu puheelle yhtenäisestä ja moninaisesta Euroopasta – puhe kuitenkin kietoutuu tiukasti EU:n toimintaan. Arvoyhteisödiskurssi ottaa objektikseen EU:n, mutta legitimoii diskurssia Eurooppa-puheen kautta. Toimijadiskurssin piirissä korostetaan EU:n edistämää liikkuvuutta, puhe Euroopasta ja eurooppalaisuudesta on kuitenkin vahvaa. Esimerkkinä voidaan pitää kuvaa, jossa liikkuva Eurooppa -diskurssia havainnollistetaan kartalla koko Euroopasta. Kartalle on piirretty ihmisiä ja nuolia havainnollistamaan liikkuvuutta, eikä EU:ta ole rajattu karttaan erikseen. (Sinun Eurooppasi 2003, kansilehti)

Hanke- ja toimijadiskurssissa määrittäyty keskeiseksi objektiksi EU, sillä diskurssit antavat ensisijaisesti merkityksiä unionille, eivät Euroopalle. Puhe Euroopasta on kuitenkin esillä myös näiden diskurssien sisällä: ”*Pienen pienestä Luxemburgista alkaen niistä [jäsenmaista] jokainen pystyy vaikuttamaan Euroopan asioihin unionissa ollessaan enemmän kuin yksinään*” (Yhtenäisempi, erilaisempi 2003, 14). Hankediskurssi ei lainauksessa piirry vain EU:sta kertovaksi kokonaisuudeksi, sillä diskurssin piiriin sidotaan myös Eurooppa. Yhteistyö merkitsee Euroopan laajuista toimintaa.

Diskurssien objektien ja subjektien yksiselitteinen määrittäminen on hankalaa, sillä EU:ta ja Eurooppaa, EU-kansalaisen ja Euroopan kansalaisen käsitteitä käytetään aineistossa usein synonyyminomaisesti. Eurooppa-käsitettä ja sen johdannaisia käytetään erityisesti retorisesti tärkeissä yhteyksissä kuten otsikoissa ja kuvateksteissä. Katsaus esitteiden nimiin kertoo tästä

retoriikasta: rajaamassani aineistossa hyvinä esimerkkeinä toimivat ”*Sinun Eurooppasi – Asuin-, oleskelu- ja työpaikka missä tahansa EU-maassa*” ja ”*Kansojen Eurooppaa rakentamassa – Euroopan unioni ja kulttuuri*”. Eurooppa on esillä myös sarjan yhteen kokoavassa nimessä: ”*Muuttuva Eurooppa*”. Myös EU:n erilaisten hankkeiden, ohjelmien ja rahastojen nimissä synonyymisyys tulee esille, sillä nimissä esiintyy Eurooppa, ei EU: Euroopan sosiaalirahasto, ”Laajempi Eurooppa” -hanke (ks. *Kansojen Eurooppaa rakentamassa 2002; Yhtenäisempi, erilaisempi 2003*). Eurooppa-käsite toimiikin eräänlaisena tapana herättää lukijan huomio. Eurooppa on käsitteenä neutraalimpi kuin poliittisesti sävyttynyt EU, mistä johtuen Eurooppa-johdannaisten käyttäminen saatetaan mieltää turvallisemmaksi ja lukijaan vetoavammaksi tavaksi puhua EU:sta. Uudemmassa aineistossa on kuitenkin huomattavissa suuntaus Eurooppa-käsitteen käyttämisen vähentämiseen – uudemmissa esitteissä ei Eurooppa esiinny esimerkiksi esitteiden nimissä. Tämä saattaa olla seurausta lehdistö- ja viestintäpääosaston teettämän tutkimuksen tuloksista, joissa kehoitettiin pyrkimään informatiivisuuteen ja välttämään mainosmaista sävyä esitteissä (ks. European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a & 2005b). Viittaaminen Eurooppaan voidaan käsittää osin harhaanjohtavaksi ja näin komissio on saattanut muuttaa linjaansa ryhtymällä suosimaan suorempaa puhetta EU:sta.

Euroopan ja EU:n synonyymisyys kertoo myös EU:n pyrkimyksestä saavuttaa identiteettihegemonia. Kuten luvussa 2.1 toin esille, Risse (2004, 255) toteaa, että EU on jo saavuttanut hegemonisen aseman eurooppalaisuuden määrittelijänä siinä mielessä, että Euroopan ajatellaan useimmiten tarkoittavan EU:n kattamaa poliittista ja sosiaalista aluetta. Identiteetin subjekteiksi kutsutaan EU:n kansalaiset, mutta esittämällä EU ja Eurooppa synonyymeinä, voidaan näistä EU:n kansalaisista puhua eurooppalaisina. EU- ja Eurooppa-käsitteiden rinnastaminen esitetään itsestäänselvyytenä, mikä tekee tästä erityisen voimakkaan keinon vahvistaa EU:n identiteettihegemoniaa. EU:n hegemonisesta asemasta eurooppalaisuuden määrittelijänä kertoo myös uutta jäsenmaata kuvaava lainaus: ”*Slovenia on entisestä Jugoslaviasta irtautuneista tasavalloista ensimmäinen, joka lähti etsimään tulevaisuuttaan Euroopan sydämessä.*” (Yhtenäisempi, erilaisempi 2003, 17). Euroopan unionia kuvataan metaforalla Euroopan sydäimestä: EU siis näyttäytyy Euroopan elintärkeänä, syvimpänä olemuksena. Puhe EU:sta Euroopan synonyyminä ei siis ole vain retorinen keino vahvistaa lukijan mielenkiintoa vaan myös vahva tapa hegemonisoida EU:n asemaa eurooppalaisuuden määrittelijänä.

8 KESKUSTELUA EUROOPPALAISEN IDENTITEETIN RAKENTUMISESTA EU:N ESITTEISSÄ

8.1 Tulosten yhteenveto

Tutkimukseni tavoitteena oli kuvata, millaista kollektiivista identiteettiä Euroopan unioni pyrkii rakentamaan. Tutkimuksen lähtökohtana oli konstruktivistinen käsitys siitä, että EU pyrkii luomaan kollektiivista identiteettiä yhteisön kansalaisten keskuuteen moninaisin keinoin, ja yhtenä näistä EU:n identiteettiprojektin menetelmistä toimivat unionin julkaisemat esitteet. Aineisto, seitsemän Euroopan komission julkaiseman ”Muuttuva Eurooppa” -sarjan esitettä, fokuoikin tarkastelun kohteeksi komission EU-kansalaisille suuntaaman kuvan eurooppalaisesta identiteetistä, sen uloslausuman käsityksen eurooppalaisuudesta. Lähestyin tutkimusongelmaa tarkastelemalla minkälaisin merkityskokonaisuuksin, diskurssein, eurooppalaista identiteettiä aineistossa tuotettiin. Tässä luvussa luon katsauksen tunnistamiini diskursseihin ja niiden tapoihin luoda eurooppalaisuutta, minkä jälkeen tarkastelen näitä tutkimustuloksia muiden tutkimusten valossa. Lopuksi arvioin tulosten yleistettävyyttä ja esitän tutkimustuloksista herääviä kysymyksiä ja pohdintaa.

Olen tunnistanut aineistosta kuusi toistuvaa verrattain yhtenäisten merkitysten muodostamaa kokonaisuutta, diskurssia: (1) *arvoyhteisödiskurssi*, (2) *moninaisuusdiskurssi*, (3) *kulttuuriperintödiskurssi*, (4) *ulkorajadiskurssi*, (5) *toimijadiskurssi* ja (6) *hankediskurssi*. Näiden diskurssien kautta määritetään Eurooppaa luomalla käsityksiä sitä yhdistävistä piirteistä. Päättämiskysymysten muotoilussa korostamaani sisäistä koheesiota konstruoidaan erityisesti yhtenäisyysdiskurssien, arvoyhteisö-, moninaisuus- ja kulttuuriperintödiskurssi, kautta (vrt. Saukkonen 1999, 39–40). Arvoyhteisödiskurssi luo käsitystä yhteisistä, eurooppalaisista arvoista, moninaisuusdiskurssi tuo moninaiset eurooppalaiset ryhmät ja kansallisuudet yhteen, ja kulttuuriperintödiskurssi luo käsitystä yhteisistä historiallisista kulttuurijuurista. Toimijadiskurssi taas tuo koheesion konstruoimisen eurooppalaisen toimijan tasolle luomalla käsitystä aktiivisesta ja liikkuvasta eurooppalaisesta. Hankediskurssin kautta käsitystä yhteisöllisyydestä luodaan nostamalla esiin yhdyntymishankkeen sujuvasti etenevä luonne ja sitomalla sekä jäsenvaltiot että kansalaiset tähän ”luonnolliseen” hankkeeseen. Toinen kollektiivisten identiteettien piirre, muista erottuminen, tulee esiin useamman diskurssin yhteydessä,

mutta erityisesti ulkorajadiskurssissa, joka korostaa erontekoa kontrastoimalla unionin sisä- ja ulkopuolta (vrt. Saukkonen 1999, 39–40).

Olenkin tutkimuksessani syventänyt kuvaa diskurssien luonteesta nostamalla esiin niiden sisäänsulkevia, inklusioon pyrkiviä piirteitä, ja ulkoista erottautumista, eksklusiota painottavia ominaisuuksia. Inklusioon pyritään erityisesti korostamalla voimakkain puhetavoin yhteistä kulttuuria ja historiaa, mutta diskursseissa on myös tunnistettavissa myös hyvin eksklusiivisia piirteitä erityisesti niiden suhteessa maahanmuuttajiin ja Itä-Eurooppaan. Olen lisäksi laajentanut diskurssien käsittelyä EU:n legitimaatiokysymykseen todeten, että diskurssit osallistuvat tiukasti EU:n legitimointiin, mutta eivät kuitenkaan ole ainoita toiminnan legitimoinnin välineitä. EU:n identiteettiprojektin konstruktio- luonnetta olen pyrkinyt havainnollistamaan vertailemalla aineiston pohjalta sen saamia piirteitä euro-kansallisen ja konstruktivistisen mallin valossa. Euro-kansallisen mallin kautta keskiöön nousevat diskurssien rationaaliset piirteet, kun taas konstruktivistisen mallin valossa korostuvat diskurssien myyttiset ja affektiiviset osa-alueet. Diskurssien subjektien ja objektien erottelu taas tarkensi kuvaa eurooppalaisesta identiteetistä EU:n ohjaamana projektina. Näiden tarkastelujen kautta koen pystyneeni nostamaan diskursseista esille piirteitä, jotka tuovat aineiston eurooppalaisen identiteetin konstruktio- prosessista esille oleellisia näkökulmia. Seuraavaksi syvennyn vertailemaan tunnistamiani diskursseja ja niiden kautta rakentuvaa käsitystä eurooppalaisen identiteetin konstruktio- prosessista aiemman tutkimuksen valossa näin laajentaen katsantokulmia omiin tuloksiini.

8.2 Tutkimuksen anti aikaisemman tutkimuksen valossa

Edellisissä tutkimuksissa on tarkasteltu diskurssien muodostamia kokonaisuuksia, ja onkin mielenkiintoista vertailla tunnistamiani diskursseja näiden tutkimusten valossa. Wodak & Weiss (2005, 129) nostavat esille kolme Eurooppa-diskurssia koskevaa tasoa, joilla Euroopasta puhutaan: Euroopan idea, institutionaaliset raamit ja rajojen määrittäminen. Tässä tutkimuksessa tunnistamieni moninaisuus-, kulttuuriperintö- ja arvoyhteisödiskurssien voidaan käsittää rakentavan Euroopan ideaa: kulttuuriin, historiaan ja sisäiseen moninaisuuteen perustuvaa yhteisöä (ks. luku 2.4, Krzyzanowski 2010). Rajoja esitteissä taas määritetään

ulkorajadiskurssilla. Institutionaalisten raamien ja poliittisen kehyksen korostaminen ei kuitenkaan sinällään nouse koheesiota kantavaksi puheen tasoksi aineistossa. Tutkimuksessani institutionaaliset raamit tulevatkin esille useamman diskurssin kohdalla erityisesti EU:n toiminnan legitimoinnin kautta. Näin institutionaaliset raamit sidotaan yhteisöllisyyttä rakentaviin diskursseihin, mutta ne eivät kuitenkaan itsessään rakenna yhteisön koheesiota. Myöskään yhteistyön luonnollisuutta ja etuja korostava hankediskurssi ei vaikuta sopivan Wodakin ja Weissin käsitykseen Eurooppaa koskevasta puheesta. Hankediskurssi on kuitenkin omassa tutkimuksessani oleellinen eurooppalaisuutta määrittävä kokonaisuus, sillä se sitoo EU:n ja tämän integraatiokehityksen tiukasti käsitykseen Euroopasta ja eurooppalaisuudesta.

Diskursseja voidaan tarkastella myös erittelemällä niiden piirteitä Hellströmin (2003, 182) käsityksen mukaisesti. Hänen mukaansa Euroopan unionin yhteisöstä pyritään rakentamaan koherenttia poliittisista, sosiaalisista ja kulttuurisista piirteistä muodostunutta kokonaisuutta. Saukkonen (1999, 66) taas nostaa identiteettien poliittisuuden, sosiaalisuuden ja taloudellisuuden esille erityisesti pohdittaessa identiteettien käytännön merkityksiä. Kulttuurista yhteisöä rakennetaan esitteissä selkeästi kulttuuriperintö-, moninaisuus- ja arvoyhteisödiskurssin keinoin. Näiden diskurssien keinoin pyritään luomaan yhtenevää käsitystä Euroopan kulttuurisesta luonteesta. Näiden kulttuuristen diskurssien merkityksellisyydestä kertoo myös Hansenin (2000, 53–60) toteamus siitä, että eurooppalaisessa identiteetissä korostuu yhteisen kulttuurin merkitys: yhteiset arvot, elämäntavat, historia ja positiivinen puhetapa kulttuurisista eroavaisuuksista. Sosiaalista yhteisöä taas pyritään luomaan erityisesti toimijadiskurssin kautta, sillä aktiivinen toimijuus korostaa sosiaalisuutta ja vuorovaikutusta eurooppalaisten kesken. Toimijadiskurssissa on myös tunnistettavissa mielenkiintoisia taloudellisia piirteitä. Toimijuus tulee esille erityisesti työn ja yhteiskunnallisen aktiivisuuden kautta. Toimija siis nähdään toisaalta sosiaalista yhteisöä rakentavana jäsenenä, mutta myös taloudellisena tekijänä. Tätä aspektia korostaa liikkuvuuspuhe, jossa ihmisten, tavaroiden ja palveluiden liikkuvuus ikään kuin rinnastetaan korostaen unionin kilpailukykyä. Yhteisön poliittista koheesiota taas luodaan erityisesti hankediskurssin voimin. Tämä diskurssi saa selkeästi poliittisia piirteitä kietomalla puheensa Euroopan integraatioon ja poliittiseen yhteistyöhön.

Toisaalta diskurssien poliittisuus tulee esille myös legitimaatiopyrkimysten kautta. Identiteetit ovat strategisen kiinnostuksen kohde, sillä konstruktivistisen identiteettikäsitteen mukaisesti poliittisilla toimijoilla on mahdollisuus muokata identiteettejä ja tätä kautta myös vaikuttaa toimiensa legitimitettiin. Kytkemällä diskurssit EU:n toiminnan legitimaatioon tehdään diskursseista poliittisia työvälineitä. (Ks. Ifversen 2002, 14.) Tämä ei toisaalta ole yllättävää, sillä diskurssien voi todeta olevan aina poliittisia, johtuen niiden välillä käytävästä valtataistelusta (ks. esim. Hall 2002, 15–16). Tutkielmassani olenkin osoittanut diskurssien olevan hyvin kietoutuneita Euroopan unioniin ja sen toimintaan. Komission voidaankin käsittää näkevän diskursseissa välinearvoa. Diskurssien kautta ei siis vain pyritä rakentamaan kollektiivista identiteettiä ja näin lisäämään legitimaatiota, vaan niiden kautta perustellaan myös toiminnan ja integraatioprojektin legitimitettä.

Myös maahanmuuttajien asema eurooppalaisuutta rakentavien diskurssien sisällä tarjoaa mielenkiintoisen pohdinnan kohteen. Tutkimuksessani eurooppalaisuuden sisäpiiriin luetaan ”alkuperäiset” eurooppalaiset, jolloin maahanmuuttajat jäävät piirin ulkopuolelle. Aikaisemmassa tutkimuksessa maahanmuuttajien on tulkittu nousevat Euroopan ”uusiksi toisiksi” rikkoen Euroopan ”linnakkeen” rajoja (Ward 2002, 229–233). Tätä tulkintaa tukee Kaunismaan (1997) pohdinta siitä, että kollektiivisten identiteettien käytännöllinen merkitys tulee esiin sellaisissa tapauksissa, ”joissa meidän ja muiden kategorinen raja ylitetään tai raja koetaan uhatuksi”. Maahanmuuttajien koetaan siis uhkaavan eurooppalaisuuden määritelmää ja yhteisön koheesiota. Vaikka moninaisuuden ja monimuotoisuuden korostetaan antavan Euroopalle merkityksen, voidaan kysyä, kuinka paljon moninaisuutta yhtenäisyyteen mahtuu. Krzyzanowski (2010, 204, 205) onkin todennut, että Euroopan moninaisuus piirtyy esiin enemmistöjen moninaisuutena, ja näin vähemmistöt, kuten maahanmuuttajat, suljetaan pois eurooppalaisuuden määritelmästä. Tutkimustulokseni vastaavat tätä Krzyzanowskin käsitystä: lailliset ja laittomat maahanmuuttajat suljetaan eurooppalaisuuden määritelmän ulkopuolelle; tosin mahdollisuus astua ainakin osin määritelmän sisäpiiriin on toimia toimijadiskurssin mukaisesti aktiivisena kansalaisena, hankkia työ ja osallistua näin Euroopan rakentamiseen. Krzyzanowski korostaa, että maahanmuuttajien kohdalla toteutuva eksklusiota painottava eurooppalaisuuden määritelmä on vaarallinen, sillä se heijastuu diskriminoivina käytänteinä maahanmuuttajia kohtaan niin institutionaalisissa konteksteissa kuin heidän arkielämässäänkin. Mikäli EU haluaa pyrkiä arvoyhteisödiskurssin korostamaan tasa-arvoon, tulee yhteisön

kiinnittää tarkempaa huomiota kollektiivisen identiteettinsä poissulkeviin piirteisiin ja niiden mahdollisiin seurauksiin.

Krzyzanowski (2010) edustaa pikemminkin konstruktivistisen mallin ajattelutapaa painottaessaan, että eurooppalaisen identiteetin tulisi suhtautua kriittisesti kuulumisen politiikkaansa. Eksklusio on euro-kansallisen mallin, essentialistisen käsityksen kollektiivisista identiteeteistä, korostama piirre, kun taas konstruktivistinen malli painottaa inklusiota. Aineistossa nousi kuitenkin eurooppalaisen identiteetin konstruktioprosessin yhteydessä esille ulossulkevia piirteitä niin maahanmuuttajien kuin myös idän ja uudempien jäsenmaiden osalta. Kostakopouloun (2001) konstruktivistinen käsitys siitä, kuinka eurooppalaisen identiteetin tehtävänä on kasvattaa kriittisiä kansalaisia, jotka näkevät enemmistöt ja vähemmistöt yhdenvertaisina eurooppalaisina, ei aineistossa vaikuta toteutuvan. Vaikuttaa pikemminkin siltä, että eurooppalaisuuden olemus mielletään yhä suhteellisen pysyvänä ja liikkumattomana. Tätä mielikuvaa korostavat erityisesti kulttuuriperintödiskurssi ja arvoyhteisödiskurssi, joiden kautta pyritään rakentamaan Eurooppaa myyttisen ”Euroopan kulttuuri” -käsityksen kautta. Käsitys siitä, että on olemassa yhteinen eurooppalainen kulttuuri, jonka harteille uutta eurooppalaista identiteettiä rakennetaan, on hyvin essentialistinen. Pulkkinen (1998, 142) onkin huomauttanut, etteivät uudet poliittiset liikkeet ole aina välttyneet omaksumasta essentialisoivia identiteetikäsityksiä. Tässä kehityksessä on huolestuttavia piirteitä, sillä kuten Pulkkinen toteaa, essentialismin kautta päädytään usein destruktiiviseen taisteluun sisään ja ulos sulkemisesta. Tämä essentialistinen identiteettikehitys ja sen mahdolliset seuraukset nostavat kysymyksiä ”muiksi” määriteltyjen ihmisryhmien, tässä tutkimuksessa erityisesti maahanmuuttajien, asemasta eurooppalaisuuden kentällä.

Toisaalta aineistossa näkyy myös tasapainoilu rajojen vetämisen ja vastuun välillä – eksklusio ei siis ole ”automaattinen” osa konstruktioprosessia, vaan harkintaa vaativa keino. Lisäksi konstruktivistisen mallin korostama identiteettiprojektin rationaalisuus ja kriittisyys tulevat esille erityisesti hankediskurssin kautta poliittisten etujen ja haasteiden erittelyn valossa (ks. Kostakopoulou 2001). Voidaan kuitenkin kysyä, ovatko normatiiviset poliittiset ideat tarpeeksi vahvoja vaikuttamaan yksilöllisiin orientaatioihin (ks. Schmidtke 1998, 47). Konstruktivismiin piirissä affektiivisten rakennuspalikoiden merkitys myönnetään, mutta näiden rinnalle nousee laskelmallisuus ja kriittisyys (Kostakopoulou 2001). Osiltaan EU:n

identiteettiprojekti vaikuttaa toteuttavan tätä konstruktivistista käsitystä rationaalisuudesta keskittämällä konstruktioprosessinsa erityisesti tiedon levittämiseen EU:sta ja eurooppalaisuudesta. EU kuitenkin tarjoaa vain yhden vaihtoehdon eurooppalaisesta identiteetistä, eikä näin konstruktivismiin korostamalle kriittisyydelle juuri suoda lähtöpohjaa. Tämä konstruktivismiin käsitys kriittisistä eurooppalaisista herättää toisaalta myös kysymyksiä kollektiivisen identiteetin määritelmän valossa. Konstruktivismi korostaa kriittistä poliittisten valintojen tekemistä ja kriittistä suhtautumista historiaan, mutta eikö tämänlainen kriittisyys kuitenkin synny laajemmassa yhteiskunnallisessa koulutuksen ja kasvatuksen kontekstissa. Kollektiiviset identiteetit pyrkivät lähinnä muokkaamaan ihmisten käsityksiä itsestään ja muista. Voidaankin kysyä, pystytäänkö kollektiivisin identiteetein vaikuttamaan ihmisten kriittisyyteen, rakentamaan kriittisyys osaksi ihmisten itsekäsitystä niin, että se konstruktivistisen mallin määritelmän mukaisesti tulee esille harkitsevan ja kunnioittavan käytöksen kautta.

Komission esitteissä rakentama eurooppalainen identiteetti ei ole yksiselitteisen essentialistinen, yhteisille myyteille ja kulttuurille perustuva käsitys identiteetistä. Olen tutkimuksessani osoittanut, että identiteetille rakennetaan niin poliittisia, sosiaalisia, taloudellisia kuin kulttuurisiaakin merkityksiä. Eurooppalaisen identiteetin kulttuurinen puoli kuitenkin korostuu tässä kokonaisuudessa, sillä sitä rakentaa kolme diskurssia kuudesta. Lukijoiden mielipiteiden voidaan kuitenkin nähdä kyseenalaistavan identiteettiprojektin tämän puolen. Mistä kertoo se, että yhteisiin kulttuuripiirteisiin ja kulttuurien moninaisuuteen keskittyvät esitteet kiinnostavat lukijoita vähiten, kun taas liikkuvuus- ja sosiaalipoliittikkaa esittelevät esitteet ovat lukijoista kaikkein mielenkiintoisimpia (ks. European Commission, Directorate General Press and Communication 2005a)? Samankaltaisia tuloksia on saatu eurobarometri-tutkimuksessa, jonka mukaan EU merkitsee EU-kansalaisille ennen kaikkea liikkuvuutta ja yhteistä valuuttaa, kun taas kulttuuriset symbolit ja käsitykset ovat listalla alemmilla sijoilla (ks. luku 2.3). EU:n kulttuuria korostavasta identiteettiprojektista huolimatta yhteisöllisyyden tunnetta vaikuttaisivatkin siis luovan erityisesti talous- ja sosiaalipoliittiset saavutukset. Hansen (2000, 43) onkin todennut, että etnokansallisen lähestymistavan vastaisesti uusien kollektiivisten identiteettien rakennuspalikkoina saattaisivat toimia sosiaaliset ja poliittiset oikeudet. Tutkimustulosteni perusteella voidaankin todeta, että erityisesti toimijadiskurssi korostaa näitä eurooppalaisten sosiaalisia oikeuksia. Toisaalta taas EU:n toiminnan legitimointiin pyrkivä eri diskurssien välillä vaikuttava ”hyvä hallinto” -narratiivi pyrkii nostamaan esille EU:n kansalaisilleen

tuomia poliittisia oikeuksia. Etnokansallisen identiteetin perinteet ovat kuitenkin tiukassa, mistä kertoo omassakin tutkimuksessani korostuva kulttuurisen yhteisön merkitys, joten Hansenin esittämä malli ei varmasti kokonaisuudessaan toteudu lähivuosina.

8.3 Lopuksi: tutkimustulosten yleistettävyys ja johtopäätökset

Tutkimukseni tuo esille eurooppalaisen identiteetin konstruktiosprosessista vain yhden puolen. Identiteetin konstruktiosprosessin kannalta olisi myös mielenkiintoista tarkastella argumentoinnin onnistumista lukijan näkökulmasta. Diskurssianalyysin korostama puhuja-yleisösuhte piirtyisi selkeämmin esiin, mikäli selvittäisiin myös, miten yleisö ottaa vastaan esitettyjä argumentteja. (Ks. Jokinen 2006b, 129.) Näin saataisiin myös tarkempaa tietoa eurooppalaiseen identiteetin kontekstissa toimijan ja identiteetin rakentajan välisestä vuorovaikutusprosessista, mikä konstruktivismiin mukaan on todellisuuden muovaamisen keskiössä (ks. Checkel 1999, 549). Komission lehdistö- ja viestintäpääosaston teettämä tutkimus tarjoaa käsityksiä siitä, miten lukijat näkevät esitteet. Tutkimuksen tavoitteena on kuitenkin lähinnä kehittää esitteiden mielenkiintoisuutta, joten tulokset eivät juuri kerro siitä, millaisena identiteettiprojekti nähdään lukijoiden silmin. Syvällisempi analyysi edellyttäisikin näin lisätutkimuksia: esimerkiksi ryhmähaastattelun keinoin voitaisiin selvittää, miten lukijat tulkitsevat esitteitä ja millaisia ajatuksia retorinen argumentointi heissä herättää.

Toisaalta saattaisi olla mielenkiintoista selvittää tarkemmin, mitä merkityksiä esitteitä laativat virkamiehet ja työntekijät eurooppalaiselle identiteetille antavat, sillä kuten Shore (2000, 28) on todennut, pitävät monet EU-virkamiehet itseään jopa kollektiivisen identiteettien arkkitehteinä. Laatijoiden henkilökohtaiset käsitykset näin varmasti heijastuvat julkaisuihin. Myös identiteettiprojektin tulevaisuus herättää mielenkiinnon jatkotutkimukseen. On kiinnostavaa seurata, miten EU:n identiteettiprojekti reagoi unionin kohtaamiin haasteisiin, kuten euron kriisiin. Olen tutkielmassani todennut, että diskurssit ovat tiukasti sidonnaisia unionin toiminnan legitimointiin. Tätä kautta kriisien yhteydessä esiintyvien vahvaa legitimaatiota vaativien toimien voi olettaa heijastuvan myös identiteetin konstruktiosprosessiin.

On hyvä huomata, että vaikka julkaisuissa diskurssit esiintyvät hegemonisina, ei tämä tarkoita, että ne olisivat sitä esitteiden ulkopuolella. Kuten Shore (2000, 26) korostaa, on komissiolla tärkeä rooli eurooppalaisen identiteetin projektissa, mutta prosessiin vaikuttavat myös muut voimat. Kansallisvaltiolla on yhä merkittävä rooli myös eurooppalaisuuden merkityksellistäjänä ja lisäksi muut EU:n instituutiot, kansainväliset organisaatiot ja pienemmät instituutiot pyrkivät määrittämään eurooppalaisuutta. Murtumat ja ristiriidat diskurssien välillä, kuten erilainen suhtautuminen yhteiseen kulttuuriperintöön hankediskurssin ja kulttuuriperintödiskurssin kautta, kertovat myös valtakamppailusta diskurssien kesken ja mahdollisesti epäselvyyksistä eurooppalaisen identiteetin sisällöstä myös komission sisällä. Tämä myös todistaa sitä, kuinka diskurssit eivät ole kenenkään hallittavissa. Komissio varmasti pyrkii yhtenäiseen eurooppalaisen identiteetin sisältöön, mutta diskurssien alituisesti muuntuvasta luonteesta johtuen ei tämä ole koskaan täysin mahdollista.

Työn suhteellinen suppea-alaisuus ja aineiston rajoitteet pakottavat tiukkaan kriittisyyteen laajakantoisten johtopäätösten tekemisessä. Tutkielmani tulokset kertovat eurooppalaisen identiteetin konstruktiosprosessista rajaamani aineiston piirissä – jo yleistyksissä komission muihin julkaisuihin tulee olla varovainen. Tulosten yleistettävyydestä esitteiden käännöksiin tulee myös suhtautua varauksellisesti. Tarkastelin aineistoni esitteiden englanninkielisiä käännöksiä ja totesin näiden olevan erittäin samankaltaisia. Tämä ei ole yllättävää, sillä käännöksissä pyritään mahdollisimman suureen vastaavuuteen. Koska jokainen lukija kuitenkin tulkitsee esitteitä omista lähtökohdistaan, ovat omatkin tulkintani sidoksissa omiin kulttuurisiin tulkintamalleihini. Aineiston diskursseja ei myöskään voida yleistää kuvaamaan koko EU:n identiteettiprojektia. Kuitenkin, asetettuna aikaisempien tutkimusten rinnalle, tulokset nähdäkseni kykenevät antamaan näyttöä tästä projektista – siitä, miten eurooppalaista identiteettiä konstruoidaan Euroopan unionin toimesta.

Tutkielmassani olenkin osoittanut, että Euroopan unionissa on käynnissä tietoinen identiteettiprojekti, joka toisaalta lainaa kansallisten identiteettien perinteestä rakennuspalikoita, ja toisaalta pyrkii erottautumaan tästä traditioista. Aineistossa esiintyvien diskurssien tarkastelu euro-kansallisen ja konstruktivistisen mallin valossa tarkensi tätä kuvaa identiteettiprojektin luonteesta. Euro-kansallisen mallin korostama kansallisidentiteettiä mallintava essentialistinen käsitys liikkumattomista identiteeteistä tulee esille erityisesti puhuttaessa kulttuurista yhteisöä

rakentavista diskursseista. Vaikuttaakin siltä, että kansallisen identiteetin rakentamisen malli ja essentialistiset käsitykset identiteetistä manifestoituvat erityisesti yhtenäisyysdiskursseissa, kulttuurista yhteisöä ja rajoja korostavissa merkityskokonaisuuksissa. Näissä merkityskokonaisuuksissa eurooppalainen identiteetti piirtyy melko ajattomaksi ja liikkumattomaksi kokonaisuudeksi, joka pyrkii kansallisten identiteettien essentialisoivaan käsitykseen kulttuurista. Konstruktivistisen mallin korostama rationaalisuus ja kriittisyys taas näkyvät poliittista yhteisöä rakentavassa puheessa ja eksklusion kohdalla esiintyvässä harkitsevuudessa. Erityisesti näillä alueilla voidaan eurooppalaisen identiteetin tulkita pyrkivän eroon kansallisen identiteetin perinteestä. Essentialistisen käsityksen vastaisesti identiteettien muovautuvuus ja projektiluonne tulevat erityisesti esille ajallista ulottuvuutta korostavalla ja näin samalla myös nykyhetkeen kiinnittyvällä poliittisella diskursiivisella tasolla.

Konstruktivismiin perinteessä korostettu mahdollisuus muutokseen ei siis aineistossa nouse esiin itsestään selvänä identiteettiprojektin tuloksena. On kuitenkin hyvä huomata, että kollektiivisten identiteettien tapauksessa kyseessä on aina pitkän aikavälin prosessista. Eurooppalaisella identiteetillä on historialliset juurensa, mutta EU:n integraatiohistoriaan keskittyvä eurooppalainen identiteetti on vielä suhteellisen uusi projekti. Tästä kertovat myös eurobarometri-mittaukset sillä, kuten luvussa 2.3 osoitin, ei kansalaisten identifioitumisessa Eurooppaan ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Kollektiivisten identiteettien konstruktioprosesseihin vaikuttavat myös jo olemassa olevat identiteetit ja rakenteet. (ks. Cederman 2001, 11.) Kansallisten identiteettien vaikutus ja perinne Euroopassa on vahva ja näin ei ole yllättävää, kuinka ne toisaalta nähdään eurooppalaisen identiteetin kilpailijoina – ja toisaalta kuinka eurooppalaista identiteettiä rakennetaan niiden keinoin. Yksi hedelmällisimmistä tutkimukseni nostamista kysymyksistä onkin kysymys kansallisen identiteetin ja eurooppalaisen identiteetin suhteesta, sillä se ohjaa niin kansalaisten suhtautumista eurooppalaiseen identiteettiin kuin myös määrittää eurooppalaisen identiteetin rakennuspalikoiden sisältöä. Näkemykseni mukaan tämä suhde, kansallisen ja eurooppalaisen identiteetin vuorovaikutus, on oleellinen kysymys eurooppalaisen identiteetin tulevan kehittymisen kannalta.

LÄHTEET

Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London.

Antonisch, Marco (2008): *The Narration of Europe in "National" and "Post-national" Terms: Gauging the Gap between Normative Discourses and People's Views*. *European Journal of Social Theory* 11, 505–522.

Anttila, Jorma (2007): *Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen*. Yliopistopaino, Helsinki.

Banchoff, Thomas (1999): *National identity and EU legitimacy in France and Germany*. Teoksessa Banchoff, Thomas & Smith, Mitchell P. (toim.): *Legitimacy and the European Union—the contested polity*. Routledge, London.

Beetham, David & Lord, Christopher (1998): *Legitimacy and the European Union*. Longman, London.

Cederman, Lars-Erik (2001): *Political Boundaries and Identity Trade-Offs*. Teoksessa Cederman, Lars-Erik (toim.): *Constructing Europe's Identity—The External Dimension*. Lynne Rienner Publishers, Inc., London. s. 1–32.

Checkel, Jeffrey T. (1999): *Social construction and integration*. *Journal of European Policy* 6:4. s. 545–560.

Checkel, Jeffrey T. (2000): *Building New Identities? Debating Fundamental Rights in European Institutions*. Arena Working Papers, WP 00/12. Saatavilla internet-osoitteessa: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2000/wp00_12.htm. (Viitattu 27.11.2011.)

Christiansen, Thomas, Jørgensen, Knud Erik & Wiener, Antje (1999): *The Social Construction of Europe*. *Journal of European Public Policy* 6:4. s. 528–544.

Delanty, Gerard (1995): *Inventing Europe – Idea, Identity, Reality*. Macmillan Press LTD, Chatham.

Delanty, Gerard (2003): *Is There a European Identity?* *Global Dialogue* 5:3–4. Saatavilla internet-osoitteessa: <http://www.worlddialogue.org/content.php?id=269>. (Viitattu 3.12.2011.)

Delanty, Gerard (2005a): *The quest for European Identity*. Teoksessa Oddvar Eriksen, Erik (toim.): *Reflexive integration in the EU*. Routledge, Oxon. s. 187–142.

Delanty, Gerard (2005b): *What does it mean to be a 'European'*. *Innovation* 18:1. s. 11–22.

Diez, Thomas (1999): *Speaking 'Europe': The Politics of Integration Discourse*. Manuscript for *Journal of European Public Policy* 6:4. Saatavilla internet-osoitteessa: <http://aei.pitt.edu/2256/>. (Viitattu 3.12.2012.)

Dufva, Hannele (2002): *Dialogia suomalaisuudesta*. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen ja H. Dufva (toim.) *Moniääninen Suomi-kieli, kulttuuri & identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus. s. 21–38.

Eder, Klaus (2011): *Europe as a narrative network. Taking social embeddedness of identity constructions seriously*. Teoksessa Lucarelli, Sonia; Cerutti, Furio & Schmidt, Vivien A. (toim.): *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*. Routledge, New York. s. 38–54.

Eskola, Juha & Suoranta, Juha (2000): *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.

Espelund, Morten (2011), Osastopäällikkö, Communication on EU basics, Euroopan komissio. Henkilökohtainen tiedonanto 18.11.2011.

EU:n kuri kiristyy, Unkarille ukaasi. Helsingin Sanomat, pääkirjoitus, 19.1.2012. Saatavilla internetistä osoitteessa:
<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/EUn+kuri+kiristyy+Unkarille+ukaasi/a1305553661123>. (Viitattu 23.2.2012.)

Eurobarometer 75 Spring 2011 – Public opinion in the European Union (2011). Saatavilla Euroopan komission internet-sivuilla osoitteessa:
http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb75/eb75_publ_en.pdf. (Viitattu 29.2.2011.)

European Commission (2001): *How Europeans See Themselves – Looking Through the Mirror with Public Opinion Surveys*. Saatavilla internet-osoitteessa:
http://ec.europa.eu/publications/booklets/eu_documentation/05/txt_en.pdf. (Viitattu 28.2.2012.)

European Commission, Directorate General Press and Communication (2005a): *Attitudes of European citizens with respect to the central publications of DG press and communication. Qualitative study in 15 EU member states*. Raportti saatu sähköpostitse Morten Espelundilta 8.12.

European Commission, Directorate General Press and Communication (2005b): *Qualitative study on the central publications of DG press and communication. Summary of conclusions and recommendations*. Raportti saatu sähköpostitse Morten Espelundilta 8.12.

European Commission, Eurobarometer Interactive Search System. Saatavilla Euroopan komission internet-sivuilla osoitteessa:
http://ec.europa.eu/public_opinion/cf/index.cfm?lang=en. (Viitattu 28.2.2012.)

Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.

Habermas, Jürgen (2002): *Miksi Eurooppa tarvitsee perustuslain?* Tiede & edistys 3. s. 193–208.

Hall, Stuart (2002): *Identiteetti*. (suom. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha.) Vastapaino, Tampere.

Hansen, Peo (2000): *Europeans only?: Essays on identity politics and the European Union*. Umeå univ., Umeå.

Hellström, Anders (2003): *(Re)making European Unity*. Teoksessa Petersson, Bo & Clark, Eric (toim.): *Identity Dynamics and the Construction of Boundaries*. Nordic Academic Press, Riga. s. 181–221.

Herrmann, Richard & Brewer, Marilyn B. (2004): *Identities and Institutions: Becoming European in the EU*. Teoksessa Herrmann, Richard; Risse, Thomas & Brewer, Marilyn B.: *Transnational Identities—Becoming European in the EU*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham. s. 1–24.

Howarth, David (2005): *Applying Discourse Theory*. Teoksessa Howarth, David & Torfing, Jacob: *Discourse Theory in European Politics—Identity, Policy and Governance*. Palgrave Macmillian Ltd, London. s. 316–349.

Ifversen, Jan (2002): *Europe and European Culture – A Conceptual Analysis*. *European Societies* 4:1. s. 1–26.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2004): Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. s. 75–108.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (2006): *Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä. s. 54–97.

Jokinen, Arja (2006a): *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä. s. 37–53.

Jokinen, Arja (2006b): *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä. s. 126–160.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004): *Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. s. 17–47.

Juhila, Kirsi (2004): *Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino, Tampere. s. 151–188.

Jørgensen, Marianne W. & Phillips, Louise (2002): *Discourse analysis as Theory and Method*. Sage Publications, London.

Kaunismaa, Pekka (1997): *Keitä me olemme? Kollektiivisen identiteetin käsitteellisistä lähtökohdista*. *Sociologia* 3/97. Saatavilla internet-osoitteessa: <http://elektra.helsinki.fi/se/s/0038-1640/34/3/keitameo.pdf>. (Viitattu 3.12.2011.)

- Kivikuru, Ullamaija (1998) *Identiteetit viestinnässä: samastumisen ja erottautumisen kierre*. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija ja Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Helsinki, WSOY. s. 319–338.
- Kohli, Martin (2000): *The Battleground of European Identity*. *European Societies*, 2:2. s. 113–137
- Kostakopoulou, Theodora (2003): *Citizenship, identity and immigration in the European Union*. Manchester University Press, Manchester.
- Krzyzanowski, Michal (2010): *The Discursive Construction of European Identities*. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main.
- Kuus, Merje (2004): *Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central Europe*. *Progress in Human Geography*, 28:4. s. 472–489.
- Kuus, Merje (2007): *Something old, something new: Eastness in European Union enlargement*. *Journal of International Relations and Development*, 10:2. s. 150–167.
- Laclau, Ernesto (1990): *New Reflections on the Revolution of our Time*. Verso, London.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1980): *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Lipponen, Paavo: *Olen ainoa realistinen ehdokas euroasioissa*. Iltasanomat, mielipidekirjoitus, 24.11.2011.
- Luottamuksen railoja paikataan kurilla*. Helsingin sanomat, pääkirjoitus 9.11.2011. Saatavilla internetistä osoitteessa: <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Luottamuksen+railoja+paikataan+kurilla/a1305548959708>. (Viitattu 26.2.2012.)
- Malmelin, Nando (2003): *Mainonnan lukutaito: mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Helsinki:Gaudeamus.
- Mangenot, Michel & Rowell, Jay (2010): *Introduction: What Europe constructs: towards a sociological constructivism*. Teoksessa Rowell, Jay & Mangenot, Michel (toim.): *A Political Sociology of the European Union – Reassessing constructivism*. s. 1–22.
- Mikkeli, Heikki (1994): *Euroopan Idea–Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia*. SHS, Helsinki.
- Mikkeli, Heikki (1999): *Eurooppalainen identiteetti ja federalismi*. Saatavilla Eurooppa-tiedotuksen sivuilla internet-osoitteessa: <http://www.eurooppa-tiedotus.fi/doc/fi/julkaisut/westfalen/mikkeli.html>. (Viitattu 23.2.2012.)
- Moisio, Sami (2002): *Rajat, identiteetti ja valta: Laajentumisen poliittinen maantiede*. Teoksessa Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.): *Euroopan rajat: laajentuva Euroopan unioni*. Gaudeamus, Helsinki. s. 230–258.

Mole, Richard C.M. (2007): *Discursive Identities/ Identity Discourses and Political Power*. Teoksessa Mole, Richard C.M. (toim.): *Discursive Constructions of Identity in European Politics*. Palgrave Macmillian, London. s. 1–24.

Mäkelä, Klaus (1995): *Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet*. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Oy Gaudeamus Ab, Saarijärvi.

Möttönen, Katja (1998): *Riitasointuja vai tema con variazioni. Eurooppalainen identiteetti EU:n kulttuuriedonannoissa*. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Nationalismni aave kummittelee Euroopassa. Helsingin Sanomat, pääkirjoitus, 11.12.2011. Saatavilla internetistä osoitteessa:

<http://www.hs.fi/paakirjoitukset/Nationalismin+aave+kummittelee+Euroopassa/a1305551140449>. (Viitattu 26.2.2012.)

Neumann, Iver B. (2007): *European Identity and Its Chaging Others*. Teoksessa: Kangaspuro, Markku (toim.): *Constructed Identites in Europe*. Gummerus Printing, Saarijärvi. s. 17–32.

Onuf, Nicholas (1989): *World of Our Making. Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. University of South Carolina Press, Columbia.

Palola, Elina (2007): *Näkökulmia eurooppalaiseen sosiaalipolitiikkaan: malli, väestö, resurssit ja kommunikaatio*. Gummerus Kirjapaino Oy, Vajaakoski.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino, Tallinna.

Potter, Jonathan (1996): *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. Sage, London.

Pulkkinen, Tuija (1998): *Postmoderni politiikan filosofia*. Gaudeamus, Helsinki.

Puolimatka, Tapio (1997): *Opetusta vai indoktrinaatiota? Valta ja manipulaatio opetuksessa*. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Rantanen, Päivi (1997): *Suolatut säkeet: Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (2002): *Lopuksi: Laajentuva EU, eheytyvä Eurooppa?* Teoksessa Raunio, Tapio & Tiilikainen, Teija (toim.): *Euroopan rajat: laajentuva Euroopan unioni*. Gaudeamus, Helsinki. s. 259–271.

Risse, Thomas (2004): *European Institutions and Identity Change: What Have We Learned?* Teoksessa Herrmann, Richard; Risse, Thomas & Brewer, Marilynn B.: *Transnational Identities – Becoming European in the EU*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham. s. 247–273.

Risse, Thomas (2005): *Social Constructivism and European Integration*. Teoksessa Wiener, Antje & Diez, Thomas (toim.): *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford. s. 159–176.

- Risse, Thomas (2010): *A Community of Europeans*. Cornell University Press, New York.
- Sakki, Inari (2010): *A Success Story or A Failure: Representing the European Integration in the Curricula and Textbooks of Five Countries*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (1996): *Identiteetti ja kansallinen identiteetti*. *Kosmopolis* 26:4. s. 5–19.
- Saukkonen, Pasi (1999): *Suomi, Alankomaat ja kansallisvaltion identiteettipolitiikka. Tutkimus kansallisen identiteetin poliittisuudesta, empiirinen sovellutus suomalaisiin ja hollantilaisiin teksteihin*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Saukkonen, Pasi (2005): *Kansallinen identiteetti*. Teoksessa Pakkasvirta, J. & Saukkonen, P. (toim.) *Nationalismit*. WSOY, Helsinki. s. 90–105.
- Schmidt, Vivian A. (2011): *The problems of identity and legitimacy in the European Union*. Teoksessa Lucarelli, Sonia; Cerutti, Furio & Schmidt, Vivien A. (toim.): *Debating Political Identity and Legitimacy in the European Union*. Routledge, New York. s. 16–37.
- Schmidtke, Oliver (1998): *Obstacles and Prospects for a European Collective Identity and Citizenship*. Teoksessa Hedetoft, Ulf (toim.): *Political Symbols, Symbolic Politics. European Identities in Transformation*. Ashgate Publishing Ltd., Aldershot. s. 44–64.
- Searle, John (1995): *The Construction of Social Reality*. The Free Press, New York.
- Shore, Cris (1993): *Inventing the 'People's Europe': Critical Approaches to European Community 'Cultural Policy'*. *Man*, 28:4, s. 779–800.
- Shore, Cris (2000): *Building Europe: The Cultural Politics of European Integration*. Routledge, London.
- Smith, Anthony (1992): *National identity and the idea of European unity*. *International Affairs* 68:1. s. 55–76.
- Suoninen, Eero (2006): *Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen*. Teoksessa Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Vastapaino, Jyväskylä. s. 17–36.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.
- Tuomola, Juhana (2011), *Osastopäällikkö, Varsinais-Suomen Eurooppatiedotus*. Henkilökohtainen tiedonanto 21.9.2011.
- Waeber Ole (2004): *Discursive Approaches*. Teoksessa Wiener, Antje & Diez, Thomas (toim.): *European Integration Theory*. Oxford University Press, Oxford. s. 163–180.
- Ward, Ian (2002): *Identifying the European Other*. *International Journal of Refugee Law*, 14:2. s. 219–237.

Wendt, Alexander (1999): *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.

Wodak, Ruth & Weiss, Gilbert (2005): *Analyzing European Union discourses: Theories and applications*. Teoksessa Wodak, Ruth & Chilton, Paul (toim.): *A New Agenda in (critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology and Interdisciplinarity*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam. s. 121–136.

Wodak, Ruth (2007): “*Doing Europe*”: *The Discursive Construction of European Identities*. Teoksessa Mole, Richard C.M. (toim.): *Discursive Constructions of Identity in European Politics*. Palgrave Macmillian, London. s. 70–94.

Öner, Selcen (2004): *The Limits of European Integration: the Question of European Identity*. *Bahar* 3:2. s. 27–34. Saatavilla internet-osoitteessa:
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/3/417.pdf>. (Viitattu 28.2.2012.)

LIITTEET

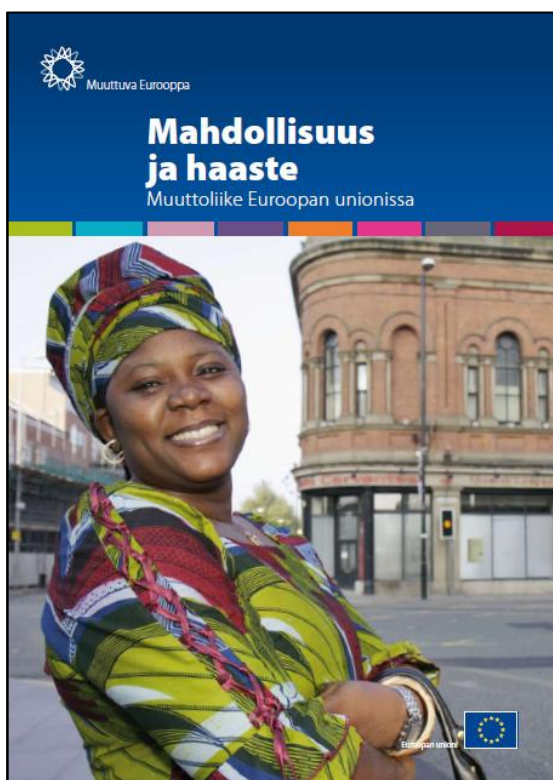
Liite 1. Kaikki ilmestyneet ”Muuttuva Eurooppa” –esitteet

Nimi	Julkaisu- vuosi	Sivu- määrä
<i>Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa¹</i>	2010	16
Työllisyys ja kasvu EU:ssa – Matkalla kestäväään huomiseen	2009	16
Ilmastonmuutosta vastaan – EU näyttää tietä	2008	28
<i>EU maailmassa – Euroopan unionin ulkopolitiikka</i>	2007	28
Investointi yhteiseen tulevaisuuteen – Euroopan unionin talousarvio	2007	24
Kuluttajan oikeudet – Miten Euroopan unioni suojaa kuluttajan etuja	2007	22
Euroopan kansalaisten palveluksessa – Miten komissiossa hoidetaan asioitasi	2005	24
Katse tulevaisuuteen – Tieteellinen tutkimus Euroopan unionissa	2005	24
Laadukas ympäristö – EU:n panos	2005	22
Maatilalta ruokapöytään – Turvallisia elintarvikkeita Euroopan kuluttajille	2005	24
Kasvua kohti – EU:n talous	2004	24
<i>Vapautta, turvallisuutta ja oikeutta kaikille – Oikeus- ja sisäasiat Euroopan unionissa</i>	2004	24
<i>Yksi perhe, monta kieltä – Kielet Euroopan unionissa</i>	2004	24
Globaalistuminen kaikkien hyväksi – Euroopan unioni ja maailmankauppa	2003	19
Eurooppa tienhaarassa – Kestävän liikenteen tarve	2003	24
Kohti tietoon perustuvaa Eurooppaa – Euroopan unioni ja tietoyhteiskunta	2003	24
<i>Sinun Eurooppasi – Asuin-, opiskelu- tai työpaikka missä tahansa EU-maassa</i>	2003	28
<i>Yhtenäisempi, erilaisempi – Euroopan unionin mittavin laajentuminen</i>	2003	24
Elämänlaatua – Miten kansalaiset hyötyvät EU:n yhtenäismarkkinoista	2002	23
Euroopan sosiaalinen vastuu humanitaaristen kriisien uhreista – Humanitaarinen apu ja Euroopan unioni	2002	17
<i>Kansojen Eurooppaa rakentamassa – Euroopan unioni ja kulttuuri</i>	2002	24
Euroopan työllisyys- ja sosiaalipolitiikka – Poliittikkaa ihmisiä varten	2000	31
Veropolitiikka Euroopan unionissa	2000	38
Euroopan unionin tullipolitiikka	1999	30

---

¹ Tutkimusaineiston esitteet kursivoituna

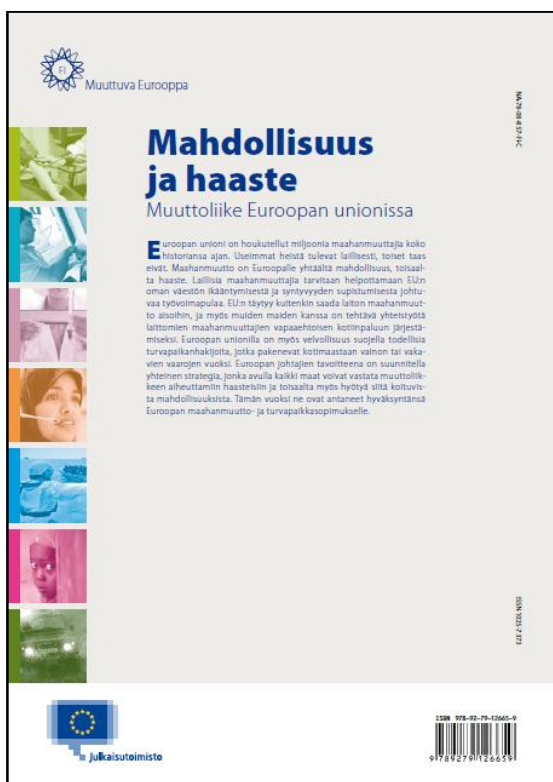
Liite 2. ”Mahdollisuus ja haaste – Muuttoliike Euroopan unionissa” -esitteen etu-, sisällys- ja takasivu

(Mahdollisuus ja haaste 2010, etusivu)

(Mahdollisuus ja haaste 2010, 2)

(Mahdollisuus ja haaste 2010, takakansi)

Liite 3. Euroopan unionin kartta

(Mahdollisuus ja haaste 2010, takakannen sisälehti)